

VÄESTÖRYHMIEN KOHTAAMISIA INARIN KÄRÄJILLÄ VUOSINA 1855–1869

Oulun yliopiston Historiatieteet

Historian pro gradu- tutkielma

9.12.2020

Oona Leppälä

Sisällys

Johdanto	2
Historiallinen tausta.....	3
Tutkimustehtävä	6
Tutkimustilanne	8
Lähteet ja menetelmät	10
1. Virkamiehet valtiovallan edustajina	13
2. Toimeentulo kiistojen taustalla	30
2.1. Velat heijastivat väestön varallisuusoloja	30
2.2. Korvauksia vaadittiin toimeentulon pelastamiseksi.....	42
3. Rikosten jäljillä.....	63
3.1. Porovarkaudet ongelmana idässä ja pohjoisessa.....	63
3.2. Taistelu viinaa vastaan	81
Loppulause	96
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	99

JOHDANTO

Inari on aina ollut kulttuurien kohtaamispaikka. Nykyisin Inarin yksi tärkeimmistä elinkeinoista on matkailu, joka tuo paikkakunnalle ihmisiä ympäri maailmaa. Rajaseutuna Inarissa erilaisten kulttuurien kohtaaminen oli tavallista jo paljon ennen matkailun syntyä. Inari sijaitsee Suomen Lapin pohjoisosissa. Inarin rajanaapureita ovat pohjoisessa Utsjoki, etelässä Sodankylä ja lännessä Enontekiö. Inarilla on yhteistä rajaa idässä Venäjän sekä Norjan kanssa. Yhteinen raja Norjan kanssa ulottuu myös Inarin länsipuolelle. Ennen kaikkea Inari on osa Saamenmaata. Inarin kunta on ainoa Suomen kunta, jossa on neljä virallista kieltä. Suomen lisäksi virallisia kieliä ovat inarinsaame, koltansaame ja pohjoissaame.

Inari oli pitkälti vielä 1800-luvulle asti saamelaisenemmistöistä aluetta. Ensimmäiset suomalaiset tulivat alueelle vasta 1700-luvulla. Sitä ennen Inari oli kalastajasaamelaisten tai inarinsaamelaisten asuinseutua. Alueella liikkui myös jonkin tunturisaamelaisia sekä kolttsaamelaisia. Nämä saamelaisryhmät poikkesivat toisistaan niin kulttuurillisesti, kielellisesti kuin elinkeinollisesti. Lisäksi Jäämeren läheisyys näkyi liikkuvina kauppiaina. Myös eri kansallisvaltioiden läheisyydet näkyi muun muassa virkamiesten vierailuissa.¹ Liikkuvuus on ollut pohjoisessa elinehto vuosisatojen ajan, koska karu luonto teki elämästä haasteellisen. Rajaseutuja pidettiin levottomina juuri liikkuvuuden takia, mutta millaisia kohtaamisia oikeasti Inarissa oli.

Tämä pro gradu -tutkielma käsittelee eri väestöryhmien ja kulttuurien kohtaamisia Inarissa 1800-luvun puolivälin jälkeen. Silloin Inarin väestö koki suuria muutoksia, koska kansallisvaltiot kiristivät otettaan pohjoisessa. Joillekin se tarkoitti muuttoa uudelle seudulle ja joillekin luopumista vanhoista elämäntavoista. Kohtaamispaikkana oli Inarin käräjäkunnan kihlakunnanoikeuden käräjät, jotka pidettiin kerran vuodessa Inarin kirkolla, joka sijaitsi Inarin pohjoisosissa Pielpajärven rannalla. Käräjillä käsiteltiin Inarin alueella sattuneita tapauksia, mutta asianomistajat saattoivat olla kotoisin mistä vain. Vastaavasti inarilaiset saattoivat olla käräjillä myös muualla.

Inarin historiaa on tutkittu hyvin vähän, ja erityisesti 1800-luvun loppu on jäänyt vähemmälle huomiolle. Aikaisempi tutkimus on painottunut pääasiassa maa- ja oikeuskysymyksiin sekä saamelaisten ja suomalaisten välisiin kohtaamisiin. Käsitys yhtenäisestä saamen kansasta muodostui vasta 1900-luvun alussa², minkä takia saamelaisista puhuminen yhtenä ryhmä 1800-luvun kontekstissa on ongelmallista. Vielä silloin saamelaiset kokivat yhtenäisyyttä

¹ Nahkiaisola 2003a, 185.

² V-P Lehtola 2015, 75.

omaan sukuunsa ja kyläyhteisöön.³ Yhtenäisen saamen kansa–narratiivin vallitessa saamelaistutkimusta ja saamelaiskeskustelua jää saamelaisryhmien väliset kohtaamiset vähälle huomiolle.

Saamelaisyhteiskuntaan oli monen muun yhteiskunnan tavoin muodostunut oma hierarkiansa. Hierarkia perustui 1800-luvulla varallisuuteen, joka taas perustui elinkeinoon. hierarkian ylimpinä olivat varakkaat porosaamelaiset. He suhtautuivat alentuvasti Inarin kalastajasaamelaisia, jotka taas suhtautuivat alentuvasti kolttasaamelaisiin.⁴ Inarin suomalaisten elämää on tutkittu saamelaisia vähemmän, joten heidän asemastaan 1800-luvun Inarissa ei ole juuri tietoa.

Historiallinen tausta

Inarin väkiluku oli 1850-luvulle tultaessa 637, ja väkiluku kasvoi tasaisesti vuosisadan loppua kohden useista tautiepidemioista huolimatta. Saamelaisia Inarin väestöstä oli vuonna 1850 78 prosenttia ja suomalaisia 22 prosenttia.⁵ Saamelainen väestö koostui kalastajasaamelaisista ja porosaamelaisista, kun taas suomalainen väestö koostui uudistilallisista ja talollisista. Hallinnollisesti Inarin alue oli jaettu neljään kylään: Muddusjärvi, Paadar, Kyrö tai Ivalojoiki ja Paatsjoki. Muddusjärvi oli pohjoinen kylä, Paadar läntinen, Kyrö eteläinen ja Paatsjoki itäinen.⁶

Kalastajasaamelaiset tai inarinsaamelaiset olivat alueen alkuperäisintä väestöä. He puhuivat äidinkielenään inarinsaamea, joka kuului saamen kielten itämurteisiin.⁷ Inarinsaamelaiset puhuivat kuitenkin suomea jo 1800-luvulla. Inarinsaamelaisten pääelinkeino oli järvikalastus, minkä takia heitä kutsuttiin kalastajasaamelaisiksi. Järvikalastuksen lisäksi inarinsaamelaiset harjoittivat sesonkiluonteista kalastusta Jäämeren rannikolla.⁸ Vaikka kalastus oli heidän pääelinkeinonsa, käytännössä elanto saatiin monitaloudesta. Villipeuranpyynnillä oli ollut suuri merkitys, mutta 1800-luvulla kannat olivat huvenneet merkittävästi. Peurojen lisäksi metsästettiin pienriistaa ja lintuja. Kalastajasaamelaisilla saattoi olla vähän lampaita ja poroja. Lehmiä kalastajasaamelaisilla ei perinteisesti ollut, koska heillä ei ollut ympärivuotista asuinpaikkaa. Kalastajasaamelaisten elämäntapaa kutsuttiin vuotuisierroksi (*varriistállám*), jossa asuinpaikkaa vaihdettiin kalan liikkeiden mukaan. Talvipaikka sijaitsi usein metsäisillä

³ V-P Lehtola 2012, 29–30.

⁴ Lähteenmäki 2004, 291–293.

⁵ Nahkiäisoja 2003a, 171–173.

⁶ Nahkiäisoja 2016, 64.

⁷ V-P Lehtola 2015, 105.

⁸ V-P Lehtola 2015, 105.

alueilla, jossa muun muassa petun saanti oli helpompaa. Metsässä oli talvisin myös enemmän ruokaa poroille ja lampaille. Kesäpaikat taas sijaitsivat järvien rannoilla hyvien kalavesien lähetyvillä. Kevät- ja syyspaikat valittiin myös hyvien kalavesien läheltä. Muuttoreitit saattoivat olla pitkiäkin.⁹ Kalastajasaamelaiset alkoivat perustaa uudistiloja 1800-luvulla turvatakseen oikeudet kalavesiinsä ja niittyihin. Uudistilan perustamisen jälkeen kalastajasaamelaisia kutsuttiin virallisissa asiakirjoissa uudistilallisiksi, mutta käytännössä elintavat eivät juuri muuttuneet.¹⁰

Inarinsaamelaiset tunnettiin esivaltaa kunnioittavina sekä mukautuvaisina muuttuviin oloihin, mistä kertoi myös hyvä suomen kielen tuntemus. Lisäksi inarinsaamelaisia pidettiin kuuliaisina kristittyinä, koska he olivat järjestäneet omatoimisesti rukous- ja hartaushetkiä jo 1700-luvulta lähtien. Omatoimisuuteen vaikutti myös se, että Inari sai oman papin vasta vuonna 1838. Inari oli Utsjoen kappeliseurakunta, ja kirkkoherra asui Utsjoella.¹¹ Åbo Tidningarissa vuonna 1841 julkaistun jatkokertomuksen mukaan inarilaiset olivat pääosin saamelaisia, mutta eivät halunneet tulla kutsutuksi ”lappalaisiksi”. Heidän mukaansa vain porosaamelaiset olivat ”lappalaisia”.¹² Porosaamelaiset olivat nimensä mukaan poronhoitajia, jotka puhuivat äidinkielenään pohjoissaamea. He elivät vielä 1800-luvulla paimentolaiselämää liikkuen porotokkien mukana kesä- ja talvilaidunten väliä. Liikkuvan elämän tavan takia esimerkiksi suomalaiset papit pitivät heitä villeinä. Pappien mielipiteeseen vaikutti myös se, että porosaamelaiset eivät osallistuneet pitkien välimatkojen takia kovin ahkerasti kirkolliseen elämään.¹³

Inarissa oli porosaamelaisia 1800-luvulla, mutta tiedot heistä olivat epätarkkoja. Nomadisen elämäntavan takia porosaamelaisilla ei ollut pysyviä asuinsijoja Inarissa. Talvisin joukko Utsjoen porosaamelaisia paimensi poroja Inarin pohjoisosissa, mutta kesäksi porot paimennettiin Utsjoen tuntureille tai Jäämeren rannikolle. Lisäksi 1820-luvulta lähtien Inarissa oli laiduntanut porojaan joukko porosaamelaisia Kuolasta, Arkangelin kuvernementista. Heidät merkittiin Venäjän alamaiseksi.¹⁴ Venäjän porosaamelaiset laskettiin vielä 1860-luvulla osaksi Inarin väestöä, koska he käyttivät Inarin seurakunnan palveluja. Venäjän ja Suomen rajalle rakennettiin 1860-luvulla Kivijärven rukoushuone, minkä jälkeen

⁹ Nahkiaisoja 2003a, 166, 173, 176; Nahkiaisoja 2016, 63.

¹⁰ Nahkiaisoja 2003a, 168, 173.

¹¹ V-P Lehtola 2012, 41–48; Kylli 2005, 272.

¹² Lähteenmäki 2004, 287–288.

¹³ Lähteenmäki 2004, 292.

¹⁴ Nahkiaisoja 2016, 56–59.

Venäjän porosaamelaisilla ei ollut enää tarvetta käyttää Inarin kirkon palveluja ja heidän kirjansa siirtyivät Arkangelin kuvernementtiin Venäjän puolelle.¹⁵

Saamelaisten yhteiskuntaan oli muodostunut 1800-luvulla varallisuuteen ja elinkeinoihin perustuva hierarkia. Porosaamelaiset olivat hierarkian ylimpinä, koska suuret poroelot olivat tehneet heistä rikkaita. Utsjoella asuneet jokisaamelaiset pitivät itseään Inarin kalastajasaamelaisia parempina esimerkiksi kielen ja lohenpyynnin takia. Inarin kalastajasaamelaisia pidettiin Suomen puolen saamelaisista köyhimpinä. Inarilaiset taas tunsivat ylemmyyttä Venäjän puolella asuvia kolttasaamelaisia kohtaan. Vaikka eri ryhmien välillä oli jännitteitä, olivat ryhmät riippuvaisia toisistaan, mikä näkyi muun muassa kauppasuhteissa.¹⁶

Ensimmäiset suomalaiset saapuivat Inariin 1700-luvulla Kittilästä. He perustivat uudistiloja Ivalojokivarteen, johon muodostui myöhemmin Kyrön kylä. Suomalainen väestö keskittyi nimismiestä ja kappalaista lukuun ottamatta Kyrön kylään, joka sijaitsi Inarijärven eteläpuolella. Suomalaiset uudistilalliset kalastivat ja metsästivät saamelaisten tavoin, mutta lisäksi he viljelivät jonkin verran maata ja kasvattivat karjaa. Karjan lisäksi suomalaisilla oli saamelaisten tavoin lampaita ja jonkin verran poroja. Suomalaisilla uudistilallisilla oli vain yhdet asuinpaikat, joissa asuttiin ympäri vuoden.¹⁷ Suomalaisten osuus kasvoi pikkuhiljaa, ja vuonna 1870 heitä oli 29 prosenttia Inarin väestöstä. Saamelaisten osuus oli pienentynyt 71 prosenttiin.¹⁸

Saamelaiskulttuurille liikkuvuus oli ollut elinehto. Kalastajasaamelaiset muuttivat kalojen liikkeiden mukana ja porosaamelaiset porojen mukana. Valtion rajoilla ei ollut merkitystä.¹⁹ Saamelaisten liikkuvuus soti suomalaisen maalaisyhteisön normeja vastaan. Suomessa irtolaisuuteen suhtauduttiin kielteisesti.²⁰ Muutos pohjoisessa tapahtui vuonna 1852, kun Suomen ja Norjan välinen raja suljettiin.²¹ Rajasulku tarkoitti sitä, että Utsjoen ja Enontekiön porosaamelaiset eivät voineet paimentaa poroja kesäksi Jäämeren rannikolle vaan heidän tuli valita kumman valtion kansalaisiksi he jäävät. Laidunten käydessä ahtaiksi osa porosaamelaisista lähti etsimään uusia prolaitumia. Inariin porosaamelaisia muutti pysyvästi

¹⁵ Nahkiaisaja 2016, 64; Kylli 2005, 280.

¹⁶ Lähteenmäki 2004, 292; Fellman 1980, 171–182.

¹⁷ Nahkiaisaja 2003a, 176–180.

¹⁸ Nahkiaisaja 2003a, 171–173.

¹⁹ Nahkiaisaja 2003a, 173–174.

²⁰ Häkkinen 2005, 228.

²¹ V-P Lehtola 1997, 36.

1860-luvulla.²² Inari oli osalle porosaamelaisista tuttua seutua, kun he olivat talvisin paimentaneet poroja Inarin pohjoisosissa.

Rajasulku ei ainoastaan tuonut porosaamelaiset pysyvästi Inariin, vaan se vaikutti myös inarilaisten elämään. Inarilaiset olivat käyneet kalassa Jäämerellä jo muinaisista ajoista lähtien ja kalareissuilla oli harjoitettu myös kauppaa. 1800-luvulla kalansaaliit olivat kuitenkin niin pieniä, että saaliita ei voinut vaihtaa elintarvikkeisiin. Lisäksi Inarin kappalaisen Edvard Wilhelm Borgin mukaan Ruijan ja Venäjän rajojen käynnin jälkeen 1850-luvulla inarilaiset eivät enää päässeet ollenkaan kalastamaan Jäämerelle.²³ Käytännössä kalastusmatkat Jäämerelle kuitenkin jatkuivat.²⁴ Vuoden 1852 rajasulun jälkeen Norja asetti rajoituksia ulkomaalaisten kalanpyyntiin. Vuonna 1871 Norjassa tuli voimaan kuitenkin määräys, jonka mukaan ulkomaalaiset eivät enää saaneet kalastaa omilla välineillään Norjassa.²⁵

Tutkimustehtävä

Tässä tutkielmassa tarkastellaan eri väestöryhmien kohtaamisia Inarin käräjäkunnan kihlakunnanoikeuden käräjillä 1800-luvun jälkipuoliskolla. Tutkielma käsittää vuodet 1855–1869. Ennen vuotta 1855 Inarin käräjäkunnan kihlakunnankäräjät pidettiin yhdessä Utsjoen kanssa, jolloin samoilla käräjillä käsiteltiin sekä Inarin ja Utsjoen käräjäkuntien asioita. Vuodesta 1855 eteenpäin Inarin käräjäkunnassa pidettiin omat käräjät, jolloin käräjillä käsiteltiin vain Inarin käräjäkunnan alueella tapahtuneita asioita. Vuonna 1868 Ivalojoesta löytyi kultaa, jonka myötä Inariin muodostui uusi väestöryhmä, kullankaivajat.²⁶ Kullankaivajat muodostivat oman kulttuuripiirinsä Ivalojoelle, mikä poikkesi alueen muista kulttuuripiireistä. Vuoden 1870 kihlakunnanoikeuden käräjien pöytäkirja ei ole tallella, joten tarkasteluajankohdaksi muodostui 1855–1869. Alueellisesti tutkimus kattaa Inarin käräjäkunnan, joka käsitti suurin piirtein nykyisen Inarin kunnan alueen.

Tutkielman tutkimuskysymykset ovat:

- Millaisia tapauksia Inarin käräjäkunnan kihlakunnankäräjillä käsiteltiin?
- Miten eri väestöryhmien kohtaamiset näkyivät tapauksissa?
- Miksi kohtaamiset olivat sellaisia kuin olivat?

²² V-P Lehtola 2015, 58–60.

²³ Nahkiaisoja 2003a, 178.

²⁴ Lähteenmäki 2004, 301.

²⁵ T Lehtola 1998, 177.

²⁶ Nahkiaisoja 2003b, 234.

Tässä tutkielmassa väestöryhmillä tarkoitetaan saman sosiaalisen statuksen omaavia ihmisiä. Aikakaudelle tyypillisen tapaan asiakirjoihin, kuten käräjäpöytäkirjoihin merkitty sosiaalinen status perustui ammattiin tai ihmisten harjoittamaan elinkeinoon.²⁷ Tutkielmassa puhuttavat väestöryhmät eivät ole etnisesti yhtenäisiä ryhmiä, vaan saman sosiaalisen statuksen omaavat ihmiset tulivat monesta eri etnisestä ryhmästä.

Tämä aiheuttaa kuitenkin ristiriidan termin saamelainen kanssa. Saamelainen on nimitys, joka on korvannut lappalaisnimityksen nykykielessä. Suomalaisissa lähteissä käytettiin 1800-luvulla lappalainen-nimitystä (*lapp* ruotsiksi), joka ei kuitenkaan viittaa henkilön etnisyyteen vaan henkilön harjoittamaan elinkeinoon tai asemaan. Saamelainen taas viittaa etniseen ryhmään. Inarissa 1800-luvulla lappalaiseksi katsotut ihmiset olivat kuitenkin pääasiassa olleet myös etnisesti saamelaisia,²⁸ joten saamelaisnimitystä voi tässä tutkimuksessa käyttää lappalaistermin synonyyminä. Kalastajasaamelaisiksi (*fiskelapp* tai *fiskarelapp*) kutsuttiin niitä saamelaisia, joiden pääelinkeino oli kalastus. Heitä asui Inarissa sekä Utsjoella Tenojokivarressa. Tunturisaamelaisten (*fjällapp*) pääelinkeinona oli poronhoito. Nykyisin heitä kutsutaan usein myös porosaamelaisiksi.²⁹

Uudistilallinen (*nybyggare*) tai uudistilalla tarkoitetaan ennen asumattomalle maalle perustettua maanviljelystilaa ja sen asukasta. Uudistilat ovat vapaita veronmaksusta tietyn ajan tilan perustamisen jälkeen.³⁰ Etnisesti uudistilalliset kuuluivat joko suomalaisiin tai saamelaisiin. Talollinen (*bonde*) oli taas maatilan omistaja, joka maksoi veroja tilansa manttaalien mukaan.³¹ Käräjillä esiintyviä ammattiryhmiä olivat kyytirättärit (*skjutsrättare*), lautamiehet (*nämndeman*), herastuomari (*häradsdomare*) ja lapinporvari (*lappborgare*). Lisäksi käräjillä esiintyi muutama itsellinen (*inhyseskarlen*), joilla ei ollut vakinaista palveluspaikkaa eikä hänellä ollut omaa maanviljelystä. Itsellinen oli usein myös varaton.³²

Tutkielma sijoittuu sosiaalishistorian ja kulttuurihistorian kentälle, koska tutkielma käsittelee sosiaalisia ryhmiä yhteiskunnan tuottamien lähdeaineistojen kautta. Lisäksi tutkielmassa otetaan huomioon sosiaalisten ryhmien kulttuurilliset erityispiirteet. Sosiaalishistoria on lyhykäisyydessään yhteiskunnan historiaa, joka pyrkii vastaamaan kysymykseen mitä yhteiskunta on.³³ Kulttuurihistoria tutkii kulttuuria, joka nähdään laajasti tarkoittavan kaikkia

²⁷ Vuorimies 2015, 41.

²⁸ Nahkiaisoja 2016, 23–24.

²⁹ Nahkiaisoja 2016, 25;53.

³⁰ Uudistila. Kielitoimiston sanakirja.

³¹ Talollinen. Kielitoimiston sanakirja.

³² Itsellinen. Kielitoimiston sanakirja.

³³ Haapala 1989, 14–15.

ihmisen suunnitelmia, tapoja ja tekoja, joiden avulla hän on kommunikoinut.³⁴ Kumpikin historian ala on laaja, mutta tässä tutkimuksessa keskitytään sekä kulttuuriseen vuorovaikutukseen että sosiaalisiin kontakteihin.

Tutkielman ensimmäinen pääluke käsittelee Lapin oikeusjärjestelmän historiaa sekä esittelee käräjillä käsiteltyjä tapauksia. Toisessa pääluvussa tarkastellaan tarkemmin yleisimpiä riita-asioita, joita olivat velkomiset ja korvausvaatimukset. Kolmannessa pääluvussa tarkastellaan puolestaan yleisimpiä rikosasioita, joita olivat varkaudet ja erilaiset viinaan liittyvät tapaukset.

Tutkimustilanne

Inarin historiaa on tutkittu hyvin vähän, ja erityisesti 1800-luvun loppu on hyvin tutkimatonta. Useat Inarin historiaa käsittelevät teokset ovat yleisteoksia, joissa käsitellään pääsääntöisesti tiettyä ajanjaksoa. Tämän tutkimuksen kannalta olennainen yleisteos on *Inari Aanaar: Inarin historia jääkaudesta nykypäivään* ja siitä erityisesti Tarja Nahkiaisojan kirjoittamat luvut ”Uudisasutuksen aika 1750–1876” sekä ”Inarilaisyhteisön murroksen aika 1877–1920”. Näissä luvuissa käsitellään Inarin väestöä ja asutusta, elinkeinoja, paikallis- ja valtionhallintoa, kirkkoa ja hengellistä elämää sekä opetusta.

Myös Tarja Nahkiaisojan väitöskirja *Saamelaisten maat ja vedet kruunun uudistiloiksi: Asutus ja maankäyttö Inarissa ja Utsjoella vuosina 1749–1925* joka keskittyy teoksen nimen mukaisesti asutuksen kehitykseen ja maankäyttöön. Yhtenä lähteenä tutkimuksessa on käytetty juuri käräjäpöytäkirjoja, mutta keskittyen maankäyttöön ja asutustoimintaan liittyviin tapauksiin.³⁵ Lisäksi väitöskirjassa pohditaan saamelainen-lappalainen-käsitteisiin liittyvää problematiikkaa. Vaikka Nahkiaisoja keskittyykin asutustoimintaan ja maankäyttöön, saa tutkimuksesta paljon apua kontekstin muodostumisessa.

Kohtaamisen tematiikkaan pohjoisen kontekstissa on tutkinut Veli-Pekka Lehtola teoksessaan *Saamelaiset suomalaiset – kohtaamisia 1896–1953*. Teos keskittyy hiukan uudempaan aikaan kuin tämä tutkimus. Lisäksi teoksen pääpaino on Utsjoella. Teos on kuitenkin kattava esitys saamelaisten ja suomalaisten kohtaamisista, ja olosuhteet eivät ole muuttuneet muutamassa vuosikymmenessä niin paljon, että kirjan voisi täysin ohittaa. Myös kirkon ja saamelaisten kohtaamista on tutkinut Ritva Kylli teoksessaan *Kirkon ja saamelaisten kohtaaminen Utsjoella ja Inarissa 1742–1886*. Tutkimuksessa on yhtenä lähteenä käytetty käräjäpöytäkirjoja,

³⁴ Virtanen 1993, 11.

³⁵ Nahkiaisoja 2016, 37.

mutta pääpaino on kirkon tuottamassa aineistossa.³⁶ Teoksesta on apua kohtaamistematiikan kanssa. Teoksessaan *Kalotin kansa: Rajankäynnit ja vuorovaikutus Pohjoiskalotilla 1808–1889* Maria Lähteenmäki käsittelee koko Pohjoiskalotin alueen verkostoja. Hän rajaa hallintohistorialliset aineistot pois, kuten nimismiesten ja kruununvoutien toimintaan liittyvät aineistot, joihin myös kärjäpöytäkirjat kuuluvat.³⁷ Teos valaisee kuitenkin hyvin sitä, miten liikkuvaista väki oli pohjoisessa ja millaiset seikat vaikuttivat heidän elämäänsä.

Inarin eteläisen naapurikunnan historiaa käsittelee Samuli Onnelan teos. *Suur-Sodankylän historia 2: Suurpitäjä saamelaisten ja suomalaisten maana vuosina 1747–1916*. Teoksessa esitellään muun muassa Lapin kärjälaitosta ja sen toimintaa. Ennen kärjiä pidettiin vaihtelevasti eri pitäjissä, ja joskus kärjille saatettiin lähteä myös oman pitäjän ulkopuolelle. Teos on Inari Aanaar -teoksen tapaan yleisteos Sodankylän historiassa.³⁸ Teoksessaan *Wallesmanni: Kuusi vuosisataa kansan ja esivallan välissä* Heikki Ylikangas käsittelee nimismiehen asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa. Teoksessa on myös vähän tietoa Inarin nimismiehistä.³⁹

Saamelaisten oikeusasemaa on tutkinut Kaisa Korpijaako-Labba teoksissaan *Saamelaisten oikeusasema Ruotsi-Suomessa* sekä *Saamelaisten oikeusasemasta Suomessa – kehityksen pääpiirteet Ruotsin vallan lopulta itsenäisyyden alkuun*. Korpijaako-Labban on käyttänyt tutkimuksissaan yhtenä lähteenä kärjäpöytäkirjoja. Inarin ja erityisesti saamelaisten historiaan tutustuessa ei voi olla ohittamatta T.I. Itkosen kaksi osaista teosta *Suomen saamelaiset vuoteen 1945*. Teoksessa käsitellään hyvin yksityiskohtaisesti saamelaisia ja heidän elämäänsä ja kulttuuriin liittyviä asioita. Teoksessa käsitellään koko Suomen saamelaisaluetta, joka on käsittänyt eri alueita eri aikoina. Lisäksi Veli-Pekka Lehtolan teos *Saamelaiset: historia, yhteiskunta ja taide* on yleisteos nimensä mukaan saamelaisten historiasta, yhteiskunnasta ja taiteesta.

Inarin historiaa tutkiessa on otettava huomioon myös Teuvo Lehtolan kirjallinen tuotanto. Teuvo Lehtola on itseoppinut paikallishistorioitsija, ja hänen teoksensa perustuvat hänen omaan elämäkokemukseensa, suulliseen perimään sekä luettuun tietoon.⁴⁰ Erityisesti *Lapinmaan vuosituhannet* ja *Kolmen kuninkaan maan: Inarin historia 1500-luvulta jälleenrakennusaikaan* -teokset ovat yleisteoksia Inarin historiasta. Nämä teokset eivät täytä lähdeviitteiden osalta tieteellistä tutkimusta, mutta vastaavaa tutkimuskirjallisuutta on

³⁶ Kylli 2005, 27–28.

³⁷ Lähteenmäki 2004, 11.

³⁸ Onnela 2006, 533.

³⁹ Ylikangas 1996, 197.

⁴⁰ T Lehtola 1998, kansilehti.

kuitenkin rajoitetusti. Näin ollen koen perustelluksi käyttää myös Teuvo Lehtolan teoksia tutkimuskirjallisuutena tässä tutkielmassa.

Kokoelmateoksessa *Vieraat kulkijat – tutut talot: Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa* käsitellään eri väestöryhmien kohtaamisia useasta eri näkökulmasta. Miika Terosen artikkeli käsittelee romaneiden ja maanviljelijöiden välisiä suhteita. Tervosen tutkimus perustuu muistelokerronta-aineistoon, ja käsittelee vuosia 1920–1960. Vaikka tutkimus on aineistoltaan ja metodiltaan aivan erilainen kuin omani, käsitellään tutkimuksessa kuitenkin liikkuvan ja paikallaan olevan väestöryhmän suhteita. Tutkimuksen mukaan henkilökohtaisten vastavuoroisuussuhteiden merkityksen väheneminen tavallaan eristi romanit valtaväestöstä.⁴¹ Samassa kokoelmateoksessa on myös Maiju Lassin artikkeli, joka käsittelee karjalaisten ja kantaväestön kohtaamisia Kangasalla. Tässä on samaa tematiikkaa kuin porosaamelaisten tulossa Inariin, vaikka kulttuurillisesti porosaamelaiset poikkesivatkin karjalaisista. Kuitenkin molemmissa tapauksissa kantaväestön täytyi luopua omastaan, jotta muuttava väestö mahtui alueelle. Kangasalan tapauksessa karjalaisten tulo alueelle tasoitti sosiaalisia eroja maaseudulla, kun suurilta kartanoilta jaettiin maata siirtolaisille.⁴²

Tuomiokirjojen käyttöä historiantutkimuksessa käsittelee Pentti Virrankoski artikkelissaan ”Tuomiokirjojen käyttö historiantutkimuksessa”. Lisäksi tuomiokirjojen käyttöä historiantutkimuksessa käsittelee Juhani Saarenheimo artikkelissaan ”Tuomioistuinten asiakirjat”. Artikkelissaan Saarenheimo toteaa muun muassa, että 1800-luvun jälkipuoliskon ja 1900-luvun alun lainkäytön historiaa alioikeuksien osalta ei ole juuri selvitetty.⁴³

Lähteet ja menetelmät

Lähteenä tutkielmassa on käytetty Inarin käräjäkunnan kihlakunnanoikeuden varsinaisasian pöytäkirjoja vuosi- ja välikäräjiltä vuosilta 1855–1869. Vuosikäräjiä pidettiin kyseisenä aikana yhteensä 15 ja välikäräjiä kahdet. Käräjillä käsiteltävät asiat koostuivat hallinnollisista asioista, rikosasioista sekä riita- ja siviiliasioista. Hallinnollisia asioita olivat muun muassa veronkanto, postikuljetukset, kyyditykset, vankeinhoito sekä paloapu. Riita- ja siviiliasioita olivat muun muassa erilaiset taloudellisia asioita koskevat riidat sekä velka-asiat. Rikosasioihin kuuluivat muun muassa omaisuusrikokset, väkivaltarikokset sekä osa siveysrikkomuksista.⁴⁴

⁴¹ Tervonen 2005, 263–292.

⁴² Lassi 2005, 296–341.

⁴³ Saarenheimo 1994, 157.

⁴⁴ Virrankoski 1970, 118–119.

Koska viidentoista vuoden aikana Inarin käräjillä käsiteltiin yli 400 kohtaa, on lähdeaineistoa karsittava. Tutkielma keskittyy käräjillä käsitelyihin velkomis- ja korvausvaatimusasioihin sekä rikosasioihin. Tutkielman ulkopuolelle jäävät asutukseen liittyvät tapaukset, kuten tilakatselmukset, lainhuudot ja kiinnekirja-asiat, koska muun muassa Tarja Nahkiaisoja on käsitellyt niitä omassa väitöskirjassaan. Tutkielman ulkopuolelle jäävät myös holhoustapaukset, koska niiden kunnolliseen tarkasteluun vaadittaisiin muitakin lähteitä. Myös väkivaltarikokset tarvitsisivat laajemman aineiston. Myös hallinnolliset asiat jäävät omana kokonaisuutena lähdeaineiston ulkopuolelle, koska ne ovat pääosin ilmoitusluontoisia.

Käräjät edustivat paikkakunnalla suomalaista oikeushallintoa.⁴⁵ Käräjäpöytäkirjoihin liittyy paljon epävarmuuskohtia ja niissä käsiteltäviin asioihin pitää suhtautua kriittisesti. Käräjäistunnoissa asiat käsiteltiin suullisesti, ja asiat merkittiin pöytäkirjaan oikeuden puheenjohtajan harkinnan ja sanelun mukaan. Kuitenkin oikeuden ratkaisuun käräjillä vaikutti myös käsittelyn aikana saadut välittömät vaikutelmat. Näitä vaikutelmia ei kuitenkaan yleensä kirjattu pöytäkirjoihin ja ylemmissä korkeusasteissa nojaututtiin vain kirjallisiin pöytäkirjoihin.⁴⁶ Osa käräjäpöytäkirjoissa esiintyvistä ilmauksista ovat vakiintuneet kaavamaisesti oikeuskieleksi, jota on harjaannuttava lukemaan. 1800-luvulla käräjäpöytäkirjat olivat käsinkirjoitettuja, joten niissä saattoi esiintyä kirjoitusvirheitä. Pöytäkirjoihin on saattanut päätyä myös asiavirheitä, kuten esimerkiksi kotikylän tai ristimänimen kirjoittaminen väärin.⁴⁷ Inarin kohdalla haastavaksi tekee myös alueen monikielisyys. Käräjäpöytäkirjat ovat ruotsiksi, joka oli määritelty Suomen virkakieleksi Porvoon valtiopäivillä.⁴⁸ Inari ei kuitenkaan ollut ruotsinkielistä aluetta, vaan alueella puhuttiin pääasiassa suomea, inarinsaamea ja pohjoissaamea sekä hiukan kolttaa, venäjää ja norjaa. Henkilönimien kääntämisen myötä samannimisiä henkilöitä on paljon ja heidän erottamisensa toisistaan ilman muita lähteitä on vaikeaa.

Suurimpana haasteena on kuitenkin tietojen sattumanvaraisuus. Eri kirjurien kirjoittamat pöytäkirjat saattavat olla hyvinkin erilaisia ja samoja asioita saatetaan kutsua eri nimikkeillä. Johtuen tästä alueellisten erojen vertailu pelkästään käräjäpöytäkirjojen perusteella ei näin ole mielekästä. Lisäksi käräjillä viranomaisilla ja eri osapuolilla on ollut erilaisia näkemyksiä tapauksista, mutta pöytäkirjaan päätyy vain osa näistä näkemyksistä. Käräjille ei myöskään

⁴⁵ Virrankoski 1970, 118.

⁴⁶ Gadd 1935, 9.

⁴⁷ Virrankoski 1970, 124–127.

⁴⁸ Korpijaakko-Labba 2000, 99.

päätyneet kaikkein arkipäiväisimmät tilanteen, joten käräjäpöytäkirjojen avulla ei voi päätellä tapausten yleisyyttä yhteisössä.⁴⁹

Tuomiokirjoja 1800-luvun loppupuolelta ei ole juuri käytetty tutkimuslähteenä, koska tuomiokirjojen lisäksi on tarjolla paljon muita viranomaisten tuottamia lähdeaineistoa. Tuomioistuinten arkistoilla ei katsottu olevan yhtä suurta arvoa enää 1800-luvun lopulla.⁵⁰ Inarissa viranomaisia ei ollut kuitenkaan samalla tavalla kuin eteläisessä Suomessa. Nimismies hoiti Lapissa monen virkamiehen tehtäviä⁵¹, minkä takia paljon hallinnollisia asioita käsiteltiin käräjillä. Muun aineiston vähäisyyden takia käräjäpöytäkirjat ovat tärkeitä lähdeaineistoja Inarin oloja selvittäessä.

Tutkielmassa on käytetty metodina lähdekritiikkiä sekä Trond Thuenin ja Seija Tuulentien hahmottelemaa mallia kohtaamisten tasoista, jota Veli-Pekka Lehtola on soveltanut tutkimuksessaan teoksessa *Saamelaiset suomalaiset – kohtaamisia 1896–1953*. Lehtola on määritellyt kohtaamisen tasoja viisi. Ensimmäisenä tasona on valtion taso viimeisenä tasona julkinen keskustelu.⁵² Tässä tutkielmassa kohtaamisen tasoja on lainsäädäntö- ja viranomaistaso sekä paikallistaso. Suomen oikeuslaitos on luonut raamit kohtaamisille käräjillä, mutta käräjillä käsitellyt tapaukset kertoivat paikallistason kohtaamisista. Kulttuurien kohtaaminen näkyi konkreettisemmin paikallistason kohtaamisissa. Paikallistasolla tarkoitetaan tavallisten ihmisiä, johon kuuluivat inarilaisten lisäksi myös ulkopaikkakuntalaiset.

⁴⁹ Saarenheimo 1994, 156.

⁵⁰ Saarenheimo 1994, 156.

⁵¹ Ylikangas 1996, 173.

⁵² Thuen 1995, 5; Tuulentie 1997, 26–27; Tuulentie 2001, 53–54; V-P Lehtola 2012, 18–19.

1. VIRKAMIEHET VALTIOVALLAN EDUSTAJINA

Lapin oikeuslaitoksen kehitys poikkesi muusta Suomesta. Nykyisen Suomen Lapin alue oli kuulunut hallinnollisesti vahvasti Ruotsiin ennen autonomian aikaan. Ruotsissa saamelaisten asuttamaa aluetta oli kutsuttu jo vuosisatoja Lapinmaaksi, joka jakaantui kuuteen eri lappiin: Ångermannannin, Uumajan, Piitimen, Luulajan, Tornion ja Kemin Lapit. Lapit olivat jakautuneet lapinkyliin, jotka vastasivat muualla valtakunnassa pitäjiä ja kyliä. Hallinnollisesti lapinkylät olivat jakautuneet sukujen ja perheiden kesken lapinveromaihin, joiden mukaan muun muassa alueen verotus hoidettiin.⁵³ Ruotsin oikeuslaitos alkoi ulottautua Lapinmaahan jo 1600-luvulla, jolloin Lapinmaa jaettiin kolmeen tuomiokuntaa. Pohjoisimman tuomiokunnan muodostivat Tornion ja Kemin Lapit. Aluksi tuomiokunnan tuomareina toimivat voudit, joiden johtamat voutikunnat käsittivät saman alueen kuin tuomiokunnat. Kihlakunnanoikeus saapui pohjoisimmille alueille 1600-luvun lopulla, jolloin Tornion ja Kemin Lapit jaettiin kärjäkuntiin.⁵⁴ Kärjäkunnat mukailivat lapinkyliä.⁵⁵ Muutos tapahtui vuonna 1809, kun osa Tornion Lappia ja koko Kemin Lappi liitettiin osaksi Suomea.⁵⁶ Tornion ja Kemin Lapit muodostivat Suomessa Tornion tuomiokunnan, joka kuului Vaasan hovioikeuden tuomiopiiriin.⁵⁷ Tornion tuomiokunnan alue oli sama kuin Tornion kihlakunnan alue, josta irrotettiin Lapin kihlakunta vuonna 1837. Lapin tuomiokunta luotiin 1847.⁵⁸

Inarin lapinkylä ja samalla kärjäkunta oli ollut osa Kemin Lappia, johon oli kuulunut myös muun muassa Kittilän ja Sompion lapinkylät. Inarin pohjoispuolella sijainnut Utsjoen lapinkylä oli kuulunut Tornion Lappiin.⁵⁹ Inarin kärjäkunnan kihlakunnanoikeuden kärjät järjestettiin 1800-luvulla helmi-maaliskuun vaihteessa. Kärjät pidettiin kärjätuvassa, joka sijaitsi Inarin kirkolla Pielpajärvellä.⁶⁰ Kärjää johti Suomen oikeuslaitoksen edustajana kihlakunnantuomari, jonka virka-alueena oli koko Lapin tuomiokunta. Tuomarin asui vuoteen 1859 saakka pysyvästi Torniossa, mutta virkatalon valmistuessa Kittilään siirtyi tuomarin virkapaikka sinne.⁶¹ Kielenä kärjillä oli ruotsi, joka oli maan virkakieli.⁶² Tuomarit

⁵³ Nahkiaisola 2003a, 185.

⁵⁴ Lähteenmäki 2004, 227.

⁵⁵ Lähteenmäki 2004, 227; Korpjaakko-Labba 2000, 100.

⁵⁶ Korpjaakko 1989, 82–84; Korpjaakko-Labba 2000, 99–100.

⁵⁷ Korpjaakko-Labba 2000, 99–100.

⁵⁸ Lähteenmäki 2004, 227.

⁵⁹ Nahkiaisola 2003a, 185.

⁶⁰ Nahkiaisola 2003a, 194.

⁶¹ Lähteenmäki 2004, 227.

⁶² Korpjaakko-Labba 2000, 99.

eivät ennen 1800- lukua osanneet paikallisen väestön kieltä, joten heillä oli mukanaan tulkkeja. Tulkkien palkat maksettiin kärjäkunnan varoista.⁶³

Saamelaisilla oli ollut myös valtion oikeuslaitoksesta erillinen oikeusjärjestelmä. Siihen oli viitannut muun muassa Utsjoen kirkkoherra Jaakko Fellman omissa muistelmissaan.⁶⁴ Kotakäräjät olivat olleet saamelaisten oma oikeustuomioistuin lapinkylien aikaan⁶⁵, mutta viimeiset kotakäräjät pidettiin Inarissa tietävästi vuonna 1823.⁶⁶ Viiteitä oli myös siitä, että käräjiä olisi järjestetty vielä 1860-luvulla.⁶⁷ Kihlakunnanoikeuden kärjäpöytäkirjoissa ei kotakäräjiä ole mainittu olleenkaan 1800-luvulla.⁶⁸ Kotakäräjistä tai niillä käsitellyistä tapauksista ei ole säilynyt tarkkaa tietoa. Inarin lapinkylässä ylintä valtaa käytti kylännimismies⁶⁹, joten oli mahdollista, että kotakäräjiä johti vastaavassa asemassa ollut henkilö.

Inarin käräjillä käsiteltiin vain Inarin kärjäkunnan alueella sattuneita tapauksia ja rikoksia. Kärjäkunnan ulkopuolissa tapauksissa kanteen tekijälle ilmoitettiin, että tapausta ei voitu käsitellä Inarin käräjillä vaan asia oli siirrettävä oikean piirin käräjien päätettäväksi.⁷⁰ Kruunua ja paikallista hallintoa käräjillä edusti kruununnimismies (*kronolänsman*), joka toimi myös yleisenä syyttäjänä. Nimismiehen tehtävä oli huolehtia veronkannosta sekä valvoa järjestystä. Lapissa nimismiehet raportoivat toimistaan kruununvoudille (*kronofogde*) tai suoraan Oulun läänin kuvernöörille (*Guvernören i länet*).⁷¹ Kruunun hallinnolliset asiat hoidettiin käräjien yhteydessä, koska väki oli kokoontunut yhteen.⁷² Inarin käräjillä kruununvoudi ei ollut aina läsnä. Kruununvoudin asemapaikka oli tuomarin tavoin Kittilässä.⁷³ Vuonna 1756 oli määrätty, että voudin piti osata sekä suomea että saamea, mutta tämän toteutumisesta ei ole todisteita.⁷⁴

Inarissa oli Ruotsin vallan aikaan yleensä paikallisia miehinä nimismiehinä. Vuoden 1809 jälkeen muodostettiin Inarin ja Utsjoen nimismiespiiri, jossa toimi yksi nimismies. Oman nimismiehen Inari sai vuonna 1838. Suurimpana syynä pysyvän nimismiehen asettamisella Inariin oli lisääntynyt laitton viinanmyynti. Vuoden 1809 jälkeen nimismiehet eivät olleet enää

⁶³ T. I Itkonen 1948a, 59.

⁶⁴ Korpijaakko-Labba 2000, 102.

⁶⁵ Nahkiaisoja 2016, 17–18.

⁶⁶ T Lehtola 1998, 22.

⁶⁷ Nickul 1970, 88.

⁶⁸ Nahkiaisoja 2003a, 193

⁶⁹ Nahkiaisoja 2003a, 185.

⁷⁰ Esim. Inarin kärjäkunnan varsinaisasiasian ptk. 29.2.1868 § 23. LTkA CIVa:4. KA.

⁷¹ Nahkiaisoja 2016, 16.

⁷² Nahkiaisoja 2003a, 186.

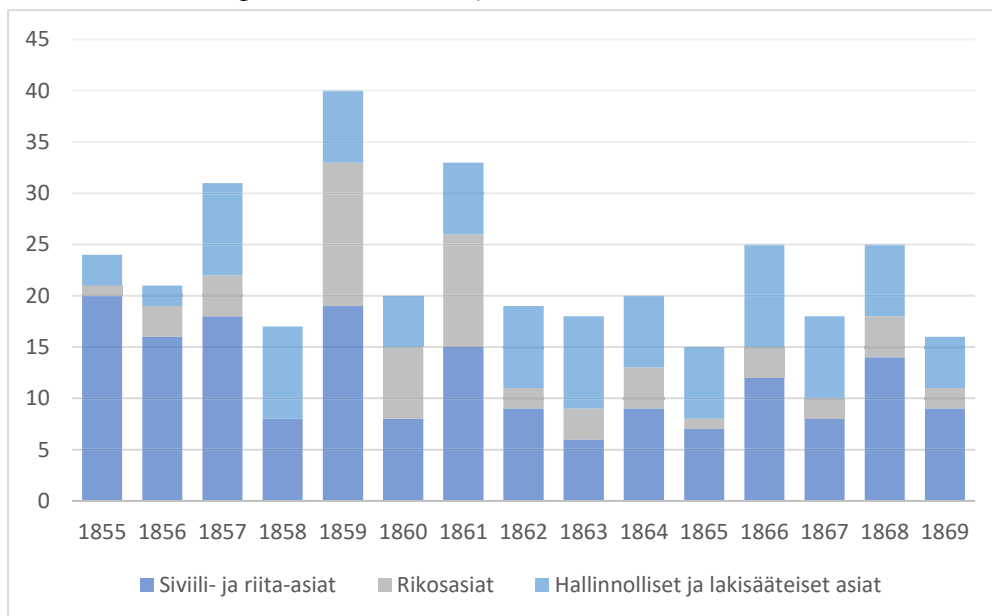
⁷³ Nahkiaisoja 2016, 16.

⁷⁴ T.I Itkonen 1948a, 59.

paikallisia miehiä, vaan he olivat ulkopaikkakuntalaisia. Virkakaudet olivat pääsääntöisesti lyhyitä 1800-luvulla, koska Lapissa nimismiesten virkavuodet luettiin kaksinkertaisina.⁷⁵ Osin syynä oli myös Lapin haastavat olot. Nimismiehen virkaan asetettiin varsinaiset pätevyysvaatimukset vasta 1857. Ennen pätevyysvaatimusten asettamista nimismiehen valinnassa korostettiin ehdokkaiden yleisiä ominaisuuksia, jotka katsottiin nimismiehelle tarpeellisiksi. Vuoden 1857 jälkeen ehdokkailla piti olla yliopistollinen hallintotutkinto tai todistus osallistumisesta virkamiehenä käräjätoimintaan taikka todistus palvelemisesta kruununvoudin konttorissa.⁷⁶ Vuosina 1855–1869 Inarissa toimi yhteensä kuusi eri nimismiestä ja heidän lisäksi muutama viransijainen.⁷⁷

Vuosina 1855–1869 Inarissa järjestettiin vuosikäräjät viisitoista kertaa ja välikäräjät kahdesti. Käräjillä käsiteltiin 332 asiaa 411 kohdassa. Käräjillä käsiteltävät asiat jakaantuivat karkeasti siviili- ja riita-asioihin, rikosasioihin ja hallinnollisiin asioihin. Suurin osa asioista koski siviili- ja riita-asioita, kuten velkoja, korvausvaatimuksia ja holhousasioita. Seuraavaksi eniten käsiteltiin hallinnollisia ja lakisäätteisiä asioita, joita olivat muun muassa vuosittaiset verokirjojen ja edellisvuonna kuolleista laaditun luettelon luovutus. Vähiten käsiteltiin rikosasioita. Tapausten määrässä oli vuosittaisia vaihteluja.

Kuvio 1. Uudet tapaukset Inarin käräjillä vuosina 1855–1869

Lähteet: Inarin kärjäkunnan varsinaisasiasian pöytäkirjojen tuomioluettelot vuosina 1855–1869. LTkA CIVa:2; CIVa:3; CIVa:3; CIVa:3; CIVa:3; CIa:24; CIa:25; CIa:26; CIa:27; CIa:28; CIa:29; CIa:30, CIVa:4. KA.

⁷⁵ Nahkiaisola 2003a, 186.

⁷⁶ Ylikangas 1996, 191.

⁷⁷ Nahkiaisola 2003a, 186.

Kuviosta 1 näkyy missä suhteessa uusia tapauksia käsiteltiin käräjillä. Vuosina 1855–1857 enemmistö uusista tapauksista koski siviili- ja riita-asioita. Rikosasioista ja hallinnollisia asioita oli muutama. Vuonna 1859 ei käsitelty yhtään uutta rikostapausta, mutta uusia hallinnollisia sekä siviili- ja riita-asioita käsiteltiin suurin piirtein yhtä paljon. Vuosina 1859–1861 käsiteltiin paljon rikosasioita sekä siviili- ja riita-asioita. Vuodesta 1862 eteenpäin uusien rikos- sekä siviili- ja riitatapausten määrät vähenivät, ja hallinnollisten asioiden osuus tapauksista kasvoi.

Vuosina 1851–1858 Inarin nimismiehenä toimi Carl Erik Nordberg (s. 1821), joka oli kotoisin Kittilästä.⁷⁸ Hänen aikanaan Inarin ja Utsjoen yhteisistä käräjistä luovuttiin, ja Inari sai ihan omat käräjät. Vuoden 1855 käräjät järjestettiin käräjätuvassa Inarin kirkolla 15. helmikuuta. Nimismies Nordbergin lisäksi paikalla oli tuomari Oskar Grönblad. Käräjöpöytäkirjan mukaan käräjillä käsiteltiin 24 kohtaa, joista 20 käsitteli siviili- ja riita-asioita, kolme hallinnollisia ja yksi rikosasioita. Kaikki tapaukset yhtä lukuun ottamatta olivat uusia. Siviili- ja riita-asioista lähes puolet koski kalastajasaamelaisten tilakatselmuksia. Muut tapaukset liittyivät velkomisiin, korvausvaatimukseen ja tapporahahakemuksiin. Aikaisemmilta käräjiltä siirtynyt tapaus liittyi perintöön. Hallinnolliset asiat koskivat vuosittaisia veronkantokirjojen ja muiden luetteloiden luovutuksia. Käräjillä käsitelty rikosasia koski varkautta. Tapauksista kolmen velkomisasian ja varkausjutun käsittelyt jatkuivat seuraavilla käräjillä.⁷⁹

Vuoden 1856 olivat hyvin paljon vuoden 1855 käräjien kaltaiset. Käräjät pidettiin Inarin kirkolla 18. helmikuuta. Carl Erik Nordberg toimi edelleen Inarin nimismiehenä ja tuomarina jatkoi Oskar Grönblad. Vuonna 1856 käsiteltiin edellisvuoden tavoin 24 kohtaa, joista 20 käsitteli uusia tapauksia. Aikaisemmin mainittujen neljän tapauksen käsittelyt jatkuivat vuoden 1855 käräjiltä. Uusista tapauksista 16 oli siviili- ja riita-asioita, kaksi hallinnollisia asioita ja kaksi rikosasia. Siviili- ja riita-asioista kuusi koski kalastajasaamelaisten tilakatselmuksia. Velkomisiin liittyviä tapauksia oli viisi. Edellisvuodesta poiketen käräjillä käsiteltiin holhouksiin liittyviä tapauksia yhteensä neljä. Loput kolme tapausta koskivat korvausvaatimusta ja tapporahahakemuksia. Hallinnolliset asiat olivat vuosittaisia tehtäviä. Rikosasiat koskivat parjausta ja kyytivelvollisuuden laiminlyöntiä. Kyytivelvollisuuden laiminlyönnissä oli kyse nimismies Nordbergin mukaan siitä, että talollinen Adam Kyrö ei ollut kyydinnyt piirilääkäriä tämän matkatessa Inarissa edellisenä kesänä.⁸⁰ Inarissa kaikilla oli

⁷⁸ Kotavuori 2005, Karl Erik Nordberg, Verkkojulkaisu.

⁷⁹ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 15.2.1855. LTkA CIVa:3. KA.

⁸⁰ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 18.2.1856 §19 s.31. LTkA CIVa:3. KA.

velvollisuus kyyditä matkalaisia määrättyjä taksoja vastaan.⁸¹ Tapauksista yhden velkomisasian, yhden korvausvaatimuksen, parjaustapauksen sekä jo vuoden 1855 käräjillä aloitetun varkaustapauksen käsittelyt siirtyivät käsiteltäviksi myös seuraavan vuoden käräjille.⁸²

Vuonna 1856 Inarin kärjäkunnassa järjestettiin myös välikäräjät. Vuosikäräjistä poiketen välikäräjät pidettiin Sodankylän kärjäkunnan alueella Emauksen verouudistilalla 18. syyskuuta. Emauksen uudistila kuului Sodankylän nimismiehelle Titus Ekroosille⁸³, joka toimi myös Inarin nimismiehen Nordbergin puolesta yleisenä syyttäjänä. Tuomarina toimi aikaisempien käräjien tavoin. Oskar Grönblad. Välikäräjillä käsiteltiin vain yhtä tapausta, joka liittyi Utsjoen seurakunnasta kotoisin olleen tunturisaamelaisen Anders Nuorgamin kuolemaan. johtaneita tapahtumia. Kyseisillä välikäräjillä aloitettiin kuolemaan liittyvä tutkinta, ja asiaan nimettiin todistajia. Tapauksen käsittely siirtyi seuraaville Inarissa pidettävillä käräjille, koska kukaan todistajista ei ollut läsnä.⁸⁴

Vuoden 1857 vuosikäräjät pidettiin Inarissa 16.–17. helmikuuta. Tuomari Grönblad ja nimismies Nordberg jatkoivat toimissaan ja lisäksi kruununvouti Gustaf Slottsberg oli läsnä käräjillä. Käräjäpöytäkirjaan oli merkitty 36 kohtaa, joista 31 oli uusia tapauksia. Vanhoja tapauksia oli aikaisemmin mainitut velkomis-, korvausvaatimus-, kuolemansyytutkinta-, parjaus- ja varkausasiat. Uusista tapauksista 18 oli siviili- ja riita-asioita, yhdeksän hallinnollisia asioita ja neljä rikosasioita. Uusista siviili- ja riita-asioista kahdeksan koski velkomisia, neljä korvausvaatimuksia ja kolme liittyi holhouksiin. Lisäksi vuoden 1857 käräjillä käsiteltiin kaksi tapporahahakemusta ja kaksi tilakatselmusta, joista toinen liittyi Inarin uuteen pappilaan. Lisäksi yksi tapaus koski perukirjaa. Uusista rikosasioista kaksi koski parjaustapauksia, yksi varkautta ja yksi juopumusta. Päätökseen saatiin myös edellisiltä käräjiltä siirtyneet tapaukset.⁸⁵

Hallinnollisista tapauksista kaksi liittyi jokavuotisiin asioihin. Näiden lisäksi käräjillä käsiteltiin sitä, kuka hoitaa kyytirättärin, vanginkuljettajan ja vanginhoitajan tehtävät seuraavat kolme vuotta. Kaikkia toimia hoitamaan valittiin kalastajasaamelainen Henrik Mattus. Henrik Mattus yhdessä Göran Morottajan kanssa valittiin myös seuraavaksi viideksi vuodeksi Kittilän ja Inarin välisen talvitien kunnossapitäjiksi. Heidän tehtäviinsä kuului muun muassa

⁸¹ Nahkiaisoja 2003b, 250.

⁸² Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 18.2.1856. LTkA CIVa:3. KA.

⁸³ Onnela 2006, 555.

⁸⁴ Inarin kärjäkunnan välikäräjien varsinaisasiain ptk. 18.9.1856. LTkA CIVa:4. KA.

⁸⁵ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 16.–17.2.1857. LTkA CIVa:3. KA.

tien viitoittaminen kesäisin. Vuoden 1857 hallinnollisiin asioihin kuului myös nimismies Norbergin ehdotus, joka liittyi virkamieskyyditysten uudelleen järjestämiseen. Keskustelun tuloksena päätettiin, että seurakunnassa poroja omistavat saamelaiset huolehtisivat kyytirättärille tarpeellisen määrän hyviä ja vahvoja poroja. Käräjillä kuultiin inarilaisia todistajia Kittilän käräjillä vireillä olleeseen asiaan. Vuoden 1857 käräjien lopuksi nimismies Nordberg ehdotti, että kalastajasaamelaiselle Matts Aikiolle myönnettäisiin kunniamerkki ”*för allmänt nyttig verksamhet*”⁸⁶ eli yleishyödyllisistä toimista. Aikio oli lähes 30 vuoden ajan huolehtinut Inarin seurakunnan käräjätalosta ja auttanut myös muuten virkamiehiä. Vuoden 1857 käräjillä käsitellyistä tapauksista kahden velkomistapauksen ja yhden parjaustapauksen käsittelyt siirtyivät seuraaville käräjille.⁸⁷

Vuoden 1858 käräjät pidettiin Inarissa 15. helmikuuta. Nimismiehenä toimi vielä Carl Erik Nordberg ja tuomarina toimi yhä Oskar Grönblad. Edellisvuoden tavoin kruununvouti Gustaf Slottsberg oli läsnä. Käräjillä käsiteltiin yhteensä 20 kohtaa, joista uusia tapauksia oli 17. Aikaisemmin käsitellyt tapaukset koskivat velkomisia ja parjausta. Aikaisempien käräjien tavoin uusista tapauksista suurin osa oli siviili- ja riita-asioita. Kahdeksasta tapauksesta kaksi käsitteli korvausvaatimuksia. Holhoustapauksia sekä velkomisia käsiteltiin kumpiakin kaksi. Lisäksi uusia tapauksia oli moite testamentista ja yksi tapporahahakemuksia. Uusia rikostapauksia ei käräjillä käsitelty, vaan ainoa rikosasia oli edellisiltä käräjiltä siirretty parjaustapaus.⁸⁸

Hallinnollisia tehtäviä oli yhteensä yhdeksän, joista kaksi koski jokavuotisia verokantokirjojen ja kuolleiden luettelon luovutuksia. Nimismies esitteli käräjillä pitäjän varoja. Kruununvouti Slottsbergillä oli ehdotus käräjille verotuksen muuttamisesta Inarissa. Inarissa oli havahduttu siihen, että saamelaiset olivat perustaneet paljon uudistiloja, mikä oli vapauttanut heidät veronmaksusta. Osalla inarilaisista oli pelko siitä, että verojen maksu kasaantui Inarissa liian pienelle joukolle. Pelättiin sitä, että osa köyhtyisi verotaakan takia. Käräjäleisö julisti yksimielisesti, että myös kruununverosta vapautetut uudistilalliset voisivat osallistua pitäjän yhteisiin maksuihin. Asia siirtyi käsiteltäväksi vielä seuraaville käräjille. Vuorossa oli myös postinkuljettajan valinta seuraavaksi viideksi vuodeksi. Tehtävään valittiin uudistilallinen Henrik Aikio. Edellisvuonna kyytirättäriksi valittua Henrik Mattusta vastaan oli nostettu syyte porovarkaudesta, minkä takia hän joutui eroamaan tehtävästään. Tilalle valittiin lautamies Olof Sajets, joka toimitti myös luettelon edellisvuoden vankikuljetuksista. Käräjien lopuksi

⁸⁶ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk.17.2.1857 § 35. LTkA CIVa:3. KA.

⁸⁷ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 16.–17.2.1857. LTkA CIVa:3. KA.

⁸⁸ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 15.2.1858. LTkA CIVa:3. KA.

kuultiin todistajia lapinporvarin Olof Padarin pyynnöstä liittyen hänen ja entisen nimismiehen Christian Berghellin välisiin kauppoihin ja niihin liittyviin lupauksiin. Käsiteltäväksi seuraaville käräjille siirtyi neljän tapauksen käsittelyt.⁸⁹

Nimismies Nordbergin aikana käräjillä käsiteltiin eniten siviili- ja riita-asioita, ja niistä eniten korvaus- ja velkavaatimuksia. Myös muualla Lapissa velkomukset ja korvausvaatimukset olivat yleisimpiä käräjillä käsiteltäviä asioita.⁹⁰ Inarissa käsiteltiin myös paljon tilakatselmuksia Nordbergin virkakautena. Innokkaimmin inarilaiset olivat perustaneet uudistiloja vuosina 1849–1855.⁹¹ Lisäksi kaikki tarkasteluajankohdan tilakatselmukset yhtä lukuun ottamatta käsiteltiin Nordbergin virkakautena. Nimismies toimi Inarissa myös yleisenä syyttäjänä, mutta Nordberg ei ollut kovin innokas nostamaan rikossyytteitä. Nordbergia seurannut Alexander Tillman nosti yhtenä vuonna enemmän rikossyytteitä kuin Nordberg kolmena viimeisenä virkavuotena yhteensä. Vuonna 1859 Inarin nimismiehen viransijaisena toimi Utsjoen nimismies Alexander Tillman (s. 1817)⁹², joka oli toiminut nimismiehenä Utsjoella vuodesta 1856.⁹³

Vuonna 1859 talvikäräjät järjestettiin Inarissa 15.–16. helmikuuta. Virkaa tekevän nimismies Tillmanin lisäksi paikalla oli kruununvoudin viransijainen August Gotthard Boucht. Myös tuomarina oli viransijainen nimeltään Johan Edvard Heikel. Käräjäpöytäkirjaan oli kirjattu 38 kohtaa, joista Käräjillä käsiteltiin yhteensä 38 kohtaa, joista 32 käsitteli uusia tapauksia. Vanhat tapaukset liittyivät korvausvaatimuksiin, velkomisiin ja pitäjän verotukseen. Uusista tapauksista 13 käsitteli siviili- ja riita-asioita, 12 rikosasioita ja kuusi hallinnollisia asioita. Uusista siviili- ja riita-asioita noin puolet käsitteli holhouksia tai niihin liittyviä tilityksiä. Uusia velkomisvaateita käsiteltiin kaksi ja korvausvaatimuksia vaadittiin kahdessa tapauksessa. Lisäksi uusina tapauksina käsiteltiin pari tapporahahakemusta ja pari kiistaa testamenteista. Lisäksi käräjillä esiteltiin korjauksia vuonna 1857 käräjillä käsiteltyyn Inarin pappilan katselmukseen. Uusista rikosasioita kuusi koski juopumussyytteitä ja neljä laitonta viinanmyyntiä. Muita käsiteltäviä rikosasioita oli pari porovarkauteen liittyvää tapausta ja yksi väkivaltilanne. Vuoden 1859 käräjillä tarkasteltiin myös uudistilallisen Henrik Akujärven kuolemansyytökintää.⁹⁴

⁸⁹ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 15.2.1858. LTkA CIVa:3. KA.

⁹⁰ Lähteenmäki 2004, 228.

⁹¹ Nahkiaisoja 2003a, 168.

⁹² Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 15.2.1859 §1 s. 92. LTkA CIVa:3. KA; Kotavuori 2005, Jacob Alexander Tillman. Verkkojulkaisu.

⁹³ Ylikangas 1996, 193.

⁹⁴ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 15.–16.1859 LTkA CIVa:3. KA.

Vuoden 1859 hallinnollisista asioista kolme koski lähes jokavuotisia veronkantokirjan, kuolleiden luettelon ja kyytirättäriin laatiman luettelon luovutusta. Lisäksi kruununvoudin viransijainen Boucht esitti käräjillä ilmoituksen lisämennoista, joiden kustannukset jaetaan tasan Inarin seurakunnan verovelvollisille. Boucht esitti myös tuomari Oskar Grönbladin ehdotuksen postin kuljettamisesta joka neljästoista päivä eikä kerran kuussa, kuten aikaisemmin oli ollut tapana. Myös edellisillä käräjillä esitettyä ehdotusta verotuskäytänteiden muuttamisesta käsiteltiin, mutta ehdotus lähetettiin kuvernöörille arvioitavaksi. Kaikkiaan kuuden tapauksen käsittely siirtyi tuleville käräjille. Tapaukset koskivat viinanmyyntiä, juopumuksia ja yhtä korvausvaatimusta.⁹⁵

Alexander Tillmanin aikana käräjillä käsiteltiin erityisen paljon juopumukseen ja viinanmyyntiin liittyviä tapauksia. Utsjoella, jossa Tillman pääsääntöisesti oli vaikuttanut, oli ollut kovempi linja laitonta viinanmyyntiä ja muutenkin viinankäyttöä vastaan.⁹⁶ Luultavasti Tillman jatkoi Utsjoen linjaa myös Inarissa. Tillmanin aikana laittomasta viinanmyynnistä ei annettu tuomiota, vaan ne annettiin muiden nimismiesten kausilla. Tillmanin jälkeen Inarin nimismiehenä toimi Erland Wallenius (s.1820) vuosina 1859–1861.⁹⁷ Wallenius sai potkut virastaan, kun hän sekaantui Inarissa viinanmyyntiin.⁹⁸

Walleniuksen ajan ensimmäiset käräjät järjestettiin syyskuussa 1859. Välikäräjien pitopaikka oli vuoden 1856 välikäräjien tavoin Emauksen verouudistila Sodankylän pitäjässä. Paikalla oli tuomarina Oskar Grönblad ja syyttäjänä Sodankylän nimismies Titus Ekroos. Käsiteltävänä asiana oli tunturisaamelaisen Olof Pieskin kuolema. Nimismies Wallenius oli suorittanut poliisitutkinnan tapauksesta, mutta todistajat olivat vielä kuulematta. Todistajia ei ollut kuultu, koska heitä ei ollut vielä kutsuttukaan todistajiksi. Asia siirtyi käsiteltäväksi seuraaville Inarin käräjille, jonne myös todistajat kutsuttiin.⁹⁹

Vuonna 1860 käräjät järjestettiin Inarissa 20.–22. helmikuuta. Nimismiehenä toimi edellä mainittu Erland Wallenius ja tuomarina toimi viransijainen Johan Edvard Heikel. Käräjäpöytäkirjaan oli merkitty 29 kohtaa, joista 20 oli uusia tapauksia. Vanhoja tapauksia seitsemän. Näistä viisi liittyi jollain tavalla alkoholijuomiin. Lisäksi korvausvaatimuksesta petokseksi muuttuneen tapauksen käsittelyä jatkettiin., kuten myös välikäräjiltä siirretyn Olof Pieskin kuolemansyytutkintaa. Kuolemansyytutkinnan käsittely käsitti pöytäkirjasta kaksi

⁹⁵ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 15.–16.1859 LTKA CIVa:3. KA.

⁹⁶ Kylli 2005, 289.

⁹⁷ Nahkiainsoja 2003, 186.

⁹⁸ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 28.2.1862 §14 s.47–59. LTKA CIA:26. KA.

⁹⁹ Inarin käräjäkunnan välikäräjien varsinaisasiain ptk. 19.9.1859 §1 s.151–152. LTKA CIVa:4. KA.

kohtaa, koska asiaa käsiteltiin kahtena eri päivänä. Uusista tapauksista kahdeksan käsitteli siviili- ja riita-asioita, seitsemän rikosasioita ja viisi hallinnollisia tehtäviä. Kahdeksasta siviili- ja riita-asiasta kaksi koski velkomisia ja yksi korvausvaatimusta. Tapporahahakemuksia esitettiin yksi, kuten myös holhoukseen liittyviä tapauksia. Erikoisena tapauksena käräjillä käsiteltiin kaksi lahjakirjaan liittyvää tapausta. Lisäksi uutena tapauksena käsiteltiin yksi lainhuudatus. Uusista rikosasioista kolme käsitteli erilaisia varkauksia ja kaksi laitonta kauppaa. Yhtä varkaustapausta käsiteltiin kahtena päivänä, minkä takia käräjöpöytäkirjassa tapaukselle oli kaksi kohtaa. Kaksi viimeistä rikosasiaa käsitteli syytöstä ja laiminlyöntiä. Hallinnollisista tehtävistä kolme koski jokavuotisia tehtäviä. Käräjien aluksi yksi lautamiehistä joutui luopumaan väliaikaisesti tehtävästään, koska hänet oli haastettu käräjille porovarkaudesta. Hän tuli olla sivusta tapauksen käsittelyn ajan. Yhteensä seitsemän tapauksen käsittely siirtyi seuraaville käräjille. Niihin lukeutui jo vuonna 1859 aloitetun juoppoustopauksen käsittely. Muut tapaukset koskivat laitonta kauppaa, varkauksia, syytöstä, laiminlyöntiä ja velkomista.¹⁰⁰

Vuonna 1861 järjestetyt käräjät kestivät viisi päivää alkaen 21. helmikuuta ja päättyen 26. helmikuuta. Sunnuntai oli pyhäpäivä, jolloin käräjästä pidettiin välipäivä. Nimismiehenä toimi edelleen Erland Wallenius, mutta tuomarina toimi virkan valittu F. Joh. Nylander. Käräjöpöytäkirjassa oli 41 kohtaa, joista aikaisemmin käsittelemättömiä tapauksia oli 32. Kahdeksan tapauksen käsittely oli alkanut jo aikaisemmillä käräjillä. Vanhoja tapauksia oli muun muassa pari laittomaan kauppaan liittyvää tapausta, pari varkausasiaa ja velkomisasioita. Uusista tapauksista siviili- ja riita-asioita koski 15 tapausta, rikosasioista 10 ja hallinnollisia tehtäviä käsiteltiin seitsemän. Uusista siviili- ja riita-asioista hieman yli puolet koski tiloja ja niiden maita. Loput siviili- ja riita-asiat koskivat velkomisia ja tapporahahakemuksia. Uusista rikosasioista viisi koski laitonta viinanmyyntiä. Susia varkaustapauksia käsiteltiin kolme. Vuoden 1861 käräjillä käsiteltiin kaksi laajaa rikostutkintaa, joista toinen liittyi lapsenmurhaan ja toinen murhapoltoon. Myös Olof Pieskin kuolemansyytutkintaa käsiteltiin vielä laajasti vuoden 1861 käräjillä. Hallinnollisista tehtävistä kolme oli jokavuotisia veronkanton ja luetteloiden luovutukseen liittyviä. Lisäksi inarilaisilta pyydettiin lausuntoa kahteen kruununvouti Sandmanin lähettämää kirjelmää, jotka koskivat postikuljetuksia ja tienrakentamisia. Vuorossa oli myös vanginkuljettajan valinta seuraavaksi kolmeksi vuodeksi. Tehtävään valitti lautamies Olof Sajets, joka oli hoitanut tehtävää aikaisemminkin. Käräjien lopetus merkittiin tästä vuodesta eteenpäin

¹⁰⁰Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 20.–22.2.1860. LTkA CIa:24. KA.

omaksi kohdakseen kärjäpöytäkirjassa. Kahdeksan kärjillä käsitellyn tapauksen käsittely siirtyi seuraaville kärjille. Näihin muun muassa useita viinaan liittyviä tapauksia sekä useita varkaustapauksia, joista yhden käsittely oli alkanut jo vuoden 1860 kärjillä.¹⁰¹

Nimismies Walleniuksen virkakautena käsiteltiin muiden nimismiesten kausiin verrattuna paljon rikossyytteitä. Yleisenä syyttäjänä Wallenius saattoi nostaa syytteen, vaikka asianomistajat eivät sitä olisi halunneet. Tillmanin tavoin Wallenius keskittyi taisteluun viinaa vastaan. Walleniuksen aikana käsiteltiin myös useita pitkiä ja monimutkaisia tapauksia, kuten kuolemansyytutkimuksia ja murhia.

Walleniuksen saadessa potkut nimismiehen tehtävästä vuonna 1861 nimettiin Inarin nimismieheksi elokuussa 1861 Xenofon Willehad Nordling (s.1836), joka toimi nimismiehenä vuoden 1862 marraskuuhun asti.¹⁰² Hänen virkaansa hoiti välillä myös hänen veljensä Selim. Nordling poistui kesken vuoden 1862 kärjiä hänen vaimonsa sairastuttua vakavasti. Ylioppilas August Boucht hoiti kärjät loppuun.¹⁰³ Ennen tuloaan Inariin Nordling oli toiminut nimismiehenä Utsjoella vuonna 1860. Vuoden 1862 pitäjänkokouksessa Nordling ehdotti, että saamelaisten kylä- tai kotakärjille tulisi antaa suurempia valtuuksia ratkoa rikosluontoisiakin asioita. Ajatuksena oli asioiden nopeampi käsittely ja ratkaisu. Ajatus ei saanut kannatusta pitäjänkokouksessa, koska lisävaltuuksien pelättiin aiheuttavan riitoja ja eripuraisuutta. Lisäksi kotakärjillä kuitenkin nojaututtaisiin kihlakunnanoikeuteen rikosluontoisissa asioissa.¹⁰⁴ Nordlingin ehdotus viittaa siihen, että kotakärjiä järjestettiin vielä 1800-luvulla Inarissa. Kuten aikaisemmin mainittiin, kotakärjillä käsiteltävistä asioista ei ole tarkkaa tietoa. Selvästi kotakärjillä ei ollut samalaista asemaa kuin kihlakunnanoikeuden kärjillä. Nordling palasi Inariin vuonna 1871, tällä kertaa tosin kuvernöörin määräämäksi virkamieheksi Kultalaan. Samana syksynä hän kuitenkin luopui virasta ja ryhtyi kullankaivajaksi.¹⁰⁵ Nordling valittiin Inarin kruununnimismieheksi uudelleen 1874.¹⁰⁶

Ensimmäisellä virkakaudellaan nimismies Nordling osallistui vain vuoden 1862 kärjille, joilta hän poistui ennaikaisesti. Vuoden 1862 kärjät pidettiin Inarissa 27. helmikuuta – 1. maaliskuuta. Tuomarina toimi edellisvuosilta tuttu F. Joh. Nylander. Kärjäpöytäkirjassa mainittuja kohtia oli yhteensä 26. Näistä 19 oli uusia tapauksia ja seitsemän aikaisemmilta kärjillä tuttuja. Vanhat asiat olivat pääasiassa rikosasioita, jotka liittyivät laittomaan

¹⁰¹ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 21.–26.2.1861. LTkA CIa:25. KA.

¹⁰² Nahkiaisoja 2003a, 186.

¹⁰³ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 1.3.1862 § 20 s. 71,73. LTkA CIa:24. KA.

¹⁰⁴ T Itkonen 1952, 161.

¹⁰⁵ T Lehtola 1998, 206.

¹⁰⁶ Miettunen. ”Vallesmannin puisto herätettiin henkiin Inarissa” (art.), *Lapin kansa* 5.9.2019.

viinanmyyntiin ja varkauksiin. Lisäksi murhapolton tutkinta jatkui. Uusista tapauksista yhdeksän käsitteli siviili- ja riita-asioita, kaksi rikosasioita ja kahdeksan hallinnollisia tehtäviä. Uusista siviili- ja riita-asioista viisi koski jollain tavalla holhouksia. Tiloihin liittyviä asioita käsiteltiin kolme. Kaksi muuta uutta siviili- ja riita-asiaa käsitteli korvausvaatimusta ja velkomista. Uudet rikosasiat liittyivät kumpikin viinaan. Hallinnollisiin tehtäviin kuului tavalliseen tapaan veronkantokirjojen ja kuolleiden luettelon luovutus. Nimismies Nordling ilmoitti lausunnosta, joka liittyi kappalaisen talon verovapausvuosiin. Tilan katselmusta oli korjattu pari vuotta aikaisemmin, mikä oli vaikuttanut tilan maihin ja näin ollen myös verovapausvuosiin. Käräjillä muutettiin myös sakkorangaistus vankilarangaistukseksi. Käräjien lopuksi nimettiin kaksi uutta lautamiestä.¹⁰⁷

Nordlingin lyhyenä virkakautena käsiteltiin Nordbergin virkakauden tavoin eniten siviili- ja riita-asioita. Nordlingin pitäjänkokouksessa esittämän lausunnon pohjalta ja useiden poissaolojen takia voisi olettaa, että Nordling ei viihtynyt työssään. Hän kuitenkin palasi Inariin myöhemmin, joten kokemus ei jättänyt pysyviä arpia. Nordlingin jälkeen seuraavat puoli vuotta nimismiehen viransijaisena toimi Herman Rudolf Wickstrand (s. 1831).¹⁰⁸ Nordlingin tavoin Wickstrand palasi myöhemmin Inariin nimismieheksi.

Vuoden 1863 käräjät kestivät kolme päivää alkaen 27. helmikuuta ja loppuen 2. maaliskuuta. Väliin sattuneena sunnuntaina pidettiin välipäivä. Tuomarina toimi edellisvuoden tavoin F. Joh. Nylander. Käräjäpöytäkirjaan oli kirjattu 25 kohtaa, joista 18 oli uusia tapauksia. Aikaisemmin käsiteltyjä tapauksia oli kuusi, ja ne olivat pääasiassa rikosasioita. Aikaisempien vuosien tapaan laittomaan viinanmyyntiin ja varkauksiin liittyviä tapauksia käsiteltiin useilla käräjillä. Myös murhapolton tutkintaa jatkettiin vielä. Uusista tapauksista kuusi oli siviili- ja riita-asioita. Velkomisia käsiteltiin kaksi kuten myös korvausvaatimuksia. Lisäksi käräjillä käsiteltiin yhtä lainhuutoasiaa ja testamentista noussutta kiistaa. Uusia rikosasioita oli vain kaksi. Ne käsittelivät juopumusta ja tapausta, johon liittyi huoruus ja varkaussyyte. Hallinnollisia asioita käsiteltiin vuonna 1863 kaikista eniten. Jokavuotisia tehtäviä oli veronkantokirjojen sekä edellisvuoden kuljetuksia ja kuolleita koskevien luetteloin luovutukset. Käräjillä esiteltiin myös kruununvoudilta tullut päätös, jonka mukaan vuodesta 1864 eteenpäin posti kulkisi Inarin ja Kittilän välillä parin viikon välein. Muutosten takia käräjillä valittiin uusi postinkuljettaja seuraavaksi kolmeksi vuodeksi. Tehtävään valittiin uudistilallinen-lautamies Johan Mattus. Vuorossa oli myös vanginkuljettajan valinta seuraavaksi kolmeksi vuodeksi. Tehtävään valittiin kalastajasaamelainen Pähl Walle.

¹⁰⁷ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 27.2.–1.3.1862. LTkA CIa:26. KA.

¹⁰⁸ Nahkiaisaja 2003a, 186.

Inarilaisilta pyydettiin myös lausuntoa liittyen yleisiin taksoihin. Käräjien lopuksi nimettiin uusi lautamies. Kolmen tapauksen käsittely siirtyi jatkettavaksi seuraaville käräjille. Tapaukset koskivat korvausvaatimusta, viinanmyyntiä ja varkautta.¹⁰⁹

Wickstrandin lyhyen sijaisuuden aikana eniten rikosasioita, joista suurimman osan käsittely jatkui edellisiltä käräjiltä. Uusista tapauksista suurin osa koski hallinnollisia tehtäviä. Siviili- ja riita-asioiden vähyyteen saattoi vaikuttaa myös Wickstrandin ja Nordlingin lyhyet virkakaudet. Lyhyen virkakauden aikana he eivät välttämättä saaneet paikallisten luottamusta, joten paikalliset sopivat suuren osan asioista keskenään. Wickstrandin lyhyen sijaisuuden jälkeen Inarin kruununnimismieheksi nimitettiin Konrad Wilhelm Ångelin (s.1841), joka toimi virassa vuoteen 1866.¹¹⁰ Ångelin palasi myöhemmin Inariin Nordlingin asemaan virkamieheksi Kultalaan ja toimi virassa tietävästi kolme vuotta.¹¹¹

Vuoden 1864 käräjät olivat tarkasteluajankohdan pisimmän. Ne kestivät yhteensä seitsemän päivää ja väliin sattui myös yksi välipäivä. Käräjät alkoivat 23. helmikuuta ja lopuivat 1. maaliskuuta. Tuomiokunnan tuomarina jatkoi edelleen F. Joh. Nylander. Nimismiehenä käräjillä oli ensimmäistä kertaa Ångelin. Käräjillä käsiteltäviä kohtia ei ollut erityisen paljon, vaikka käräjät kestivät seitsemän päivää. Käräjäpöytäkirjaan oli merkitty 24 kohtaa, joista uusia tapauksia oli 20. Kolmen tapauksen käsittely oli alkanut jo aikaisemmilta käräjiltä. Vanhemmat tapaukset liittyivät varkauteen, viinanmyyntiin ja korvausvaatimukseen. Uusista tapauksista yhdeksän käsitteli siviili- ja riita-asioita. Hallinnollisia tehtäviä oli käsiteltävänä seitsemän ja uusi rikosasioita käsiteltiin neljä. Velkomisia koski siviili- ja riita-asioista kaksi. Korvauksiin liittyviä tapauksia oli neljä. Kaksi korvausvaatimuksista liittyi kiistoihin kalavesistä ja laidunmaista. Lisäksi käsiteltävä oli yksi holhousasia, tapporahahakemus ja tilan maiden leimaus.¹¹²

Hallinnollisista asioista kaksi oli vuotuisia tehtäviä. Poikkeuksena oli, että veronkantokirjat luovutettiin vasta kolmantena käräjäpäivänä. Käräjien aluksi käsiteltiin kalastusyhdistykseen liittyvää lausuntoa. Käräjien lopuksi valittiin kolme uutta lautamiestä. Seitsemäs hallinnollinen asia oli käräjien lopetus, joka oli merkitty omaksi kohdaksi. Uusista rikosasioista kaksi käsitteli juopumusta ja yksi varkautta. Käräjien pituuden selitti tapaus, jossa käsiteltiin tapposyytettä. Tapausta käsiteltiin yhteensä neljä päivää, joista kaksi kokopäiväisesti. Asia saatiin kuitenkin käsiteltyä loppuun. Tapauksista viiden käsittely siirtyi myös seuraaville

¹⁰⁹ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk.27.2.–2.3.1863. LTkA CIa:27. KA.

¹¹⁰ Nahkiaisoja 2003a, 186.

¹¹¹ T Lehtola 1998, 206.

¹¹² Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 23.2.–1.3.1864. LTkA CIa:28. KA.

käräjille. Näihin lukeutui kolme jo aikaisemmilla käräjillä aloitetut viinanmyynti-, huoruus- ja korvausasian käsittelyt. Näiden lisäksi yksi juopumusasia ja yksi korvausvaatimusasia siirtyivät seuraaville käräjille.¹¹³

Vuoden 1865 käräjät pidettiin Inarissa 24. helmikuuta – 27. helmikuuta. Väliin sattuneena sunnuntaina pidettiin vapaa päivä. Tuomarina jatkoi F. Joh. Nylander ja nimismiehenä toimi edellisen vuoden tavoin Konrad Wilhelm Ängelin. Käräjillä käsiteltäviä kohtia oli käräjäpöytäkirjan mukaan 20. Uusia tapauksia oli käsiteltävä 15. Vanhoja tapauksia oli viisi, ja ne käsittivät kaksi korvausvaatimusta, yhden juopumustapauksen, varkausasian ja laittomaan viinanmyyntiin liittyvän tapauksen. Uusia siviili- ja riita-asioita käsiteltiin seitsemän, kuten myös hallinnollisia tehtäviä. Uusia rikosasioita oli käsiteltävänä yksi. Edellisiltä käräjiltä siirretyt asiat olivat kaikki rikosasioita. Siviili- ja riita-asioista kolme koski korvausvaatimuksia, kaksi holhouksia ja kaksi tilojen leimauksia. Lisäksi käsiteltävänä oli tapaus, jossa vasta laadittuja laidunsääntöjä oli rikottu. Uusi rikosasia käsitteli juopumustapausta. Hallinnollisista asioista kolme koski lähes jokavuotisia veronkantokirjojen ja erilaisten luetteloiden luovutuksia. Postinkuljettajana toiminut Johan Mattus oli luopunut tehtävään ja uusiksi postinkuljettajiksi valittiin lautamiehet Michel Aikio ja Märten Sajets. Käsiteltävänä aiheena oli myös postitien kunnostaminen. Käräjien loppupuolella ilmoitettiin myös löytötavaroista, jotka olivat löytyneet läheltä käräjäpaikkaa. Aikaisempien käräjien tavoin käräjien lopetus oli merkitty omaksi kohdakseen. Vuonna 1865 käsitellyistä tapauksista kolme siirtyi käsiteltäväksi tuleville käräjille. Huoruus- ja viinanmyyntitapauksen käsittelyt olivat alkaneet jo aikaisemmilla käräjillä. Lisäksi laidunsääntöjen rikkomiseen liittyvä tapaus siirtyi tuleville käräjille.¹¹⁴

Vuoden 1866 käräjät olivat Ängelinin viimeiset käräjät Inarin nimismiehenä. Käräjät alkoivat 27. helmikuuta ja loppuivat 2. maaliskuuta kestäen neljä päivää. Tuomarina toimi yhä F. Joh. Nylander. Käräjäpöytäkirjaan käsiteltäviä kohtia oli merkitty 28. Uusia tapauksia näistä oli 25 ja vanhoja oli kolme. Vanhat tapaukset käsittelivät varkautta, korvausvaatimusta ja laitonta viinanmyyntiä. Siviili- ja riita-asioita uusista tapauksista oli 12. Uusia rikosasioita käsiteltiin kolme ja hallinnollisia asioita oli käsiteltävänä kymmenen. Uusista siviili- ja riita-asioista kolme liittyi holhouksiin. Testamentteja, tapporahahakemuksia ja korvausvaatimuksia käsiteltiin kaikkia kaksi. Lisäksi käsiteltävänä oli kaksi tiloihin liittyvää tapausta ja yksi velkomisasia. Uudet rikosasiat koskivat kahta juopumustapausta ja salavuoteussyytettä. Hallinnollisista asioista kaksi olivat jokavuotisia tehtäviä. Vuotuisten luovutusten lisäksi

¹¹³ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 23.2.–1.3.1864. LTKA CIa:28. KA.

¹¹⁴ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 24.–27.2.1865. LTKA CIa:29. KA.

käräjille luovutettiin jäämäluettelo edellisvuoden sakoista. Vaikka edellisvuonna oli valittu uusi postikuljettaja, oli vuorossa postinkuljettajan valinta seuraavaksi kolmeksi vuodeksi. Tehtävässä jatkoi edellisvuonna valittu Michel Aikio ja toiseksi postikuljettajaksi valittiin uudistilallinen Erik Angeli. Kyytirättärin, joka toimi myös vanginvartijana ja vanginkuljettajana, tehtävään seuraavaksi kolmeksi vuodeksi valittiin uudistilallinen Samuel Sajets. Käräjien lopussa valittiin neljä uutta lautamiestä. Käräjien lopetus oli edellisvuosien avoin merkitty erikseen pöytäkirjaan. Neljän tapauksen käsittely siirtyi käsiteltäväksi vielä seuraavilla käräjillä. Yksi oli jo useilla aikaisemmilla käräjillä käsitelty viinanmyyntitapaus. Muut tapaukset liittyivät juopumukseen, korvausvaatimukseen ja salavuoteustapaukseen.¹¹⁵

Ångelinin virkakaudella Inarin käräjillä käsiteltiin eniten siviili- ja riita-asioita. Käräjille palasi Ångelinin aikana kiistat kalavesistä ja laidunmaista, jotka olivat yleisiä 1830- ja 1840-luvuilla.¹¹⁶ Uusia rikosasioita oli vain muutamia vuosittain ja hallinnollisten tehtävien määrä pysyi vakiona. Poikkeuksellisia tapauksia oli laaja murhatutkimus sekä tutkimusajankohdan ainoa salavuoteussyyte. Salavuoteustapaukset olivat tyypillisiä käräjillä käsiteltäviä asioita ennen 1800-lukua.¹¹⁷ Vuonna 1867 nimismiehen viransijaiseksi palasi Herman Rudolf Wickstrand¹¹⁸, joka valittiin virkaan vuonna 1868. Hän toimi Inarin nimismiehenä vuoteen 1873 asti.¹¹⁹

Vuoden 1867 kolmipäiväiset käräjät alkoivat Inarissa 28. helmikuuta ja loppuivat 2. maaliskuuta. Tuomarina jatkoi F. Joh. Nylander ja Inarin nimismiehen viransijaisena toimi edellä mainittu Herman Rudolf Wickstrand. Käräjillä laaditussa pöytäkirjassa oli 24 kohtaa. Käräjäpöytäkirjasta puuttui pari sivua, minkä kahdesta tapauksesta puuttui tietoja. Uusia tapauksia oli käsiteltävänä 18 ja aikaisemmilta käräjiltä siirrettyjä tapauksia oli neljä. Vanhat tapaukset koskivat juopumusta, salavuotetutta, korvausvaatimusta ja laitonta viinanmyyntiä. Uusia siviili- ja riita-asioita käsiteltiin yhteensä kahdeksan. Uusia rikosasioita käsiteltiin kaksi ja hallinnollisia asioita oli käsiteltävänä kahdeksan. Siviili- ja riita-asioista kaksi koski korvausvaatimuksia, joista toinen liittyi kalavesiin. Holhoustapauksia kuten tiloihin liittyviä asioita käsiteltiin kaksi. Lisäksi käsiteltävänä oli yksi velkomisasia ja testamenttiin liittyvä asia. Uudet rikosasiat käsitelivät näpistystä ja juopumusta. Hallinnollisista tehtävistä kolme käsitteli veronkantoa ja edellisvuoden kyyditysluetteloita. Vuorossa oli myös uuden vanginkuljettajan seuraavaksi kolmeksi vuodessa. Tehtävään valittiin jo postinkuljettajan

¹¹⁵ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 27.2.–2.3.1866. LTka CIa:30. KA.

¹¹⁶ Nahkiaisoja 2003a, 168.

¹¹⁷ Lähteenmäki 2004, 228.

¹¹⁸ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 28.2.1867 §2 s.7. LTka CIVa:4. KA.

¹¹⁹ Nahkiaisoja 2003a, 186.

toiminut uudistilallinen Erik Angeli. Käräjillä käsiteltiin myös Inarin virkaa tekevä metsänhoitajan A. Sandmarkin ehdotusta villipeurojen metsästyksen kieltämisestä tiettyinä aikoina vuodessa. Käräjien lopuksi valittiin kaksi uutta lautamiestä. Aikaisempien käräjien tavoin käräjien lopetus oli merkitty omaksi kohdaksi. Neljän tapauksen käsittely siirtyi jatkettavaksi seuraavan vuoden käräjillä. Näistä korvausvaatimuksen, juopumustapauksen ja viinanmyyntiä koskevan tapauksen käsittelyt olivat alkaneet jo aikaisemmillä käräjillä. Myös velkomistapauksen käsittely siirtyi vuoden 1868 käräjille.¹²⁰

Vuoden 1868 käräjät kestivät Inarissa edellisvuoden tavoin kolme päivää alkaen 27. helmikuuta ja päättyen 29. helmikuuta. Tuomarina jatkoi F. Joh. Nylander ja nimismiehenä toimi virkaan valittu Herman Rudolf Wickstrand. Käräjillä käsiteltiin yhteensä 29 kohtaa, joista uusia tapauksia oli 25. Aikaisemmilta käräjiltä lykättyjä tapauksia oli neljä. Uusista tapauksista siviili- ja riita-asioita oli 13. Uusia rikosasioita käsiteltiin viisi ja hallinnollisia asioita oli seitsemän. Uusista siviili- ja riita-asioista viisi käsitteli velkomisia. Korvauksia vaadittiin kolmessa tapauksessa ja holhouksia oli käsiteltävänä niin ikään kolme. Lisäksi käsiteltävänä oli yksi tapporahahakemus ja tilojen maihin liittyvä leimaus. Uusista rikosasioista kaksi koski varkaustapauksia. Lisäksi käsiteltävänä oli yksi viinanmyyntitapaus ja kuolemansyytutkinta. Vanhat tapaukset koskivat velkomusta ja korvausvaatimusta, jonka käsittely oli alkanut jo vuoden 1866 käräjillä. Vahingonteon nimikkeellä selvitettiin tapausta, jossa joukko suomalaistaustaisia norjalaisia oli käynyt laittomasti kaatamassa puita Näätämöjoen varrelta. Vanhat tapaukset koskivat viinanmyyntiä ja juopumusta, joista ensimmäisen käsittely oli alkanut jo vuoden 1861 käräjillä. Hallinnollisista asioista viisi koski jokavuotisia tehtäviä. Vuoden 1868 käräjillä valittiin yksi uusi lautamies, ja uudistilalliset Matts Sarre ja Jöran Kangasniemi vannoiivat valansa ryhtyessään Inarin piirin metsänhoitajiksi. Kuuden tapauksen käsittely siirtyi käsiteltäväksi vuoden 1869 käräjille. Näihin tapauksiin lukeutui muutama korvausvaatimus ja velkomisia sekä juopumusasia.¹²¹

Tarkasteluajankohdan viimeiset käräjät järjestettiin Inarissa vuonna 1869. Paikkana oli tavalliseen tapaan käräjätupa, joka sijaitsi Inarin kirkolla. Kolmipäiväiset käräjät alkoivat 16. helmikuuta ja päättyivät 1. maaliskuuta. Tuomarina jatkoi usean edellisvuoden tavoin F. Joh. Nylander. Nimismiehenä jatkoi Herman Rudolf Wickstrand. Käräjäpöytäkirjaan oli kirjattu 21 kohtaa, joista 15 käsiteltiin uusia tapauksia. Uusista tapauksista yhdeksän käsitteli siviili- ja riita-asioita ja viisi hallinnollisia tehtäviä. Uusia rikosasioita käsiteltiin yksi. Uusista siviili- ja riita-asioita kolme käsitteli velkomisia ja kaksi korvausvaatimuksia. Kaksi käsiteltävää

¹²⁰ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 28.2.–2.3.1867. LTKa CIVa:4. KA.

¹²¹ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 27.–29.2.1868. LTKa CIVa:4. KA.

tapausta liittyi työpalkkioista nousseisiin kiistoihin. Lisäksi käsiteltävänä oli yksi lainhuudatusasia ja holhoustapaus. Neljä aikaisemmin käsiteltyä tapausta liittyivät velkomisiin ja korvausvaatimuksiin. Uusi rikosasia käsitteli viinan salakuljetusta. Kaksi vanhaa rikostapausta käsitteli juopumusta ja norjalaisten laittomia hakkuita. Hallinnollisista asioista neljä oli jokavuotisia veronkanton ja kyytiluetteloihin liittyviä tehtäviä. Edellä mainittujen tapausten lisäksi käräjillä luettiin Keisarillisen Vaasan hovioikeuden kirjelmä laamannioikeuksien lakkauttamisesta. Kaikista tapauksista viinan salakuljetukseen liittyvä tapaus sekä yksi velkomistapauksista jäi vailla tuomiota, ja niiden käsittely lykkääntyi seuraaville käräjille Inarissa.¹²²

Wickstrandin virkakauden kolmena ensimmäisenä vuonna käsiteltiin eniten siviili- ja riita-asioita, mikä jatkoi aikaisempien vuosien linjaa. Suurin osa niistä koski velkomisia ja korvausvaatimuksia. Ångelinin kaudella paluun tehneet kiistat laidunmaista ja kalavesistä olivat yleisiä myös Wickstrandin kauden kolmena ensimmäisenä vuonna. Uusia rikosasioita käsiteltiin muutamia vuosittain ja tavallista oli, että yhtä rikosasiaa käsiteltiin useammilla käräjillä. Hallinnollisten tehtävät koostuivat pääasiassa jokavuotisista verojen ja kyyditysten tilityksistä.

Vuosina 1855–1869 Inarin kihlakunnankäräjillä käsiteltiin eniten siviili- ja riita-asioita, mikä oli yleistä myös muualla Lapissa.¹²³ Eniten rikosasioita käsiteltiin Tillmanin ja Walleniuksen aikana. Mainitut nimismiehet keskittyivät pääosin laittomaan viinanmyyntiin ja viinanjuonnin haittavaikutuksiin, kuten juopumuksiin. Yksittäisiä viinanmyynti- ja juopumustapauksia käsiteltiin myös muiden nimismiesten kausilla. Rikosasioita käsiteltiin siviili- ja riita-asioita todennäköisemmin useilla käräjillä. Tapausten lykkääntymisen taustalla oli usein jonkun todistajan poissaolo tai sitten syytetty ei ollut paikalla. Hallinnollisia tehtävien määrä pysyi lähes vakiona koko tarkasteluajankohdan, mutta 1860-luvun loppua kohden niiden osuus kaikista asioista kasvoi. Syynä oli erityisesti rikosasioiden vähentyminen, mutta myös siviili- ja riita-asioita käsiteltiin 1850-lukua vähemmän.

Nimismiehet edustivat käräjillä paikallista hallintoa, mutta lautamiehet edustivat päätöksen teossa paikallista väestöä. Lautamiesten tuli asua kiinteästi paikkakunnalla, jolla käräjät järjestettiin.¹²⁴ Esimerkiksi Inarin välikäräjillä, jotka järjestettiin Sodankylän puolella, oli

¹²² Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 26.2.–1.3.1869. LTkA. CIVa: 4. KA.

¹²³ Lähtenmäki 2004, 228.

¹²⁴ Korpijaakko 1989, 150–152.

sodankyläläiset lautamiehet. Inarissa järjestettävillä käräjillä oli inarilaisia lautamiehiä.¹²⁵ Lain mukaan lautamiesten tuli olla totuutta rakastavia, hyviä ja puolueettomia miehiä.¹²⁶ Tällä tarkoitettiin sitä, että lautamiehellä piti olla puhdas rikosrekisterituomiota. Lisäksi lautamiesten tuli hallita kristilliset taidot. Lautamiehet hoitivat myös muita luottamustoimia, kuten esimerkiksi toimittivat haasteita ja toimivat asianosaisten edustajina.¹²⁷

¹²⁵ Inarin kärjäkunnan välikäräjien varsinaisasiain ptk. 18.9.1856. LTkA CIVa:4.KA; Inarin kärjäkunnan välikäräjien varsinaisasiain ptk. 19.9.1859. LTkA CIVa:4. KA.

¹²⁶ Korpijaakko 1989, 150–152.

¹²⁷ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk.15.21859 §21 s.121–122. LTkA CIVa:3. KA.

2. TOIMEENTULO KIISTOJEN TAUSTALLA

Inarin kihlakunnankäräjillä käsiteltiin vuosina 1855–1869 eniten siviili- ja riita-asioita, yhteensä 174 tapausta. Näistä tapauksista suurin osa käsitteli korvausvaatimuksia ja velkomisia, mikä oli tavallista myös muualla Lapissa.¹²⁸ Velkomisten ja korvausvaatimusten ohella käräjillä käsiteltiin useita holhouksiin ja uudistilojen perustamiseen liittyviä tapauksia. Nämä tapaukset muistuttivat paljolti ilmoitusasioita muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta.

2.1. Velat heijastivat väestön varallisuusoloja

Velkoihin liittyviä tapauksia käsiteltiin lähes jokaisilla käräjillä Inarissa vuosina 1855–1869, joten ne olivat hyvin yleisiä. Velkomisasiossa oli käräjillä yleensä kyse siitä, että velkojen takaisinmaksu oli ilmaantunut ongelmia ja velkaa ei ollut maksettu takaisin sovitusti. Inarissakin oli köyhiksi katsottavia ihmisiä 1800-luvulla. Väestötietojen mukaan Inarin asukkaista hieman yli kymmenen prosenttia katsottiin köyhiksi 1800-luvun alussa, mutta rutiköyhäksi ei ollut katsottu ketään inarilaista.¹²⁹ Velkomistapauksia käsiteltiin käräjillä yhteensä 37. Suurimmassa osassa tapauksissa lainanoton syytä ei erikseen mainittu, vaan tapauksessa puhuttiin vain joko lainasta tai velasta. Tällaisia tapauksia oli yhteensä 24.

Pohjoisessa ei ollut pankkeja erikseen pankkeja vielä 1800-luvulla, joten tarvittaessa lainaa otettiin muilta. Veloista laadittiin velkakirjoja sekä veloille hommattiin takaajia. Lainoja käsitteleviä tapauksia käsiteltiin vuosina 1855–1869 yhteensä seitsemän. Käräjillä käsiteltyjen perusteella inarilaiset ottivat lainaa pääasiassa ulkopaikkakuntalaisilta, koska seitsemästä tapauksesta viidessä velkoja oli ulkopaikkakuntalaisia. Ensimmäinen tapaus käsiteltiin vuonna 1855. Talollinen Erik Jääskö Rovaniemeltä oli lainannut kalastajasaamelaiselle Per Padarille 18 ruplaa vuonna 1854, mistä Jääsköllä oli esittää velkakirja. Padar myönsi Jääskön esittämän velkakirjan todeksi, joten Padar velvoitettiin maksamaan laina takaisin Jääskölle korkoineen heti.¹³⁰ Edellä mainittu tapaus oli ainoa Inarin käräjillä käsitelty tapaus, jossa mukana Rovaniemeltä. Rovaniemeltä kulku Inariin oli mahdollista pääasiassa talvisin, jolloin Sodankylästä pääsi Ruijanpolkua pitkin Kyrön kylään. Kyrön kylästä Ruijanpolkua pitkin pääsi sen nimenmukaisesti Ruijaan.¹³¹ Rovaniemeltä kuten koko Pohjois-Suomesta kuljettiin kauppa- ja kalastusmatkoilla Ruijassa.¹³² Todennäköisesti Jääskön tulo Inariin liittyi Ruijaan

¹²⁸ Lähteenmäki 2004, 228.

¹²⁹ Nahkiaisoja 2003b, 225; Nahkiaisoja 2003a, 171.

¹³⁰ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 15.2.1855 §20 s.341-342. LTkA CIVa:3. KA.

¹³¹ Nahkiaisoja 2003a, 183.

¹³² Onnela 2010, 15-16.

joko kaupan tai kalastuksen takia. Rovaniemellä oli vallinnut jo pitkään suomalainen talonpoikaiskulttuuri, minkä takia talollisilla oli enemmän pääomaa kiinni taloissa, metsissä ja viljelysmaissa kuin Inarissa. Talollisena Jääsköllä oli enemmän varallisuutta, minkä takia hänellä oli mahdollisuus antaa lainaa Padarille.

Ruijanpolkua vilkkaampi ja parempi tie kulki Inariin Kittilän kautta. Tie oli postitie, jota pitkin muun muassa virkamiehet ja posti saapuivat Inariin. Parempi tie etelästä Inariin kulki Kittilän kautta.¹³³ Kahdessa velkomistapauksessa velkoja tuli Inarin länsipuolelta. Toinen velkojista tuli Kittilästä ja toinen Enontekiöltä. Vuonna 1862 talollisen poika Olof Ollila Kittilästä oli nostanut kanteen inarilaista Padarin kylästä kotoisin ollutta uudistilallista Johan Morottajaa vastaan maksamattomasta velasta. Ollila oli lainannut Morottajalle 24 ruplaa joulukuussa 1858. Morottaja oli lyhentänyt velkaa neljällä ja puolella vaa'alla ruisjauhoja, mutta suurin osa velasta oli vielä maksamatta. Morottajan myöntäessä velkansa velvoitettiin hänet maksamaan loput velasta Ollilalle mahdollisimman pian.¹³⁴ Morottaja oli perustanut uudistilansa 1850-luvulla¹³⁵, joten hänellä saattoi olla uudistilan perustamisesta koituneita kuluja maksettavana.

Enontekiöltä kotoisin ollut talollinen Erik Peldovuoma esitti vuoden 1866 käräjillä epäselvällä käsialalla laaditun velkakirjan, jonka mukaan Peldovuoma oli lainannut kittiläläiselle talollisen pojalle Johan Loukiselle 80 speciedaleria. Lainan oli Peldovuoman mukaan taannut inarilainen uudistilallinen Samuel Sajets Muddusjärveltä. Sajets kiisti olleensa lainan takaaja. Peldovuoman nimeämä todistaja itsellinen Johan Karhula kertoi olleensa paikalla, kun velkakirja laadittiin. Karhulan mukaan Sajets oli lupautunut velan takaajaksi. Asia raukesi vuoden 1869 käräjillä, kun Peldovuoma ei saapunut käräjille ajamaan kannettaan. Vuoden 1868 käräjäpöytäkirjasta kävi ilmi, että Peldovuoma oli muuttanut Rovaniemelle.¹³⁶ Kuten aikaisemmin kävi ilmi Rovaniemeltä kulku Inariin, oli paljon vaihalloisempaa kuin Enontekiöltä, joten tämä saattoi olla syynä Peldovuoman poissaoloon. Peldovuoma oli Enontekiöllä asuessaan käynyt usein Inarissa, mikä näkyi useilla käräjillä käsitellyistä tapauksista.

Peldovuoma ja Ollila olivat Jääskön tavoin talollisia, mutta velalliset olivat vaihtuneet uudistilallisiksi. Uudistilallisten nimet viittasivat kuitenkin siihen, että he kuuluivat niihin kalastajasaamelaisiin, jotka olivat ryhtyneet perustaa uudistiloja 1850-luvulla.¹³⁷ Tilan

¹³³ Nahkiaisoja 2003a, 183.

¹³⁴ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 27.2.1862 §3 s.39. LTKA CIa:26. KA.

¹³⁵ Nahkiaisoja 2016, 398.

¹³⁶ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 29.2.1868 §18 s.75-76. LTKA CIVa:4. KA.

¹³⁷ T.I Itkonen 1948b, 271; Nahkiaisoja 2003a, 169.

perustaminen ei ollut ilmaista, joten Morottajalla ja Sajetsilla saattoi olla tiukka taloustilanne. Lisäksi tila ei luultavasti tuottanut vielä mitään. Lisäksi kalansaaliit olivat pienentyneet tai olivat huonoja 1850-luvulla sekä Inarissa että Ruijassa.¹³⁸

Tapaukset, joissa oli mukana venäläisiä, olivat harvinaisia. Inarissa kävi kuitenkin säännöllisesti venäläisiä kauppiaita.¹³⁹ Vuonna 1861 talollinen Jefim Afanasieff eli Josef Ohvakainen Uhtualta oli nostanut kanteen nimismies Walleniusta vastaan. Esitetyn velkakirjan mukaan Ohvakainen oli lainannut Walleniukselle 20 ruplaa ja takaisinmaksu päiväksi oli sovittu 20.2.1860. Wallenius myönsi velan, ja hänet velvoitettiin maksamaan velka heti korkoineen takaisin.¹⁴⁰ Nimismiehen palkkaa korotettiin huomattavasti 1800-luvun alussa, koska nimismiehillä oli ollut taipumusta hankkia lisätuloja laittomilla keinoilla.¹⁴¹ Myös Wallenius syylistyi laittomaan toimintaan. Wallenius itse oli nostanut syytteen Ohvakaista vastaan vuonna 1860. Wallenius oli epäillyt Ohvakaisen harjoittaneen laitonta maakauppaa Inarin pappilan aitassa. Aitasta oli löytynyt tutkinnan yhteydessä 104 kappaletta ruudullista puuvillakangasta. Ohvakainen ei kiistänyt syytteitä, joten hänet tuomittiin vuoden 1861 käräjillä laittomasta maakaupasta sakkoihin sekä hänet tuomittiin menettämään tutkinnassa löydetyt tavarat.¹⁴² Maakauppa vapautettiin Suomessa vuonna 1859, mutta puodin perustamiseen tarvittiin lupa. Inariin ei perustettu maakauppoja vielä kauppuoteja, vaan alueella kävi kauppiaita muualta tuoden kauppatavarat mukanaan.¹⁴³ Venäjältä saapui Suomeen kulkukauppiaita, joiden toiminta oli sallittua. Oikeus kuitenkin linjasi, että Ohvakainen ei ollut kulkukauppias. Wallenius nostama syyte saattoi olla syynä siihen, miksi Ohvakainen nosti kanteen Walleniusta vastaan.

Viidentenä ulkopaikkakuntalaisena velkojana oli tunturisaamelainen Gabriel Aikio Utsjoelta. Aikio oli lainannut syksyllä 1866 renki Ivar Högmanille noin 2 speciedaleria. Högman kiisti velan vuoden 1868 käräjillä, jolloin asia oli käsiteltävänä. Aikio nimesi todistajaksi lautamies Johan Aikion, jonka mukaan Högman oli myöntänyt velan pari viikkoa aikaisemmin. Johan Aikion mukaan Högman oli myöhemmin myös kieltänyt asian. Gabriel Aikion todisteet eivät riittäneet, joten Högman vapautettiin kanteesta.¹⁴⁴ Högman oli itsekin alun perin kotoisin Utsjoelta. Högmanin perhekunta oli yksi kolmesta porosaamelaisesta perhekunnasta, joka

¹³⁸ Nahkiaisoja 2003a, 179.

¹³⁹ Nahkiaisoja 2003a, 183.

¹⁴⁰ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisiasiain ptk. 25.2.1861 §29 s.381. CIA:25. KA.

¹⁴¹ Ylikangas 1996, 186.

¹⁴² Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisiasiain ptk. 22.2.1860 §26 s.248-249. CIA:24.KA; Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisiasiain ptk. 21.2.1861 §2 s. 309-312. LTkA CIA:25. KA.

¹⁴³ Nahkiaisoja 2003a, 183.

¹⁴⁴ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisiasiain ptk. 27.2.1868 §4 s. 47-49. CIVa:4. KA.

muutti Inariin vuonna 1865.¹⁴⁵ Väitetyn lainan pienuus viittasi siihen, että osapuolten välillä oli jotain muutakin, kuin mitä käräjäpöytäkirjaan oli kirjattu. Taustalla oli saattanut vaikuttaa Högmanin muutto Inariin.

Inarilaisten välisiä lainasopimuksia käsiteltiin yhteensä kaksi. Vuonna 1857 kalastajasaamelainen Per Padar yhdessä kalastajasaamelaisen Henrik Mattuksen kanssa oli nostanut kanteen uudistilallista Johan Paltoa vastaan. Mattus ja Padar olivat taanneet Palton 20 ruplan velan lautamies Olof Sajetsille vuonna 1854. Käräjillä esitetyn velkakirjan mukaan Padar ja Palto olivat maksaneet velan Sajetsille vuonna 1857, minkä takia kaksikko vaati nyt Paltoa maksamaan velan heille. Palto myönsi velan, ja kertoi maksaneensa siitä kaksikolle takaisin jo kahdeksan ruplaa. Palto velvoitettiin maksamaan velka korkoineen takaisin Padarille ja Mattukselle.¹⁴⁶ Sajets oli ehtinyt nostamaan kanteen Padaria ja Mattusta vastaan, mutta asian annettiin olla kaksikon maksaessa velan.¹⁴⁷ Padar ja Sajets oli osallisena myös kahteen muuhun tapaukseen, jotka kummatkin sovittiin ennen varsinaista käräjäistuntoa. Vuonna 1856 samannimisen kalastajasaamelaisen Per Padarin kuolinpesä oli nostanut kanteen veloista aikaisemmin mainittua Padaria vastaan. Kuolleen Padarin sukulaismies Olof Sajets, joka toimi myös lautamiehenä ilmoitti käräjillä asian olevan sovittu. Padarilla oli ollut ilmeisesti erimielisyyksiä Sajetsin kanssa, koska hän oli nostanut kanteen Sajetsia vastaan ilmeisesti samasta asiasta. Padar luopui kanteesta, joten asian annettiin olla.¹⁴⁸

Toinen tapaus käsiteltiin vuonna 1869. Uudistilallinen Johan Mattus Padarin kylästä esitti velkakirjan, jonka mukaan Muddusjärveltä kotoisin olleen uudistilallisen Samuel Sajetsin piti maksaa helmikuussa 1868 56 markan osuus lainastaan Mattukselle. Sajets ei kiistänyt velkakirjaa, joten hänet velvoitettiin maksamaan ilmoitettu summa heti Mattukselle.¹⁴⁹ Sajets saattoi olla sama henkilö, jolta Peldovuoma karhusi maksua pari vuotta aikaisemmin. Myös edellisessä kappaleessa mainittu Per Padar saattoi olla sama henkilö, jolta Jääskö vaati lainantakaisinmaksua.

Pääsääntöisesti inarilaisten väliset velka- ja laina-asiat sovittiin käräjien ulkopuolella. Kolmestatoista käräjien ulkopuolella sovitusta asiasta yhdeksän oli inarilaisten välisiä. Yhteistä tapauksille oli se, että osapuolet olivat usein kotoisin samasta kylästä sekä he harjoittivat samoja elinkeinoja. Erityisesti uudistilalliset Kyrön kylästä olivat innokkaita

¹⁴⁵ Nahkiaisoja 2003b, 226.

¹⁴⁶ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 16.2.1857 §21 s.46. LTkA CIVa:3. KA.

¹⁴⁷ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 16.2.1857 §20 s.41. LTkA CIVa:3. KA.

¹⁴⁸ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 18.2.1856 §11 s.27. LTkA CIVa:3. KA.

¹⁴⁹ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 27.2.1869 §11 s.99. LTkA CIVa:4. KA.

sopimaan velkansa ennen varsinaista käräjäistuntoa.¹⁵⁰ Lisäksi kahdessa Kyrön kylässä ennen käräjiä sovitusta asiasta velkojana oli renki ja velallisenä uudistilallinen.¹⁵¹ Näissä tapauksissa oli ilmeisesti kyse isännän ja rengin välisestä velasta, joka todennäköisesti liittyi palkkoihin. Inarilaisten sovittuja tapauksia oli erityisesti 1850-luvulla, jolloin pohjoista koetteli katovuodet ja kulkutaudit.¹⁵² Tilanteen parantuessa isännät olivat pystyneet maksamaan velkansa rengilleen. Käräjät järjestettiin Inarissa vain kerran vuodessa, mutta väenkokoontumisia, kuten markkinoita ja jumalanpalveluksia järjestettiin useammin. Näin ollen inarilaiset kohtasivat toisiaan useammin kuin ehkä kerran vuodessa Inariin saapuvia ulkopaikkakuntalaisia. Neljässä käräjien ulkopuolella sovitussa tapauksessa toinen osapuolista oli ulkopaikkakuntalainen, mutta silloinkin kävi ilmi osapuolten säännöllinen yhteydenpito. Esimerkiksi kyytirättäri oli toisena osapuolena kahdessa tapauksessa.¹⁵³

Nimismies Nordling ehdottikin pitäjänkokouksessa kesäkuussa 1862, että kota- tai kyläkäräjillä selvitettäisiin inarilaisten keskinäisiä riita-asioita. Ehdotus kuitenkin hylättiin, koska rikosasioissa pitäisi kuitenkin vedota kihlakunnanoikeuteen. Lisäksi pelättiin, että kotakäräjät aiheuttaisivat salaisia ilmiantoja sekä eripuraa väen keskuudessa.¹⁵⁴ Nordlingin ehdotuksen taustalla oli luultavasti halu nopeuttaa tapausten käsittelyä oikeudessa sekä vähentää käräjillä käsiteltäviä asioita.

Kuten aikaisemmin kävi ilmi, suurimmassa osassa velkomistapauksista velan ottamisen syy jäi epäselväksi. Osassa tapauksista velkasuhteen synnyn perusta kävi kuitenkin ilmi. Seitsemässä tapauksessa velkominen perustui kaupankäynnistä syntyneeseen velkaan. Erityisesti Kittilän ja Inarin välinen kauppa näkyi käräjillä käsitellyissä tapauksissa, koska jokaiseen tapaukseen liittyi jollain tavalla kauppa kittiläläisten kanssa.

Ensimmäinen kaupankäyntiin liittyvä tapaus käsiteltiin vuonna 1855. Syytinkimies Samuel Kiistala Kuivasalmen kylästä oli nostanut kanteen kalastajasaamelasta Per Padaria vastaan. Kiistala kertoi häntä edustaneen Matts Samuelssonin välityksellä, että hän ja Padar olivat harjoittaneet pientä kaupallista toimintaa jo pidemmän aikaa. Kiistalan mukaan Padar oli tullut velalliseksi 10 ruplasta talvella 1854. Padar kiisti Kiistalan väitteen, minkä takia Kiistala esitti, että kuultaisiin todistajia. Kiistalan nimeämät todistajat uudistilallisen poika Nils

¹⁵⁰ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 16.2.1857 §29 s. 54. LTkA CIVa:3. KA; Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 23.2.1864 §4 s.49. LTkA CIa:28. KA.

¹⁵¹ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 16.2.1857 §15 s.42. LTkA CIVa:3. KA; Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 16.2.1857 §30 s.54. LTkA CIVa:3. KA.

¹⁵² Nahkiaisoja 2003a, 171; Lähtenmäki 2004, 267.

¹⁵³ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 15.2.1858 §16 s.79. LTkA CIVa:3. KA; Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 25.2.1861 §25 s.70. LTkA CIa:25. KA.

¹⁵⁴ T Itkonen 1952, 161.

Salmijärvi ja piika Ingrid Hessmajärvi kertoivat todistaneet tilannetta, jolloin Padar oli tullut velalliseksi 10 ruplasta. Padarin nimeämät todistajat kalastajasaamelaiset Henrik Mattus ja Gabriel Morottaja olivat kuulleet velasta, mutta heidän mielestään Padar oli maksanut osan velasta suolakalalla. Morottajan mukaan Padar oli yrittänyt lähettää loput velkasummasta Samuel Pokan kautta, mutta Kiistala ei ollut suostunut ottamaan rahaa vastaan. Oikeus ratkaisi asian Padarin hyväksi, ja Kiistalan kanne hylättiin.¹⁵⁵ Velkojen kuittaaminen tavaralla oli tavallista, koska kauppa oli pohjoisessa pääasiassa vaihtokauppaa.¹⁵⁶

Kiistalan talossa Kuivasalmen kylässä, jonka kautta kulki myös postitie.¹⁵⁷ Postitien takia Kiistalan talo oli helposti saavutettavista, ja taukoa pitäessä harjoitettiin kauppaa paikallisen väen kanssa. Kiistalan talo saattoi toimia myös eräänlaisena kauppapaikkana, vaikka kauppapuoteja sai perustaa vasta vuonna 1859.¹⁵⁸ Kiistalan talossa kauppaa oli harjoittanut myös kalastajasaamelainen Johan Morottaja. Morottaja oli käynyt kauppaa Samuel Kiistalan tyttären Britan kanssa. Morottaja nosti kanteen kuitenkin inarilaista uudistilallista Henrik Mattusta vastaan. Morottajan mukaan hän oli antanut Mattukselle villaa ja rahaa, jotka Mattuksen pitäisi viedä Brita Kiistalalle maksuna Morottajan veloista. Mattus oli jättänyt tavarat kuitenkin Samuel Kiistalalle, koska hän ei ollut tavannut Britaa. Morottaja vaati Mattukselta korvausta tavaroista. Mattus piti kannetta perusteettomana. Tapauksessa todisti ilmeisesti aikaisemmin mainittu Per Padar, jonka mukaan Mattus oli antanut tavarat Samuel Kiistalalle, joka oli luvannut toimittaa tavarat tyttärelleen. Myös Samuel Kiistala myönsi saaneensa tavarat Mattukselta ja toimittaneensa ne tyttärelleen. Morottajan kanne hylättiin, koska Mattuksen ei katsottu rikkoneen sopimusta.¹⁵⁹

Seuraavan kerran Kittilän ja Inarin väliseen kauppaan liittyvää velkomista käsiteltiin vuonna 1861. Talollisen poika Samuel Hanhivaara oli nostanut kanteen uudistilallista Jöran Kangasniemiä vastaan. Hanhivaara oli lähettänyt Muddusjärven kylässä asuneelle Kangasniemelle 21 leiviskää voita myytäväksi vuonna 1851. Kangasniemi oli tilittänyt voista saatuja tuloja marraskuussa 1859 sekä helmikuussa 1861, mutta Hanhivaaran mukaan Kangasniemellä oli vielä tilittämättä 10 ruplaa. Hanhivaara vaati Kangasniemeä maksamaan velkansa. Kangasniemi myönsi saaneensa Hanhivaaralta voita myytäväksi sekä sen, että oli

¹⁵⁵ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasian ptk. 15.2.1855 §12 s.311; 313. LTkA CIVa:3. KA; Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasian ptk. 18.2.1856 §8 s.25-26. LTkA CIVa:3. KA; Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasian ptk. 16.2.1857 §12 s.41-42. LTkA CIVa:3. KA.

¹⁵⁶ Nahkiaisoja 2003a, 183.

¹⁵⁷ T Lehtola 1996, 252; T Lehtola 1998, 184.

¹⁵⁸ Nahkiaisoja 2003a, 183.

¹⁵⁹ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasian ptk. 15.2.1855 §19 s.341. LTkA CIVa:3. KA; Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasian ptk. 18.2.1856 §10 s. 27. LTkA CIVa:3. KA.

tälle velkaa 10 ruplaa. Kangasniemi vetosi kuitenkin siihen, että Hanhivaara ei ollut maksanut sovittua palkkiota asiamiehenä toimimisesta. Lisäksi Kangasniemen mukaan he eivät olleet sopineet maksulle eräpäivää. Oikeuden mukaan Hanhivaaran vaatimukset olivat selkeät, mutta yksimielisyyttä asiamieskorvauksista ei ollut. Oikeus katsoi, että Kangasniemen oli heti maksettava Hanhivaaralle seitsemän ruplaa. Loput kolme ruplaa Kangasniemi sai pitää palkkiona myynnin suorittamisesta. Koska maksulle ei ollut asetettu eräpäivää, raukesi Hanhivaaran vaade koronmaksusta.¹⁶⁰

Kittilässä oli ollut 1840-luvulla vilkas uudisasuttamisen kausi, jonka myötä karjan määrä nousi pitäjässä.¹⁶¹ Karjan lisääntyessä oli myös karjataloustuotteiden tuotanto kasvanut. Inarissa karjantalouden nousu alkoi vähän Kittilää myöhemmin 1850-luvulla, ja silloinkin jäätiin kauas Kittilän lukemista. Inarin karjatalous oli keskittynyt Ivalon ja Paadarin kyliin, ja sitä harjoittivat pääasiassa uudistilalliset. Inarissa kalastajasaamelaisilla eivät harjoittaneet karjanhoitoa¹⁶², joten esimerkiksi voille oli kysyntää Inarissa.

Karjan lisääntyessä kasvoi myös hevosten tarve Inarissa, koska karjatalous vaati jonkin verran peltoviljelyä. Inarin hevosista lähes kaikki sijaitsi Kyrön kylässä, jossa harjoitettiin jonkin verran maanviljelyä.¹⁶³ Vuonna 1866 Kittilän metsänvartija Lars Lassila möi Inarin Paksumaasta kotoisin olleelle lautamiehelle Olof Padarille tamman yhdeksän ruplan hintaan. Lassilan mukaan Padar oli maksanut summasta vain viisi ruplaa. Vuoden 1868 käräjille Lassila oli nostanut kanteen Padaria vastaan vaatien tätä maksamaan loput sovitusta summasta. Padar myönsi ostaneensa tamman Lassilalta, mutta Padarin mukaan kaupassa oli ollut mukana myös hänen veljensä Isak. Olof Padarin mukaan Lassilan pitäisi karhuta rahoja Isakilta. Paikalla ollut Isak Padar kiisti osallistuneensa kaupantekoon, vaikka myönsi hevosen olevan veljesten yhteisomistuksessa. Myös metsänvartija Lassila kiisti Isak Padarin osallisuuden kaupantekoon. Oikeus katsoi Olof Padarin olevan velvollinen maksamaan Lassilalle vaaditut neljä ruplaa. Halutessaan Olof Padar sai vaatia korvausta veljeltään.¹⁶⁴ Inarissa ei ollut hevosella kuljettavia teitä juuri lainkaan. Inarin ja Kittilän välistä postitietä alettiin kunnostaa ratsutiekseksi 1860-luvulla.¹⁶⁵ Inarin ainoat hevoset olivat sijainneet Kyrön kylästä, josta ei kulkenut kunnon teitä Inarin pohjoisosiin, missä Padar asui.¹⁶⁶ Lassila vastasi

¹⁶⁰ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasian ptk. 23.2.1861 §24 s.368–370. LTkA CIa:25. KA.

¹⁶¹ Enbuske 2008, 453.

¹⁶² Nahkiaisoja 2003a, 179–180.

¹⁶³ Nahkiaisoja 2003b, 229.

¹⁶⁴ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 29.2.1868 §17 s.74–75. LTkA CIVa:4. KA.

¹⁶⁵ T Lehtola 1998, 182–185.

¹⁶⁶ Nahkiaisoja 2003b, 247; 253.

1860-luvulla Inarin kappalaisen puustellin korjaustöistä¹⁶⁷, minkä takia hän liikkui alueella ja oli saattanut tuoda hevosia työmaalle.

Metsänvartija Lassila edusti vuoden 1868 käräjillä myös entistä maakauppiasta Zachrias Nordbergiä, joka oli nostanut kanteen Muddusjärven kylältä kotoisin ollutta uudistilallista Samuel Sajetsia vastaan. Nordberg toimi kauppiana Wadsössä, jossa myös Sajets oli asioinut hänen kanssaan. Nordbergin mukaan Sajetsin kanssa oli sovittu eräpäivä 20 ruplan velalle, mutta Sajets ei ollut maksanut velkaansa siihen mennessä. Todistajana toimi talollisen poika Johan Loukinen, joka kertoi kuulleensa Sajetsin puhuvan velastaan Nordbergille. Sajets myönsi velkansa Nordbergille, mutta hänen mielestään maksulle ei ollut määrätty eräpäivää. Nordberg oli esittänyt vaatimuksen korosta, luopui vaatimuksesta, koska hän oli velkaa Sajetsille. Sajets veloitettiin maksamaan 20 ruplan velka Nordbergille heti.¹⁶⁸ Ennen muuttoaan Wadsöhön Nordberg oli toiminut Sodankylän kauppiana vuoteen 1861, minkä jälkeen muutti hetkeksi Kittilään, josta lähti Ruijaan kalastajaksi ja kauppiaksi.¹⁶⁹ Wadsössä oli suurehko kveeniyhteisö 1800-luvun lopulla¹⁷⁰, mikä houkutteli suomen kieltä taitavia inarilaisia asioimaan paikkakunnalla. Nordbergin suomalaisuus oli varmasti osin syynä siihen, miksi asia käsiteltiin Inarin käräjillä eikä Norjan vastaavilla käräjillä.

Vaikka käräjillä käsiteltiin paljon Kittilän ja Inarin väliseen kauppaan liittyviä tapauksia, suuntautui kauppa Inarista pääsääntöisesti Ruijaan.¹⁷¹ Läntisellä kaupalla oli pitkät perinteet. Länneistä olivat tulleet Inaria verottavat virkamiehet, joiden kautta pohjoisen tuotteita vietiin Euroopan markkinoille.¹⁷² Lisäksi Tornion porvarit olivat harjoittaneet Inarin kautta laajaa kauttakulkukauppaa Ruijaan ja Kuolaan jo 1700-luvulla, mutta 1800-luvulle tultaessa kauttakulkukauppa oli vähentynyt huomattavasti.¹⁷³

Tilalliset Kyrön kylästä kävivät jonkin verran kauppaa myös Sodankylän suuntaan samanlaisten elinkeinojen takia.¹⁷⁴ Lisäksi Sodankylästä Jäämerelle kulkenut Ruijanpolku meni Kyrön kylän kautta.¹⁷⁵ Kyröläisten kauppaan liittyviä tapauksia käsiteltiin käräjillä yksi vuonna 1858. Talollinen Adam Kyrö oli ostanut Sodankylän Madetkoskelta kotoisin olleelta talolliselta Simon Johan Ollilalta ruisjauhoja syystalvella 1856. Ollilan mukaan Kyröllä oli

¹⁶⁷ Nahkiaisoja 2003a, 201.

¹⁶⁸ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 29.2.1868 §16 s.72-73. LTKA CIVa:4. KA.

¹⁶⁹ Onnela 2006, 230.

¹⁷⁰ Lähteenmäki 2004, 387.

¹⁷¹ Nahkiaisoja 2003a, 183.

¹⁷² T Lehtola 1996, 94-97.

¹⁷³ T. I Itkonen 1948b, 202.

¹⁷⁴ Nahkiaisoja 2003a, 183; Korttesalmi 2008, 69.

¹⁷⁵ Nahkiaisoja 2003a, 183.

maksamatta osa jauhoista. Uudistilallinen Märten Akujärvi oli kuitenkin taannut Kyrölle osan maksusta, ja Akujärvi oli maksanut takauksensa porokyydeillä. Kyrö kiisti olevansa velkaa Ollilalle. Ollila ei voinut vahvistaa summaa, jota Kyröltä vaati. Näin ollen Ollilan esittämä kanne hylättiin.¹⁷⁶

Aikaisemmin mainittu postitien kunnostamisurakka toi Inariin työmiehiä. Teiden kunnossapito kuului seurakuntalaisille, ja heidän velvollisuutensa oli myös rakentaa tarvittavat sillat postitielle.¹⁷⁷ Inarissa teiden kunnossapito oli jaettu kylien ja talojen kesken kuten Sodankylässä.¹⁷⁸ Kittilän Kuivasalmen kylästä kotoisin olleet Loukisen veljekset Johan ja Nils Petter saapuivat Inariin tekemään useita siltaurakoita. Loukisen veljeksistä Johan oli ilmeisesti päävastuussa urakoista, koska tämä käräjäi inarilaisia vastaan maksamattomien palkkojen takia.

Ensimmäinen tapaus käsiteltiin vuonna 1868. Kalastajasaamelainen Pehr Padar Paksumaan kylästä oli palkannut Johan Loukisen vuonna 1867 rakentamaan sillan hänen tilaansa kuuluvalla osuudelle Ivalo- ja Repojoille. Palkaksi oli sovittu 29 ruplaa. Loukinen oli rakentanut sillan jo saman vuoden syksynä, mutta hänen mukaansa osa palkkiosta oli vielä maksamatta. Loukisen mukaan Padarin poika Isak oli maksanut sovitusta palkkiosta puolet sekä noin kuusi ruplaa isänsä puolikkaasta. Loukinen vaati Padaria maksamaan loput yhdeksän ruplaa sovitusta palkkiosta. Padarin mukaan palkkiota ei ollut maksettu kokonaan, koska Loukisen tekemää työtä ei ollut tarkastettu. Loukinen huomautti, että palkkion maksu ei riippunut tarkastuksesta. Oikeus piti Loukisen kannetta hyväksyttävänä, joten Pehr Padaria velvoitettiin maksamaan Loukiselle tämän vaatiman summan.¹⁷⁹

Loukisen oli palkannut myös tunturisaamelainen Nils Länsman vuonna 1868. Länsman kuului niihin kolmeen porosaamelaisperheeseen, jotka olivat muuttaneet Inariin 1865.¹⁸⁰ Hän oli perustanut uudistilan Lismajoen suulle Inarin länsiosiin.¹⁸¹ Länsmanin osuudelle oli Loukisen tarkoitus rakentaa pitkospuut. Länsman oli Padarin tavoin maksanut osan sovitusta 117 ruplan palkkiosta. Poromiehenä Länsman oli maksanut osan palkkiosta poroina ja osan rahana. Maksamatta oli Loukisen mukaan vielä 53 ruplaa. Padarin tavoin Länsman vetosi tien tarkastamattomuuteen, mihin neljännesmies Erik Angeli huomautti pitkospuiden olleen

¹⁷⁶ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 15.2.1858 §17 s.82. LTkA CIVa:3. KA; Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 15.2.1859 §12 s.104–105. LTkA CIVa:3. KA.

¹⁷⁷ Nahkiaisaja 2003a, 190.

¹⁷⁸ Onnela 2006, 249; Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 27.2.1869 §12 s.100–103. CIVa:4. KA.

¹⁷⁹ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 27.2.1868 §5 s.49–50. LTkA CIVa:4. KA.

¹⁸⁰ Nahkiaisaja 2003b, 226.

¹⁸¹ Paulaharju 1927, 108.

rakennettu. Loukinen ehdotti, että Kittilästä kotoisin olevat talollinen Kasiniemi ja metsänvartija Lassila takaisivat vaaditun summan ja vastaisivat myös kahden seuraavan vuoden ajan työssä ilmenteistä puutteista. Länsman suostui tähän järjestelyyn.¹⁸² Nils-Länsman tai Tshalkku-Niila, kuului alueen pororikkaisiin ja hänellä oli yli 4000 poron tokka¹⁸³, joten hänellä ei ollut varaton. Tapauksesta näkyi, että Loukinen pyrki sovintoon esittämällä palkkiolle ja hänen työnsä takaajan. Muille Loukinen ei sellaista ehdottanut, mikä kielii siitä, että hän ei halunnut joutua Länsmanin epäsuosioon.

Palkkion maksussa oli ongelmia myös Padarin kylästä kotoisin olleella kalastajasaamelaisella Magnus Paltolla. Palto oli palkannut Loukisen vuonna 1868 rakentamaan sillan ja pitkospuut hänen osuudelleen postitiestä. Palkkioksi sovittiin yksi leiviskä tuoretta lihaa jokaisesta sylistä. Yhteensä tie käsitti 20 syliä. Loukisen mukaan hän ei ollut saanut Paltolta kuin leiviskän ja neljä naulaa lihaa ja parin lapinkenkkiä palkkioksi. Magnus Palto ei ollut paikalla, koska hänelle ei ollut toimitettu haastetta oikeaoppisesti. Haastetta ei ollut toimittanut nimismies eikä lautamies vaan kyytirättäri Erik Angeli, minkä takia Loukisen kannetta ei voitu käsitellä lainkaan oikeudessa. Loukisen piti nostaa kanne uudelleen, jotta asia käsiteltäisiin käräjillä.¹⁸⁴

Loukisen nostamista kanteista kävi ilmi, että inarilaisilla ei ollut selvää käsitystä siitä, mitä he olivat sopineet. Postitien kunnostamisurakat olivat paikallisille raskas velvollisuus, mutta välttämätön velvollisuus.¹⁸⁵ Loukiset saattoivat käyttää hyväksi inarilaisten kokemattomuutta vastaavanlaisista urakoista. Nimismiehen ehdotuksesta tie laitettiin kerralla kuntoon, jotta tien kunnossapidon vuosittaiset kulut pienenevät.¹⁸⁶ Johan Loukisella oli myös 80 speciedalerin velka maksettavana Erik Peldovuomalle.¹⁸⁷

Loukisen veljekset olivat Inarissa ollessaan harjoittaneet myös kauppaa paikallisten kanssa. Loukisen veljeksistä Nils Petter oli taannut kalastajasaamelaiselle Anders Morottajalle venäläistä lehtitupakkaa 10 ruplan arvosta, josta Morottaja oli maksanut ostohetkellä Loukiselle puoltoista ruplaa. Vuoden 1868 käräjillä Nils Petter vaati Morottajaa maksamaan loput hänen takaamasta summasta. Anders Morottajan myöntäessä velan velvoitettiin hänet maksamaan heti Loukiselle jäljellä oleva summa.¹⁸⁸

¹⁸² Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisiasiain ptk. 27.2.1869 §15 s.103–105. LTkA CIVa:4. KA.

¹⁸³ Paulaharju 1927,108.

¹⁸⁴ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisiasiain ptk. 27.2.1869 §13 s.102–103. LTkA CIVa:4. KA.

¹⁸⁵ Nahkiaisoja 2003a, 190.

¹⁸⁶ Nahkiaisoja 2003a, 190.

¹⁸⁷ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisiasiain ptk. 27.2.1866 §4 s.61–63. LTkA CIa:30. KA.

¹⁸⁸ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisiasiain ptk. 27.2.1868 §6 s.50. LTkA CIVa:4. KA.

Myös muut kuin Loukiset tekivät siltaurakoita. Kalastajasaamelainen Magnus Palto, joka oli palkannut Loukisen tekemään siltaurakan hänen osuudelleen postitiestä, oli pari vuotta aikaisemmin lupautunut rakentamaan sillan ja pitkospuut Samuel Angelin tilan osuudelle postitiestä. Angeli oli antanut Paltolle ennakkomaksuna kymmenen ja puoli leiviskää ruisjauhoja. Lisäksi Angeli oli maksanut Palton puolesta tälle ikkunalasin, venäläistä lehtitupakkaa, kahvia sekä sokeria yhteensä 27 ja puolen markan edestä. Vuonna 1869 käräjillä Angeli vaati Paltoa maksamaan takaisin annetut ruisjauhot sekä maksamaan muista tavaroista syntyneen velan, koska Palto ei ollut tehnyt sovittua työtä ja muu velka oli maksamatta. Asia jäi auki, koska Palto ei ollut läsnä käräjillä. Hänet tuomittiin sakkoihin ilmoittamattoman poissaolon takia, mutta varsinainen tuomio siirtyi seuraaville käräjille.¹⁸⁹ Palto oli saattanut palkata Loukisen tekemään sillan ja pitkospuut, koska hän ei ollut itse pysynyt suoriutumaan Angelin työurakasta. Palton heikko taloudellinen tilanne tuli ilmi jo vuonna 1866, kun Angeli takasi Paltolle ostoksia.

Pohjoisessa oli myös muita rakennusurakoita. Palton palkannut uudistilallinen Samuel Angeli oli lupautunut helmikuussa 1866 kaatamaan puita Inarinjoen metsäalueelta Utsjoen nimismiehen virkataloa varten. Angelin tehtävä oli myös uittaa tukit Tenoa pitkin Utsjokisuulle. Kaatamisen ja uiton lisäksi Angeli lupautui myös piiluttamaan yhden talon sivun hirsistä. Asiasta Angeli oli sopinut silloisen Utsjoen nimismiehen Herman Rudolf Wickstrandin kanssa. Sopimuksen mukaan tukkien tuli olla Utsjoella ennen juhannusta 1866. Angeli oli suorittanut oman osuutensa sopimuksesta, mutta Wickstrand ei kuitenkaan ollut maksanut sovittua 654 markan palkkiota. Vuoden 1869 käräjillä Angeli vaati Wickstrandia maksamaan sovittu palkkio. Wickstrandin mukaan Angeli oli tehnyt erillisen sopimuksen tukkien uitosta ja kaadosta Utsjoen sen hetkisen nimismiehen G. E. Sundbohmien kanssa, minkä Angeli kiisti. Wickstrandilla oli kuitenkin esittää todistus, jonka mukaan Sundbohm oli ottanut sopimuksen vastattavaksi Wickstrandin puolesta vuonna 1867. Oikeus katsoi, että asia pitäisi käsitellä Utsjoen käräjillä, jonka alueella työurakkakin oli tehty. Angelille annettiin oikeus siirtää nostamansa kanne Utsjoen kihlakunnan käräjille, jolloin mukaan liitettiin myös Utsjoen sen hetkisen nimismies Sundbohm.¹⁹⁰ Utsjoella nimismiehenä toiminut Wickstrand siirtyi Inarin nimismieheksi vuoden 1867 aikana, joten vastuu virkatalosta oli siirtynyt seuraavalle nimismiehelle.

Edellä mainittujen tapausten lisäksi käräjillä käsiteltiin kaksi hieman erilaista velkomistapausta. Vuonna 1856 uudistilallinen Johan Morottaja nosti kanteen

¹⁸⁹ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 27.2.1869 §12 s.100–103. LTkA CIVa:4. KA.

¹⁹⁰ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 1.3.1869 §18 s.109–112. LTkA CIVa:4. KA.

kalastajasaamelasta Anders Morottaja vastaan. Johan Morottajan mukaan hän oli viisi vuotta aikaisemmin maksanut Anders Morottajan puolesta tämän kruununveron, joka oli ollut 50 kopeekkaa. Johan Morottaja vaati Anders Morottajaa maksamaan veronmaksusta syntyneen velan. Anders Morottaja myönsi veronmaksun, mutta hän kertoi pyytäneensä Johan Morottajan veljeä Anders maksamaan ruplan veljelleen hänen puolestaan. Anders Morottaja luuli asian hoituneen, koska asiasta ei ollut kuulunut mitään viiteen vuoteen. Johan Morottajan veli asui Norjassa, joten häntä ei voitu kutsua kuultavaksi asiassa. Johan Morottaja kiisti saaneensa veljeltään mitään maksua. Anders Morottajalla ei ollut esittää todisteita esitettyjä väitteitä vastaan, joten hänet velvoitettiin maksamaan ilmoitettu summa Johan Morottajalle.¹⁹¹ Tapauksesta ei käynyt ilmi olivatko kaikki mainitut Morottajat sukua keskenään. Patronyymien perusteella sukulaisuus olisi mahdollista. Pienen velkasumman vaatiminen käräjillä oli käytännössä turhaa, jos ei tiennyt voittavansa tapausta. Esimerkiksi edellä mainitussa tapauksessa oikeudenkäyntikulukorvaukset olivat alkuperäistä velkaa suuremmat.

Toinen erikoisempi tapaus koski tilakatselmusta. Nimismies Ängelin oli toimittanut vuonna 1863 katselmuksen Waskon uudistilasta, kun uudistilan entinen asukas Henrik Mattus luovutti tilan lautamies Johan Mattukselle. Ängelinin avustajina olivat toimineet lautamies Olof Sajets sekä uskottu mies Bengt Masalin, joille Ängelin oli maksanut korvaukset joulukuussa 1863. Ängelin vaati lautamies Johan Mattusta korvaamaan katselmuksesta aiheutuneita kuluja, joihin myös avustajien palkkiot kuuluivat, yhteensä 45 markan edestä. Johan Mattuksen mukaan hän olisi maksanut kulut, jos hänelle olisi niistä ilmoitettu. Oikeuden mukaan Johan Mattus ei ollut esittänyt tarpeeksi todisteita väitteitä vastaan, joten Johan Mattus velvoitettiin maksamaan Ängelinille tämän vaatimat 45 markkaa.¹⁹² Ilmeisesti kyse oli tietokatkoksesta tai muusta väärinkäsityksestä.

Käräjillä käsitellyt velkomistapaukset heijastivat jossain määrin inarilaisten varallisuusoloja. Pääsääntöisesti velka-asiat kertoivat maksuvaikeuksista. Suurin osa velallista oli joko kalastajasaamelaisia tai uudistilallisia Muddusjärven ja Padarin kylistä. Kittilän ja Inarin välinen postitie kulki mainittujen kylien läpi, joten alueella liikkui Paatsjokea ja Kyrön kylää enemmän kauppiaita ja samalla houkutusia. Lisäksi kylistä oli lyhin matka Inarin kirkolle, jonne väki kokoontui. Aikalaiskuvauksissa Inarin kalastajasaamelaisia pidettiin köyhinä.¹⁹³ Kalastajasaamelaisten elintaso oli heikentynyt 1850-luvulla, kun kalasaaliit olivat pienentyneet

¹⁹¹ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 18.2.1856 §18 s.30. LTkA CIVa:3. KA.

¹⁹² Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 29.2.1864 §15 s.122–123. LTkA CIa:28. KA.

¹⁹³ Paulaharju 1927, 28.

ja riista oli heikosti.¹⁹⁴ Paatsjokelaisissa oli muiden kylien asukkaita enemmän poroja¹⁹⁵, joten heidän taloutensa oli vakaampi kuin pelkkään kalastukseen luottavilla. Kalastajasaamelaisten lisäksi useita Kyrön kylän uudistilallisia oli velallisina, mutta he sopivat velkansa ennen varsinaista kärjäistuntoa. Uudistilan perustaminen sitoi uudistilalliset kunnostamaan maa-alueitaan ja raportoimaan edistyksensä viranomaisille. Heitä ei kuitenkaan rasitettu veroilla, koska heidät oli vapautettu veronmaksusta määräajaksi.¹⁹⁶ Uudistilallisten tai Inarin suomalaisten varallisuusoloista ei yhtä paljon tietoa kuin saamelaisten varallisuusoloista, mutta heidätkin kuvattiin usein köyhänpuoleisiksi.¹⁹⁷

Käräjillä ei käsitelty kuin muutama velkomistapaus, jossa osallisena oli tunturisaamelaisia. Syynä oli osin se, että tunturisaamelaisia ei asunut vakituisesti Inarissa kuin vasta 1860-luvulla. Käsitellyistä tapauksista vain yhdessä tunturisaamelainen oli velkojana. Tunturisaamelaiset olivat alueen asukkaista kaikista varakkaimpia¹⁹⁸, ja joilta muut pyysivät apua hätätilanteissa.¹⁹⁹ Talous oli pohjoisessa vielä vaihdantataloutta 1800-luvulla. Velat ja avustukset eivät olleet rahaa vaan tavaraa, kuten porotuotteita ja kalaa.²⁰⁰ Lisäksi tunturisaamelaisten ja muiden välillä valitsi väärtijärjestelmä. Esimerkiksi väärtin eli usein talollisen luona tunturisaamelaisilla oli aitta, jossa he säilyttivät tavaroita, joita ei kuljetettu mukana tunturissa. Vastavuoroisesti väärtit saivat tunturisaamelaisilta aikaisemmin mainittuja porotuotteita.²⁰¹ Velkasuhteet olivat usein jatkuvia, joten niitä ei tuotu käräjille ratkottavaksi. Tunturisaamelaiset olivat vielä 1800-luvulla osittain suomalaisen yhteiskunnan ulottamattomissa heidän nomadisen elämäntylinsä takia.²⁰²

2.2. Korvauksia vaadittiin toimeentulon pelastamiseksi

Velkomisten lisäksi korvausvaatimukset olivat yleisiä käräjillä käsiteltäviä asioita. Niiden taustalla oli sopimusrikkomukset tai omaisuuteen liittyvät korvaukset. Joissakin tapauksissa omaisuutta kohdistuvat korvausvaatimukset olisi voitu käsitellä myös varkaussyytteinä. Varkaudesta saatava rangaistus oli paljon kovempi kuin korvausvaatimukset, joten jos yleinen

¹⁹⁴ Nahkiaisoja 2003a, 169.

¹⁹⁵ Nahkiaisoja 2003a, 181.

¹⁹⁶ Lähteenmäki 2006, 56.

¹⁹⁷ Kylli 2005, 286.

¹⁹⁸ Lähteenmäki 2004, 291–293; Paulaharju 1927, 28.

¹⁹⁹ Lähteenmäki 2004, 293.

²⁰⁰ Nahkiaisoja 2003a, 183.

²⁰¹ V-P Lehtola 2012, 38.

²⁰² Nahkiaisoja 2003a, 206.

syyttäjä ei nostanut syytettä, kantelija tyytyi usein kanteeseen. Korvausvaatimukseksi luettavavia tapauksia käsiteltiin käräjillä yhteensä 26.

Korvaustapauksista kuusi liittyi kyydityksiin ja kuljetuksiin. Inarista oli tehty kalastusmatkoja Ruijan rannikolle ikimuistoisista ajoista lähtien ja myös kauppa suuntautui Inarista Jäämeren rannikolle.²⁰³ Vuonna 1838 Inarin ja Utsjoen asukkaille myönnettiin oikeus käydä tulli- ja verovapaata vaihtokauppaa Venäjältä tulevilla laivoilla.²⁰⁴ Paikallistuntemuksen ja tulli- ja verovapauden takia inarilaiset olivat toivottuja kyyditsijöitä ja rahdinajajia. Rahdinajosta inarilaiset saivat erityisesti talvisaikaan mukavasti sivutuloja.²⁰⁵ Lisäksi inarilaisten porot olivat kookkaampia kuin tunturisaamelaisten porot, joten ne pystyivät vetämään suurempia kuormia.²⁰⁶

Kyydityksiin liittyviä tapauksia oli kolme, ja kaikki sijoittuivat ajallisesti 1850-luvulle. Matkalaisten kyyditseminen oli kaikkien velvollisuus, mutta matkalaisten tuli maksaa kyydityksistä määrätty taksat. Joistakin taipaleista, kuten esimerkiksi Inarijärven ylityksestä kyyditsijät saivat pyytää rahaa enemmän kuin mitä oli säädetty.²⁰⁷ Inarilaisten Jäämerelle tekemät kalastus- ja kaupparetket olivat tulleet tunnetuksi koko Suomessa 1850-luvulla lehtikirjoitusten takia, mikä innosti ihmisiä ympäri Suomen matkustamaan Jäämerelle.²⁰⁸

Ensimmäinen tapaus käsiteltiin vuonna 1855. Jo aikaisemmin mainittu talollinen Erik Peldovuoma Enontekiöltä vaati inarilaiselta kalastajasaamelaiselta ja kirkonisännältä Henrik Aikiolta korvausta ennakkomaksuna annetusta tinatusta kuparikattilasta sekä 40 leiviskän kalakuormasta. Vaatimus perustui talvella 1849 tehtyyn sopimukseen, jonka mukaan Aikio kyyditsisi Peldovuoman Norjaan ja takaisin kyseisenä talvena. Ajankohtaa ei ollut sovittu tarkemmin vaan Aikio pitäisi sopimuksen mukaan porojaan valmiudessa Peldovuomaa varten koko talven. Kuparikattilan oli Peldovuoma maksanut ennakkomaksuna. Aikion mukaan Peldovuoma ei ollut saapunut vaatimaan kyytiä, minkä takia Aikio piti oikeutettuna, että hän pitäisi kattilan korvauksen ajantuhlauksesta. Aikion mukaan hän oli lisäksi menettänyt muita tienestejä. Kalakuormasta Aikio ei ollut sopinut Peldovuoman kanssa, mutta oletti Aikio kalakuorman liittyvän Peldovuoman talvella 1851 Varankivuonolla ostamiin kaloihin. Aikio oli kehottanut Peldovuomaa hakemaan ostamansa kalat, kun tämä oli tullut käymään Inarissa. Aikio ei ollut kuitenkaan, että Peldovuoma oli varastoinut kalat

²⁰³ Nahkiaisoja 2003a, 178–179, 183.

²⁰⁴ Nahkiaisoja 2003a, 182–183.

²⁰⁵ Nahkiaisoja 2003b, 251.

²⁰⁶ Nahkiaisoja 2003a, 181.

²⁰⁷ Nahkiaisoja 2003b, 250.

²⁰⁸ Nahkiaisoja 2003a, 178–179.

taivasalle merenrannalle, josta pedot olivat ne tuhonneet. Aikio piti Peldovuoman väittämiä perusteettomina. Peldovuoma oli läsnä vuoden 1855 käräjillä edustajan kautta, mutta vuoden 1856 käräjille Peldovuoma ei saapunut ollenkaan. Kanne raukesi, koska asiaa ei ollut kukaan ajamassa.²⁰⁹ Kuten aikaisemmin kävi ilmi, Peldovuoma haastoi inarilaisen uudistilallisen käräjillä kymmenen vuotta myöhemmin. Silloinkin kanne jäi käsittelemättä Peldovuoman poissaolon takia.

Enontekiöltä oli lyhempiäkin reittejä Ruijaan kuin Inarin kautta. Esimerkiksi Tornionjokilaaksosta kuljettiin Altavuonoon ja Skibottniin.²¹⁰ Altavuonon alue alkoi kriisiytyä 1850-luvulta lähtien, kun maantalon tuotto oli huono ja asukkaat siirtyivät kuparikaivoksille töihin.²¹¹ Suomalaiset siirsivät katseensa Itä-Ruijaan²¹², jonka kalakauppa oli vilkastunut huomattavasti Vesisaaren saatua kauppaoikeudet vuonna 1838.²¹³ Inarilaisten perinteiset markkinapaikat olivat sijainneet Itä-Ruijassa Reisi-, Iso- ja Näätamövuonoissa²¹⁴ Kveeniyhteisön kanssa suomea puhuvien inarilaisten sekä muiden suomalaisten oli helppoa ja luontevaa hoitaa asioita.

Kyydityksestä oli sopinut myös talollinen Abraham Kilkala Kemijärven pitäjistä. Kilkala oli poissa vuoden 1859 käräjiltä, minkä takia tapauksesta ei ole juuri tietoa käräjäpöytäkirjassa. Ilmeisesti Kilkala oli sopinut Paatsjoen kylästä kotoisin olleen kalastajasaamelaisen Matts Wallen kanssa kyydityksestä Hytikoskelle lähelle Norjan rajaan. Kilkalan nostaman kanteen mukaan Walle ei ollut saapunut sovitulle paikalle hakemaan Kilkalaa, minkä takia Kilkala vaati korvauksia turhasta odottamisesta. Asia jäi kuitenkin käsittelemättä, koska Kilkalalla ei ollut edustajaa käräjillä.²¹⁵ Huonot katovuodet 1850-luvulla ja erityisesti myöhemmin 1860-luvun lopulla olivat saaneet väen lähtemään paremman elannon toivossa Jäämerelle Ruijaan. Kemijärveltä mentiin erityisesti Vesisaaren, jonne osa muutti myös pysyvästi.²¹⁶

Laaja suomalaisyhteisö sekä puheet suurista kalasaaliista Ruijassa houkutteli kulkijoita koko Pohjois-Suomen alueelta.²¹⁷ Kesällä 1855 seurue Tornioista oli ollut menossa kalastusmatkalle Norjan Varankivuonolle. Lisäksi kalastus oli ollut Varangissa tuottoisaa

²⁰⁹ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 15.2.1855 §15 s.312–314. LTkA CIVa:3. KA; Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 18.2.1856 §9 s.26. LTkA CIVa:3. KA.

²¹⁰ Lähteenmäki 2004, 139.

²¹¹ Lähteenmäki 2004, 384–385.

²¹² Onnela 2010, 12.

²¹³ Lähteenmäki 2004, 285.

²¹⁴ Nahkiaisoja 2003a, 183.

²¹⁵ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 15.2.1859 §15 s.112–113. LTkA CIVa:3. KA.

²¹⁶ Onnela 2010, 13–16.

²¹⁷ Kortessalmi 2008, 138; Lähteenmäki 2004, 385.

vuosina 1850–1852, mikä houkutteli kalastajia lähtemään Ruijaan.²¹⁸ Yleensä kalastuskausi sijoittui kevääseen. Kesällä kalastajat palasivat kävellen takaisin Suomeen.²¹⁹ Tornion seurue oli pestannut kalastajasaamelaisen Matts Mustan toimittamaan veneen matkalaisille Suolisjärven pohjoispäähän, mistä seurue kulkisi veneellä Inarijärvelle heidän palatessaan Norjasta. Seurueeseen oli kuulunut inarilainen kalastajasaamelainen Anders Sarre, jota vastaan Musta oli nostanut kanteen vuoden 1856 käräjillä. Musta kertoi vieneensä veneen sovitusti Suolisjärven rantaan odottamaan seuruetta. Sarre oli palannut Norjasta muuta seuruetta aikaisemmin ja ottanut Mustan veneen. Musta kertoi hakeneensa veneen Sarrelta ja palauttaneensa veneen takaisin rannalle odottamaan muuta seuruetta. Musta vaati Sarrelta korvauksia veneen käytöstä sekä sopimuksen rikkomisesta. Mustan mukaan Sarren toiminta oli aiheuttanut hänelle lisää töitä. Sarre myönsi käyttäneensä venettä Mustan luvalla. Sarren mukaan hän maksaisi Mustalle oman osuutensa veneen käytöstä sovitusta korvauksesta, joka oli 50 kopeekkaa jokaiselta mieheltä. Musta kuitenkin vaati Sarrelta kolme ruplaa ylimääräisestä työstä, minkä veneen uudelleen vieminen aiheutti. Ilman veneen viemistä muu seurue olisi jäänyt jumiin rannalle, ja Mustaa olisi syytetty sopimusrikkomuksesta. Oikeus katsoi Sarren rikkoneen sopimusta kulkiessaan yksin veneellä, joten Sarre veloitettiin maksamaan Mustalle tämän vaatimat kolme ruplaa, jota pidettiin pienenä korvauksena aiheutuneesta vaivasta.²²⁰

Vaikka Torniojokilaaksosta Jäämerelle kuljettiin perinteisesti Länsi-Ruijaan Skibottniin eli Jyykeään²²¹, käsiteltiin Inarin käräjillä parikin Torniojokilaakson alueen asukkaisiin liittyvää tapausta. Aikaisemmin mainittiin torniolaisen seurueen matkasta Norjaan 1850-luvulla. Katovuodet ja ruuan puute 1860-luvulla houkuttelivat väkeä Oulusta saakka kalastus- ja kauppamatkoille Ruijaan.²²²

Talollisen poika Johan Eero Pellosta ei ollut tarvinnut kyytiä inarilaisilta matkallaan Norjaan, vaan apua poron hoidossa. Eero oli nostanut kanteen Muddusjärven kylästä kotoisin ollutta uudistilallista Jöran Kangasniemeä vastaan. Eero oli matkannut Norjaan vuonna 1860, ja jättänyt porohärän sekä pulkan, että valjakon Kangasniemelle säilytettäväksi. Osapuolet olivat sopineet, että Kangasniemi hoitaisi poroa Eeron poissa olleessa ja hyvityksenä saisi käyttää poroa. Eeron mukaan Kangasniemi ei kuitenkaan ollut palauttanut poroa Eeron palatessa

²¹⁸ Beronka 2010, 25–26.

²¹⁹ Beronka 2010, 25–26.

²²⁰ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 18.2.1856 §17 s.29–30. LTkA CIVa:3. KA; Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 16.2.1857 §16 s. 42–43. LTkA CIVa: 3. KA.

²²¹ Lähteenmäki 2004, 139.

²²² Onnela 2010, 13.

Norjasta, minkä takia Eero vaati omaisuuttaan takaisin käräjien kautta. Kangasniemi oli ehtinyt maksaa korvauksen Eerolle käräjiä edeltävänä päivänä, joten hän katsoi kanteen sovitetuksi. Eero vaati kuitenkin Kangasniemeä korvaamaan käräjämatkasta aiheutuneet kulut, mistä Kangasniemi kieltäytyi. Kangasniemen mukaan asia oli sovittu ja Eero olisi voinut Kangasniemen mukaan hoitaa asian edustajan välityksellä. Eeron mukaan hänellä ei ollut mitään estettä, minkä takia olisi voinut jättää käräjämatkan väliin. Kangasniemihän oli maksanut korvaukset vasta päivää aikaisemmin. Oikeus katsoi Kangasniemen aiheuttaneen omalla viivyttelyllään oikeudenkäynnin, minkä takia hänet veloitettiin maksamaan Eerolle oikeudenkäyntikuluja yhteensä 11 ruplaa.²²³ Kangasniemi oli tottunut tekemään palveluksia kulkijoille ja naapuripitäjäläisille. Aikaisemmin kävi ilmi, että Kangasniemi oli myynyt kittiläläisen talollisen pojan Samuel Hanhivaaran puolesta voierän Inarissa 1850-luvun alussa. Silloinkin Kangasniemi maksoi hitaan puoleisesti myyntituloja, minkä takia Hanhivaara karhusi niitä käräjillä.

Rahdinajoon liittyviä tapauksia oli kaksi. Vuonna 1855 Kittilästä kotoisin oleva talollinen Johan Trast tai Tervaniemi oli tehnyt sopimuksen inarilaisen lautamiehen Johan Mattuksen kanssa rahdinajosta Norjasta Suomeen. Norjaan lähdössä ollut Mattus oli lupautunut tuomaan Trastille jauhoja Norjasta. Pohjoisen olot eivät soveltuneet peltoviljelylle, ja esimerkiksi Inarissa ainoa menestyvä viljalaji oli ohra. Ohrasadot olivat kuitenkin pieniä ja jauhot riittivät usein vain syksyksi.²²⁴ Suomesta viljan tuominen ei ollut kannattavaa²²⁵, koska Norjan markkinoilta saatavat jauhot olivat halvempia kuin Suomessa, koska venäläiset kauppiat toivat halvempaa viljaa Venäjältä.²²⁶ Sopiessaan Mattuksen kanssa rahdinajosta oli Trast antanut Mattukselle 1200 naulaa sisältävän pussin ennakkomaksuna. Trastin mukaan Mattus oli palannut Norjasta ilman Trastin jauhoja, minkä takia Trast vaati vuoden 1860 käräjillä Mattusta maksamaan ennakkomaksuna saadut naulat takaisin.²²⁷

Vuoden 1860 käräjillä läsnä ollut lautamies Johan Mattus myönsi sopineensa Trastin kanssa jauhojen kuljettamisesta, mutta Mattuksen mukaan Trast ei ollut saapunut noutamaan jauhoja sovitusti. Mattuksen mukaan hän oli odottanut Trastia, mutta oli joutunut lähtemään, koska alueella ei ollut tarpeeksi ruokaa poroja. Mattuksen mukaan hänellä oli oikeus pitää naulat ennakkomaksuna sekä hyvityksenä rahtikuluista, mitkä olivat tapana maksaa jokaisesta lastista. Asiassa kuultiin todistajina muun muassa Trastin renkiä Göran Morottajaa, jonka

²²³ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisiasiain ptk. 25.2.1865 §12 s.61. LTkA CIa:29. KA.

²²⁴ Nahkiaisoja 2003b, 230.

²²⁵ Nahkiaisoja 2003a, 180; 183.

²²⁶ Lähteenmäki 2004, 385.

²²⁷ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisiasiain ptk. 21.2.1860 §19 s.235–236. LTkA CIa:24. KA.

mukaan Trastin kyyditsijä oli sairastunut ja hänet oli lähetetty ilmoittamaan viivästyksestä Mattukselle. Rengin saavuttaessa Mattuksen väen oli nämä jo lähteneet paluumatkalle. Rengin mukaan alueella olisi ollut ruokaa poroille. Mattus myönsi saaneensa viestin Trastilta, mutta vetosi edelleen ruoan puutteeseen. Oikeuden mukaan Trast oli itse omilla toimillaan rikkonut sopimusta, minkä takia kanne hylättiin.²²⁸ Trastin oli ilmeisesti tarkoitus noutaa jauhot lähellä Norjan rajaa tai Norjan puolelta. Kittiläläisenä Trastilla ei ollut kuitenkaan oikeutta tulli- ja verovapaaseen vaihtokauppaan Venäjän laivojen kanssa, minkä takia hän pyysi inarilaista Mattusta tuomaan jauhoja Norjasta.

Toinen rahdinajoon liittyvä tapaus käsiteltiin vuonna 1863 Paatsjoen kylästä kotoisin olleet kalastajasaamelaiset Anders Sarre ja Matts Musta olivat sopineet talvella 1862 rahdinajosta Norjaan. Sopimuksen mukaan Sarre kuljettaisi seitsemän porokuormaa voita Kyrön kylästä Norjan Reisivuonoon kyseisen talven aikana, mistä Musta maksaisi ruplan ja 20 kopeekkaa per kuorma. Vuoden 1863 käräjillä Anders Sarre vaati Musta maksamaan palkkion kuudesta kuormasta, joista maksu oli vielä maksamatta. Musta oli siis maksanut palkan vain yhdestä kuormasta. Musta ei voinut kiistää sopimuksen olemassaoloa eikä esittänyt todisteita Sarren väittämiä vastaan, joten Musta velvoitettiin maksamaan Sarrelle yhteensä seitsemän ruplaa korvauksena rahdinajosta.²²⁹ Ilmeisesti Musta oli sopinut voikuorman kuljettamisesta Kyrön kylässä, koska kumpikaan osapuolista ei ollut kotoisin Kyrön kylästä. Kyrön kylä oli 1800-luvulla Inarin karjatalouden keskus, koska seudulla asui eniten talollisia ja uudistilallisia. Kyrön kylässä oli jonkin verran poroja, mutta joillakin poroja ei ollut lainkaan. Uudistilallisilla ei ollut kuitenkaan mahdollisuutta lähteä Ruijan markkinoille, koska tilan työt sitoivat heitä.²³⁰ Paatsjoella oli Inarin kylistä eniten poroja.²³¹

Käräjille kyyditys- ja rahdinajoasiat päättyivät sopimusrikkomusten takia. Tapaukset eivät olleet yleisiä, koska viidentoista vuoden aikana käsiteltiin vain kuusi niihin liittyviä tapauksia. Suomalaisten muutto Ruijaan oli erityisen vilkasta 1860-luvulla, kun Suomea koettelivat useat katovuodet. Viidessä tapauksessa kyyditys- tai rahdinajo liittyi ulkopaikkakuntalaisten kyydityksiin, joskin yhdessä tapauksessa asianosaiset olivat kumpikin Inarista. Kantelijoina olivat ulkopaikkakuntalaiset talolliset, jotka olivat kotoisin eripuolilta Pohjois-Suomea erityisesti Länsi-Lapista. Tornionjokilaaksosta kauppa oli suuntautunut hyvien vesireittien takia jo pitkään Jäämerelle, jossa oli 1800-luvulla Suomea suuremmat markkinat. Itä-Ruijan

²²⁸ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 21.2.1860 §19 s.235–236. LTkA CIa:24. KA.

²²⁹ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 27.2.1863 §4 s.50–51. LTkA CIa:27. KA.

²³⁰ Lähteenmäki 2006, 56.

²³¹ Nahkiaisaja 2003a, 181.

suosiota nosti Venäjän kauppa. Inarilaisilla oli tulli- ja verovapaus venäläisille laivoille, minkä takia yksittäiset talolliset saattoivat käyttää inarilaisia välikäsinään. Kalastajasaamelaisten varallisuusolot eivät olleet kummoiset 1800-luvulla, joten lisätienestit olivat tervetulleita. Talollisilla oli omiakin poroja²³², kuten Eeron tapaus osoitti. Pitkä matka rasitti poroja, minkä takia inarilaisilta myös lainattiin poroja.

Porot olivat talvisin lähes välttämättömiä, jos halusi kulkea vähänkään pitemmän matkan.²³³ Inarissa oli kaikilla ei ollut kuitenkaan poroja, koska ne eivät olleet välttämättömiä esimerkiksi kalastuksen, lampaanhoidon tai peuranpyynnin harjoittamiselle.²³⁴ Porollisten oli tapana lainat porojaan niitä tarvitseville esimerkiksi Norjan matkoja varten. Inarin käräjillä käsiteltiin aikaisemmin mainitun Eeron tapauksen lisäksi seitsemän porojen korvausvaatimusta.

Ensimmäinen tapaus käsiteltiin vuoden 1855 käräjillä. Norjassa asuva uudistilallinen Michel Riesto vaati korvauksia herastuomari Per Sajetsilta porohärästä, joka oli Rieston mukaan kuollut Sajetsin toimien takia. Pöytäkirjan mukaan Sajets oli ottanut Rieston poron kiinni Utsjoella paluumatkallaan Norjasta Inariin, koska oli luullut sen kuuluvan Inarissa asuvalle kalastajasaamelaistalle Matts Wallelle. Sajetsin tarkoitus oli ollut palauttaa poro takaisin Wallelle, joka oli Inarissa kertonut myyneensä poron Riestolle. Rieston mukaan Sajets oli vetänyt porolla kuormaa, mikä oli aiheuttanut sille kuolemaan johtaneet vammat. Sajets piti asiaa väärinkäsityksenä. Hän kertoi nähneensä Wallen poron Utsjoella, mikä ei ollut epätavallista. Poro oli seurannut Sajetsin poroja pitkän matkan, minkä takia Sajets oli lopulta päättänyt ottaa poron mukaan. Matts Wallen mukaan inarilaisten poroja saattoi kulkeutua kauaskin niiden omistajilta, ja tapana oli palauttaa ne omistajilleen. Sajets kertoi, että yksi hänen omista poroistaan oli loukkaantunut, minkä takia hän joutui turvautumaan Rieston poroon. Sajets oli ajatellut sen korvaavan noudosta aiheutuneen vaivan. Inariin saavuttuaan Sajets kertoi kuulleensa, että poro kuului Riestolle. Sajets oli luovuttanut poron hyvävoimaisena Wallelle, joka oli luvannut palauttaa poron Riestolle.²³⁵

Todistajaksi nimetty Matts Walle kertoi poron todella olleen hänen merkissään, koska poron myyminen oli tapahtunut äskettäin. Walle kertoi huomanneensa porossa jotain vikaan, mutta vaivaa ei ollut aiheuttanut vetojuhtana oleminen. Wallen mukaan Sajetsin toiminnassa ei ollut mitään normaalista poikkeavaa. Kalastajasaamelaistat Johan Mattus, Anders Aikio ja Pehr Padar todistivat poron olleen hyväkuntoinen Sajetsin luovuttaessa sen Wallelle. Oikeuden

²³² Kortessalmi 2008, 175–176.

²³³ Kylli 2005, 437.

²³⁴ Nahkiaisoja 2003a, 180–181.

²³⁵ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 15.2.1855 §17 s.314, 340. LTkA CIVa:3. KA.

mukaan Riestolla ei riittävästi todisteita väitteidensä tueksi, joten kanne hylättiin. Esitettyjen todisteiden perusteella oikeus katsoi poron kuolleen sairauteen.²³⁶ Riesto kuului Ruijaan muuttaneisiin suomalaisiin. Rieston perhe oli muuttanut Sodankylän Sompioista Inarin kautta Norjan Näättämöön 1830-luvulla²³⁷, kun Sodankylässä riehunut karjarutto oli aiheuttanut valtavat tuhot.²³⁸ Michel tai Mikko Riesto osti pakkohuutokaupassa 1853 naapurinsa Mikko Orajärven uudistilan. Uudistilallisten elämä oli Ruijassa vaikeaa, ja esimerkiksi Rieston isä menetti oman tilansa vuonna 1865 velkaannuttuaan kauppiaille.²³⁹ Uudistilallisia muutamia porot olivat tärkeitä, koska heidän taloudellinen tilanteensa oli muuten heikko. Ilman poroa esimerkiksi rahdinajo ja kaupankäynti oli vaikeaa. Lisäksi Sodankylän poronhoito oli ollut 1800-luvulla hieman erilaista kuin Utsjoella ja Inarissa²⁴⁰, joten Riesto ei ollut välttämättä tietoinen alueen tavoista. Tai sitten hän vain yritti saada kaikin keinoin korvauksen vasta ostamastaan porohärästä.

Seuraavat kaksi poroihin liittyvää korvausvaatimusta käsiteltiin vuonna 1857. Ensimmäisessä tapauksessa kantelijana oli tunturisaamelainen Klemet Kitty Utsjoelta. Kitty vaati Padarin kylästä kotoisin olleelta uudistilalliselta Anders Aikiota korvausta ajoporoista. Kitin mukaan hän oli lainannut kaksi ajoporoa Aikiolle kevättalvella 1856 Norjan matkaa varten. Aikio oli kotiin palattuaan päästänyt porot irti omien porojensa joukkoon, vaikka Kitin mukaan oli sovittu, että Aikio palauttaisi porot suoraan hänelle. Toinen poroista oli kadonnut tämän jälkeen. Aikio myönsi lainanneensa Kitiltä kaksi ajoporoa, jotka oli sopimuksen mukaan päästänyt irti kotiin palattuaan. Asia jäi ratkaisematta, kun kumpikaan osapuolista ei saapunut käsittelemään asiaa seuraaville käräjille.²⁴¹ Pari vuotta myöhemmin Klemet Kitty nosti kanteen samasta asiasta. Anders Aikio oli kuitenkin kuollut, joten Kitty vaati korvausta Aikion leskeltä Gunildilta. Leski Gunild Aikio ei tiennyt maksusta mitään, mutta hänellä ei ollut esittää mitään todisteita väitteitä vastaan. Gunild Aikio velvoitettiin korvaamaan Kitille kuolleen poron arvo miehensä puolesta.²⁴² Klemet Kitty kuului laajaa Kitin sukuun, joka oli jutannut porojaan Utsjoen ja Inarin välillä.²⁴³ Hänen veljensä Hans Kitty oli 1860-luvulla toinen Utsjoen porokuninkaista, jotka omistivat noin puolet kaikista Utsjoen poroista. Kitin suvulla oli värikäs maine, koska niin veljesten isä Andaras kuin Hans Kitty tuomittiin vankilaan useista

²³⁶ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 15.2.1855 §17 s.314, 340. LTkA CIVa:3. KA.

²³⁷ Lähteenmäki 2004, 391.

²³⁸ Onnela 2006, 128.

²³⁹ Lähteenmäki 2004, 391–392.

²⁴⁰ Onnela 2006, 186–187.

²⁴¹ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 16.2.1857 §17 s.43. LTkA CIVa:3. KA; Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 15.2.1858 §11 s.76. LTkA CIVa:3. KA.

²⁴² Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 21.2.1860 §15 s.231–232. LTkA CIa:24. KA.

²⁴³ Paulaharju 1927, 109

pororötöksistä.²⁴⁴ Hans Kitti olikin osallisena monessa Inarin käräjillä käsitellyssä tapauksessa.

Hans Kitti olikin vastaajana toisessa vuonna 1857 käsitellyssä tapauksessa. Uudistilallinen Henrik Mattus vaati Hans Kitiltä ja tämän vaimolta Christinalta korvauksia porohärästä, jonka he olivat tappaneet. Mattuksen mukaan Kitit olivat ottaneet mainitun poron syystalvella 1854 suoraan laitumelta ja tappaneet sen. Todistajana kuullun lautamiehen Isak Morottajan mukaan Christina Kitti oli tunnustanut tapahtuneen. Kitit eivät olleet itse paikalla vastaamassa syytöksiin, joten asian käsittelyä jatkettiin seuraavan vuoden käräjillä.²⁴⁵ Silloin paikalle saapuneet Kitit kiistivät heitä vastaan esitetyt väitteet. Hans Kitin mukaan hänen vaimonsa oli erehtynyt poromerkestä myöntäessään asian. Tapettu poro oli kuulunut Hans Mattukselle, jolle Kitit sanoivat korvanneensa poron. Oikeus piti asiaa epäilyttävänä, mutta todisteet eivät riittäneet tuomitsemaan Kittejä.²⁴⁶

Utsjoella osa piti poroja kaikkien yhteisenä omaisuutena²⁴⁷, minkä takia niiden ottamista ei pidetty tuomittavana. Pororikkaat tunturisaamelaiset tunsivat olevansa muiden yläpuolella, mikä näkyi muun muassa käytöksessä ja liikkumisessa. Köyhempiin inarilaisiin he suhtautuivat alentuvasti.²⁴⁸ He pystyivät ottamaan poroja toisten tokista, koska heillä oli myös antaa poroja korvaukseksi. Kitit olivat osallisena myös kahdessa 1860-luvulla käsitellyssä poroihin liittyvässä korvausvaatimuksessa. Vuonna 1863 käsitellyssä tapauksessa Hans Kitti edusti palveluspiikaansa Inga Biggaa, joka meni myöhemmin naimisiin tunturisaamelaisen Jon Kitin kanssa. Tapauksessa Kitin edustama Inga Bigga vaati Outakosken kylästä kotoisin olleelta kalastajasaamelaiselta Pehr Porsangerilta korvauksia porohärästä, jota Porsanger oli vahingoittanut puukolla. Asiasta ei annettu tuomiota, koska Kitit eivät saapuneet seuraaville käräjille jatkamaan kanteen ajamista.²⁴⁹

Myös vuonna 1866 Padarin kylästä kotoisin ollutta uudistilallista Erik Angelia vastaan nostettu korvausvaatimus raukesi. Asia koski viittä porohärkää, jotka Hans Kitti oli kolme vuotta aikaisemmin lainannut Angelille. Kitin mukaan kaksi lainatuista poroista oli kadonnut näiden ollessa Angelilla. Angelin mukaan hän oli sopimuksen mukaan päästänyt ajokelvottomat ja kopeat porot irti lähellä Kitin kotaa. Myös todistajana kuultu lautamies

²⁴⁴ Lähteenmäki 2004, 331–332.

²⁴⁵ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 16.2.1857 §24 s.47, 52. LTkA CIVa:3. KA.

²⁴⁶ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 15.2.1858 §13 s.77. LTkA CIVa:3. KA.

²⁴⁷ Kylli 2005, 293.

²⁴⁸ Paulaharju 1927, 96.

²⁴⁹ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 28.2.1863 §14 s.70–71. LTkA CIa:27. KA; Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 24.2.1864 §3 s.48–49. LTkA CIa:28. KA; Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 25.2.1865 §10 s.58–59. LTkA CIa:29. KA.

Michel Aikio vahvisti Hans Kitin sanoneet, että villit ja hallitsemattomat porot sai päästää irti. Miestään edustaneen Christina Kitin mukaan porot olisi pitänyt päästää irti tokkaan eikä metsään. Kanne ei rauennut poissaolojen takia, vaan siihen, että Kitit eivät toimittaneet käräjille vaadittuja asiakirjoja vaatimuksista huolimatta.²⁵⁰

Kuten aikaisemmin mainittiin, Hans Kitti oli yksi Utsjoen pororuhtinaista 1860-luvulla. Hän ja Ivar Pieski omistivat runsaat puolet kaikista Utsjoen poroista.²⁵¹ Kitit olivat poronomadeja, jotka jutasivat poroineen Inarin ja Utsjoen välillä. He muuttivat lopullisesti Inariin 1880-luvulla jatkaen kuitenkin vielä paimentolaiselämää.²⁵² Paimentolaisina Kitit liikkuivat porojensa mukana, joten heillä ei aina ollut mahdollisuutta saapua käräjille. Utsjoen kirkkoherrat valittivat myös siitä, että tunturisaamelaiset eivät osallistuneet tarpeeksi usein jumalanpalveluksiin.²⁵³ Muutaman poron menetys ei juuri näkynyt esimerkiksi Kittien taloudessa. Kiteillä oli nimittäin yli 1500 poroa.²⁵⁴ Käräjille nostetuissa kanteissa oli enemmän kyse periaatteesta ja halusta näpäyttää heikompia.

Uudistilallinen Erik Angeli oli vastaajana myös toisessa korvausvaatimuksessa. Vuonna 1864 Kittilästä kotoisin ollut talollinen Simon Pyhäjärvi vaati Angelilta korvauksia porohärän luvattomasta käytöstä. Pyhäjärven mukaan Angeli oli käyttänyt hänen poroaan luvatta yli kuukauden, minkä Angeli kiisti. Todistaja kuultu uudistilallinen Henrik Aikio oli nähnyt Pyhäjärven poron valjastettuna ahkioon omalla pihallaan, kun Angeli oli ollut vierailulla. Angeli oli ollut tulossa edellä mainitun Hans Kitin luota. Osapuolet pääsivät sopuun asiassa ennen kuin tuomio ehdittiin antaa, joten kanne raukesi.²⁵⁵ Renki Angeli oli muuttanut Inariin Enontekiöltä vuonna 1862 veljensä Samuelin ja sisarensa Britan jalanjäljissä.²⁵⁶ Länsi-Lapissa osa talollisista hoidatti poronsa pororengeillä eli raitiolla.²⁵⁷ Angeli oli todennäköisesti toiminut pororenkinä ollessaan Enontekiöllä, ja saattanut törmätä myös kittiläläiseen Pyhäjärveen. Pyhäjärvi saattoi kulkea Inarin kautta Ruijaan, kuten aikaisemmin mainittu

²⁵⁰ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 28.2.1866 §11 s.76–78. LTkA CIa:30. KA; Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 1.3.1867 §14 s.22. LTkA CIVa:4. KA; Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 29.2.1868 §19 s. 76–77. LTkA CIVa:4. KA; Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 27.2.1869 §10 s.98–99. LTkA CIVa:4. KA.

²⁵¹ Lähteenmäki 2004, 331–332.

²⁵² Paulaharju 1927, 109.

²⁵³ Kylli 2005, 260.

²⁵⁴ Paulaharju 1927, 109.

²⁵⁵ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 24.2.1864 §6 s.50. LTkA CIa:28. KA; Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 25.2.1865 §11 s.59–60. LTkA CIa:29. KA.

²⁵⁶ Lähteenmäki 2004, 295; Inarin seurakunnan muuttaneiden luettelot 1839–1889. Inarin seurakunnan arkisto IBI:1. KA.

²⁵⁷ Kortessalmi 2008, 113.

talollisen poika Johan Eero Pellosta. Eero oli antanut poron hoidettavaksi paikalliselle Norjan matkan ajaksi. Toisin kuin Pyhäjärvi, Eero oli sallinut poron käytön.

Tunturisaamelaisilla porot olivat heidän taloutensa perusta, joten korvaukset poroista olivat heille samalla korvauksia menetetyistä tuloista. Porot olivat tärkeitä kyytirättäreille, jotka kuljettivat työkseen kruunun virkamiehiä. Palkkioksi heidän ei tarvinnut maksaa veroja kruunulle.²⁵⁸ Vuoden 1860 käräjillä käsiteltiin tapausta, jossa postinkuljettaja uudistilallisen poika Henrik Mattus Padarin kylästä oli syystalvella 1857 ottanut ilman lupaa käyttänyt kyytirättäri Olof Sajetsin porohärkää postinkuljetukseen, minkä aika poro oli kuollut. Kyytirättäri Sajets vaati Mattusta korvaamaan kuolleen poron. Lautamies Mårten Sajets kertoi nähneensä kyytirättäriin poron Mattuksella tämän kuljettaessa postia. Kirkonväarti Göran Morottajan mukaan Mattus oli jouluna 1858 kertonut kyytirättäri Sajetsille kyseisen poron seuranneen Mattuksen poroja. Poro oli kadonnut, ja Morottajan mukaan Mattus oli lupautunut korvaamaan poron Sajetsille. Vuoden 1861 käräjillä kyytirättäri Sajets ilmoitti, että hän halusi lopettaa asian käsittelemisen, johon oikeus suostui. Mattus oli muuttanut Norjaan.²⁵⁹

Henrik Mattus toimi Olof Sajetsin tavoin kyytirättäriin, johon tehtävään hänet oli valittu vuonna 1857.²⁶⁰ Hänet erotettiin tehtävästä vuonna 1859, kun hän sai tuomion porovarkaudesta.²⁶¹ Samoihin aikoihin Mattusta syytettiin myös toisesta porovarkaudesta, mutta Mattus muutti Norjaan ennen kuin tuomiota ehdittiin antaa.²⁶² Kyytirättäri Olof Sajetsilla oli tapana pyrkiä sopimaan kanteet ennen varsinaista käräjäistuntoa, koska Sajets oli osallisena kolmeen velkomistapaukseen, jotka sovittiin käräjien ulkopuolella. Mattus ei selvästi kunnioittanut toisten omaisuutta, koska hän syyllistyi niin moneen porovarkauteen. Varkauden ja korvausvaatimuksen raja oli välillä hyvin hatara, joten asianomistajalla oli mahdollisuus vaikuttaa kanteen laatuun.

Korvausvaatimuksia esitti käräjillä sellaiset, joiden toimeentulo perustui poroihin. Tunturisaamelaisten koko toimeentulo perustui poroihin. Inarin käräjillä korvauksia vaati vain Kitin suku, joka paimensi porojaan osan vuotta Inarin pohjoisosissa. Kitit olivat yksi Utsjoen rikkaimmista porosuvuista, minkä takia muutama poro ei hetkauttanut heidän

²⁵⁸ Nahkiaisoja 2003a, 185.

²⁵⁹ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasian ptk. 21.2.1860 §17 s.233–234. LTkA CIa:24. KA; Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasian ptk. 25.2.1861 §26 s.370. LTkA CIa:25. KA.

²⁶⁰ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 16.2.1857 §3 s.38. LTkA CIVa:3. KA.

²⁶¹ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 15.2.1859 §19 s.117–118, 120. LTkA CIVa:3. KA; Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 15.2.1859 §13 s.105–111. LTkA CIVa:3. KA.

²⁶² Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 27.2.1862 §6 s.41–43. LTkA CIa:26. KA.

talouttaan. Siksi pari heidän nostamaansa kannetta raukesi, koska he eivät viitsineet ajaa kannettaan loppuun asti. Kiteillä oli ilmeisesti tarve vain näpäyttää inarilaisia. Myös muille kantelijoille menetetyt porot aiheuttivat taloudellisia menetyksiä, koska porot olivat pääasiassa härkiä, joita käytettiin ajoporoina kyydityksissä ja rahdinajossa.

Taloudellisia menetyksiä saattoi seurata myös niittyjen vahingoittamisesta. Luonnonniityt olivat kaikille inarilaisille, mutta erityisesti kalastajasaamelaisille, jotka eivät harjoittaneet lainkaan peltoviljelyä. Niityiltä saatiin ruoka niin lampaille kuin poroillekin. Koska peltoviljely ei kannattanut pohjoisilla leveyspiireillä, perustettiin uudistilat karjatalouden ja niittyjen varaan.²⁶³ Uudistiloja perustettiin Inarissa erityisesti 1800-luvun alkupuolella, jonka jälkeen myös karjamäärät alkoivat nousemaan.²⁶⁴ Luonnonniittyjen merkitys korostui entisestään. Kiistoja niityistä ja laidunmaista oli käsitelty Inarin käräjillä runsaasti 1800-luvun alkupuoliskolla, koska kalastajasaamelaiset kokivat uudistilallisten tunkeutuvan heidän ikuiseen nautintaan perustuville niitymaille.²⁶⁵ Kiistat vähenivät 1850-luvulle tultaessa, mutta kiistat yleistyivät taas 1860-luvulla, jolloin Inarin käräjillä käsiteltiin yhteensä kuusi laidunkiistaa sekä yksi porojen paimentamista.

Neljässä tapauksessa vastaajana oli Utsjoen tunturisaamelainen. Vuonna 1864 jo aikaisemmin mainittu uudistilallinen Erik Angeli Padarin kylästä oli nostanut kanteen Utsjoelta kotoisin ollutta tunturisaamelaista Jon Kittin vastaan. Osapuolet olivat sopineet asian ennen varsinaista käräjäistuntoa.²⁶⁶ Angeli oli ilmeisen paljon tekemisissä Kitin suvun kanssa, mutta kohtaamiset eivät olleet tapahtuneet sopuisissa merkeissä. Käräjillä käsiteltiin useita Kitin suvun jäsenten ja Angelin välisiä kiistoja liittyen poroihin. Angeli oli osallisena myös monessa muussa käräjillä käsitellyssä tapauksessa 1860-luvulla. Angeli valitti vuonna 1866 tunturisaamelaisen Johan Westin porojen aiheuttaneen vahinkoa hänen niityllään tuhoten heiniä. Angeli ei voinut kuitenkaan todistaa, että juuri Westin porojen aiheuttaneen vahingot. Tämän takia West vapautettiin kanteesta.²⁶⁷

Utsjoella osa tunturisaamelaisista oli paimentanut porojaan sekä Suomen että Norjan puolella, mutta vuoden 1852 rajasulku lopetti tämän. Osa näistä tunturisaamelaisista jäi pysyvästi Norjaan ja osa jäi Utsjoelle Suomen puolelle. Utsjoella laitumista tuli ahtaita, joten joukko tunturisaamelaisia siirtyi etelämmässä Inarin pohjoisosiin, jossa oli sijainnut ennen

²⁶³ Nahkiaisoja 2016, 275–278.

²⁶⁴ Nahkiaisoja 2003a, 168, 180.

²⁶⁵ Nahkiaisoja 2003a, 168.

²⁶⁶ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 25.2.1864 §13 s.71. LTkA CIa:28. KA.

²⁶⁷ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 27.2.1866 §7 s.65–66. LTkA CIa:30. KA.

heidän talvilaitumensa.²⁶⁸ Poromäärät kasvoivat Inarissa, mikä aiheutti konflikteja alueen muiden elinkeinojen kanssa.

Vuonna 1864 Inarin pitäjäkokous teki päätöksen kieltää Utsjoella poronhoitoa harjoittavia saamelaisia pystyttämästä porokyläänsä peninkulman säteelle inarilaisten taloista. Lisäksi porokylää ei saanut perustaa lähelle yleistä postitietä. Porojaan utsjokelaiset eivät saaneet myöskään paimentaa Waskojoen eteläpuolelle. Jos kieltoja rikkoi, joutui maksamaan 80 markan sakot.²⁶⁹ Päätöksen taustalla on Inarin pitäjäkokouksessa elokuussa 1863 tehdyt valitukset siitä, että Utsjoen tunturisaamelaisten porot tulevat liian lähelle taloja ja turmelevat talollisten heinäsuovat sekä jäkälämaat.²⁷⁰ Postitien läheiset laitumet haluttiin säästää kulkijoiden porojen laitumiksi ja Waskojoen eteläpuolelle porot häiritisivät peuroja ja niiden metsästystä.²⁷¹

Heti seuraavana vuonna tunturisaamelaisen vaimoa Christina Kittiä sekä tunturisaamelaisia Jonas ja Aslak Kitti syytettiin edellä mainitun säännön rikkomisesta. Heidän porojaan oli nähty alle peninkulman etäisyydellä Riitamaan uudistilasta Padarin kylästä sekä Waskojoen eteläpuolella. Kaikki kolme myönsivät esitetyt syytteet, mutta heidän mukaansa poroja oli pidetty kielletyillä alueilla vain lyhyitä aikoja. Myös useat todistajat olivat nähneet Kittien poroja kielletyillä alueilla. Christina Kitti yritti vedota siihen, että osa poroista kuului hänen miehelleen Hans Kitille. Hans Kitti oli kuitenkin vankilassa, minkä takia Christina joutui huolehtimaan miehensä poroista. Oikeus tuomitsi Christina, Jonas ja Aslak Kitin sakkoihin edellä mainittujen päätösten nojalla.²⁷²

Vuonna 1869 käräjillä käsiteltiin laidunkiistaa, jonka osapuolina olivat uudistilallinen Henrik Mattus Padarin kylästä ja tunturisaamelainen Nils Länsman Inarin seurakunnasta. Mattuksen mukaan Länsmanin porot olivat syksyllä 1867 tulleet Mattuksen Ahkioniemen uudistilaan kuuluvalla niitylle ja tuhonneet sinne kootut heinät. Länsman kiisti esitetyt syytökset. Asiassa todistajina kuultiin saamelaispoikia Jonas ja Anders Morottajaa, joista ensimmäinen oli nähnyt Länsmanin poroja niityllä. Niityllä oli ollut myös muiden poroja. Jälkimmäinen kertoi nähneensä vahingot, mutta ei ollut nähnyt kenen porot oli ne aiheuttaneet. Oikeus katsoi, että Henrik Mattus ei voinut laillisesti todistaa juuri Länsmanin porojen aiheuttaneen

²⁶⁸ Nahkiaisoja 2016, 254–256.

²⁶⁹ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 25.2.1865 §14 s. 61–67. LTkA CIa:29. KA.

²⁷⁰ Nahkiaisoja 2016, 248.

²⁷¹ Lähteenmäki 2004, 294.

²⁷² Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 25.2.1865 §14 s. 61–67. LTkA CIa:29. KA; Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 28.2.1866 §12 s.78-79. LTkA CIa:30. KA.

vahingot, joten kanne hylättiin ja Nils Länsman vapautettiin.²⁷³ Tunturisaamelainen Nils Länsman oli hakenut muuttolupaa Inariin vuonna 1865, johon suostuttiin samana vuonna. Myös aikaisemmin mainittu West oli saanut muuttoluvan samoihin aikoihin.²⁷⁴ Vasta Inariin muuttaneet tunturisaamelaiset eivät välttämättä olleet tietoisia siitä kenen mailla he paimensivat porojaan.

Inarin pohjois- ja itäosissa laidunkiistat käytiin uudistilallisten ja poronomistajien välillä. Poronomistajina olivat joko Utsjoella asuvat tunturisaamelaiset tai Inariin Utsjoelta muuttaneita tunturisaamelaisia. Pohjois-Inariin oli perustettu useita uudistiloja 1800-luvulla, joille niityt olivat tärkeitä. Heille niityt olivat tärkeitä lampaiden, porojen ja karjan ruokinnan takia. Uudistiloilla saattoi olla useita kymmeniä niitypalstoja, jotka olivat usein pieniä ja hajallaan toisistaan. Heinät koottiin syksyllä ja haettiin lumen tultua, kun niitä pystyi kuljettamaan suurempia määriä. Niittyjen valvonta oli pitkien välimatkojen takia vaikeaa.²⁷⁵ Uudistilalliset eivät olleet kovinkaan voitokkaita kiistoissa, koska harvoin pystyttiin todistamaan pitävästi, että juuri syytetyn porot olivat aiheuttaneet vahingot.

Kiistoja laidunmaista sekä kalavesistä käytiin myös eteläisessä Inarissa. Uudistilojen perustamisen yhteydessä tilojen niittymaat sekä oikeudet kalavesiin kirjattiin ylös, koska kirjalliset katselmukset olivat oikeudessa ikaikaista nautintaan pätevämpiä.²⁷⁶ Alueen asukkaat olivat hyvin tietoisia omien alueidensa rajoista sekä siitä kenellä oli nautintaoikeus mihinkin järveen ja laitumeen.²⁷⁷ Inarin eteläosissa eli Kyrön ja Ivalon kylissä käytiin viisi kiistaa kalavesistä ja laidunmaista 1860-luvulla.

Uudistilalliset Jonas Huhtamalla ja Märten Akujärvi kiistelivät heinätuhoista vuoden 1863 käräjillä. Huhtamellan mukaan Akujärven porot olivat laiduntaneet ja tuhonneen suuren osan hänen uudistilalleen kuuluvalla niitylle kasatuista heinistä ja kortteesta. Tapauksessa kuultiin todistajina uudistilallisia Samuel ja Pehr Törmästä, mutta he eivät voineet vahvistaa juuri Akujärven porojen aiheuttaneen tuhot. Huhtamalla ei voinut Erik Angelin tavoin todistaa Akujärven porojen aiheuttaneen tuhon, joten Akujärvi vapautettiin vaateesta.²⁷⁸ Inarissa poronhoito oli ollut pääsääntöisesti pienimuotoista, jossa poroja yhdellä perheellä oli keskimäärin 20–60.²⁷⁹ Märten Akujärvi oli kuitenkin poikkeus. Hänellä oli kuollessaan

²⁷³ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasian ptk. 27.2.1869 §17 s.108–109. LTkA CIVa:4. KA.

²⁷⁴ Lähteenmäki 2004, 294.

²⁷⁵ Nahkiaisoja 2016, 277; 280.

²⁷⁶ Nahkiaisoja 2003a, 168.

²⁷⁷ Lähteenmäki 2004, 291–294.

²⁷⁸ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 27.2.1863 §5 s.51–52,54. LTkA CIa:27. KA.

²⁷⁹ Nahkiaisoja 2003a, 182.

vuonna 1972 noin 1000 poron elo.²⁸⁰ P.W. Aurén mainitsee matkakertomuksessaan Akujärven isännän omistavan niin paljon poroja, ettei niiden todellista määrää tiedetty. Aurénin mukaan poroja arvioitiin olevan 5000–6000.²⁸¹ Talollisilla oli tapana pitää poroja saareissa tai vapaana kesäisin.²⁸² Akujärven vapaana liikkuvat porot aiheuttivat tuhoja useilla niityillä, koska niittyjä ei vartioitu tai aidattu. Kyrön kylässä karjatalous alkoi yleistyä 1850-luvulta lähtien²⁸³, mikä kasvatti heinätarvetta.²⁸⁴

Akujärven porojen aiheuttamista tuhoista valitti myös vuonna 1868 Ivalon kylästä kotoisin ollut uudistilallinen Pehr Hoikkaniemi. Hoikkaniemen mukaan Akujärven porot olivat aiheuttaneet edellisenä syksynä vahinkoja Hoikkaniemen uudistilaan kuuluvilla niityillä. Akujärven mukaan kenen tahansa porot olisivat voineet aiheuttaa kyseiset vahingot, joten hän kieltäytyi maksamasta korvauksia. Todistajana kuultu uudistilallinen Märten Niliniemi oli kuitenkin nähnyt noin 100 Akujärven poroa yhdellä Hoikkaniemen niityistä. Niliniemi oli myös käynyt toisella Hoikkaniemen niityllä, ja jälkiä seuraamalla löytänyt noin 50 Akujärven poroa. Saman todisti myös lautamies Isak Morottaja. Oikeus katsoi Akujärven porojen tuhonneen Hoikkaniemen heiniä, joten Akujärvi veloitettiin maksamaan Hoikkaniemelle korvauksia tuhotuista heinistä.²⁸⁵

Ilmeisesti Hoikkaniemen ja Akujärven suhteet eivät olleet hyvät, koska samana vuonna Akujärvi syytti Hoikkaniemen lehmien tuhonneet heiniä Akujärven järviniityltä. Akujärven mukaan Hoikkaniemen paimen oli ajanut karjaa edellisenä kesänä Akujärven tilaan kuuluville järviniityille. Karja oli tuhonnut niityille koottuja heiniä. Hoikkaniemi kiisti karjan laiduntaneen kyseisillä niityillä, mutta todistajan kuultu kalastajasaamelaisen leski Maria Walle oli nähnyt Hoikkaniemen karjaa yhdellä niityissä. Akujärvi halusi kuulla lisää todistajia, joten asia siirtyi seuraaville käräjille.²⁸⁶ Seuraavana vuonna Akujärvi kuitenkin luopui kanteesta.²⁸⁷

Märten Akujärvi oli vastaajana myös vuonna 1864 kalavesiin liittyvässä kiistassa. Kalastajasaamelainen Samuel Aikio Kyrön kylästä syytti Akujärveä nuotan vedosta Kota- ja Tuhkajärvillä. Virallisesti järvet eivät kuluneet kenellekään, mutta Aikion esivanhemmillä oli ollut ikaikäiseen nautintaan perustuva käyttöoikeus. Akujärvi myönsi, että hänen poikansa Jonas ja Peter olivat nuottaneet järvillä. Akujärven mukaan Aikio oli itse käyttänyt talvella

²⁸⁰ Märten Johansson Akujärven perukirja. Perukirjat 1869–1878. LTkA Ecl:5. KA.

²⁸¹ Aurén 2012, 35.

²⁸² Korttesalmi 2008, 218–220.

²⁸³ Nahkiaisoja 2016, 290.

²⁸⁴ Nahkiaisoja 2003a, 179–180.

²⁸⁵ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasian ptk. 28.2.1868 §9 s.54–56. LTkA CIVa:4. KA.

²⁸⁶ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasian ptk. 28.2.1868 §8 s.52–54. LTkA CIVa:4. KA.

²⁸⁷ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasian ptk. 27.2.1869 §5 s.95. LTkA CIVa:4. KA.

luvatta Akujärven kahta poroa. Osapuolet pääsivät sopuun kummassakin asiassa, joten oikeus antoi asian olla.²⁸⁸ Tapauksessa käy ilmi kalastajasaamelaisten kalastusoikeuksien perustuneen ikaikäiseen nautintaan, jota he eivät voineet todistaa kirjallisesti. Kalastajasaamelaisten oikeudet kalavesiin rinnastettiin uudistilallisten oikeuksiin, vaikka heillä ei ollut kirjallisia todisteita nautintaoikeudesta.²⁸⁹ Tässä tapauksessa Akujärvellä ei ollut uudistalaan perustuvaa oikeutta kalastaa kyseisillä vesillä, joten hänellä ei olisi ollut esittää päteviä todisteita toiminnalleen.

Talollinen Märten Akujärvi Kyrön kylästä oli osallisena kaikissa paissa yhdessä Inarin eteläosien kalavesi- ja laidunkiistoissa. Akujärvi oli perustanut oman tilansa vuonna 1852, mutta ensimmäisen kerran tila mainittiin käräjillä jo vuonna 1830.²⁹⁰ Akujärvet kuuluivat laajaan inarinsaamelaiseen Morottajan sukuun, joiden vanhoja sukualueita sijaitsi Kyrön kylän alueella. Tosin myös Huhtamellat kuuluivat Morottajan sukuun.²⁹¹ Hoikkaniemi taas kuului Paadarin sukuun.²⁹² Uudistiloja perustavat kalastajasaamelaiset liittyivät uudistiloihin vanhoja kalavesiä ja niittymaita, minkä takia niihin kuului paljon kalavesiä. Uudistiloja perustaessa sukujen yhteiset kalavedet jaettiin uudistilojen kesken, kun vielä 1850-luvulla kalastusalueet oli jaettu Inarissa ruokakunnittain. Läänin kuvernöörin päätöksellä vuonna 1863 osa kalavesistä jätettiin kyläkunnan yhteisiksi.²⁹³ Kalakannat olivat heikentyneet 1800-luvun puolenvälin jälkeen ja vuonna 1864 käräjillä sovittiin kalastusyhdistyksen säännöistä, joissa sovittiin kalastusrajoituksia muun muassa kutuaikoihin.²⁹⁴

Vuonna 1867 käsiteltiin toinen kalavesiin liittyvä tapaus. Lautamies Isak Mannermaan mukaan Kyrön kylästä kotoisin ollut uudistilallinen Johan Kyrö oli vetänyt nuottaa luvatta Kallion nuotta-apajalla, jonka kalastusoikeudet kuuluivat Kyrön kylässä sijaitseville Mannermaan, Heikkilän ja Mattilan uudistiloille. Mannermaan mukaan hänen tilaansa kuului oikeus ”kaksi apajaa kalliosta yhdessä Matts Kyrön ja Brita Sajetsin kanssa”²⁹⁵. Kyrö kiisti tienneensä vesien kuuluvan erityisesti millekään tilalle. Kyrö syytti Mannermaata pyydysten varastamisesta, koska Mannermaa oli nostanut nuotan pois. Todistajana kuultiin aikaisemmin mainitun Märten Akujärven poikaa Jonas Akujärveä ja uudistilallista Jonas Weskoniemeä. Weskoniemi mukaan Kyrö oli vetänyt nuottaa alle virstan etäisyydellä apajasta, kun

²⁸⁸ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiaan ptk. 23.2.1864 §2 s.47–48. LTkA CIa:28. KA.

²⁸⁹ Nahkiaisoja 2016, 209.

²⁹⁰ Nahkiaisoja 2016, 396.

²⁹¹ Nahkiaisoja 2016, 396; V-P Lehtola 2012, 43.

²⁹² Nahkiaisoja 2016, 345.

²⁹³ Nahkiaisoja 2016, 209.

²⁹⁴ Nahkiaisoja 2003a, 178; Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiaan ptk. 23.2.1864 §1 s.42–47. LTkA CIVa:4. KA.

²⁹⁵ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiaan ptk. 28.2.1867 §1 s.5–7. LTkA CIVa:4. KA.

Weskoniemi saapui paikalle Mannermaan ja uudistilallisen Matts Mattilan kanssa. Mattilan ja Mannermaan mukaan Kyrö kalasti heidän vesillään, minkä takia he nostivat nuotan vedestä. Akujärvi taas oli tullut paikalle uudistilallisen Pähl Heikkilän kanssa, mutta ei ollut mukana nuotan nostossa. Heikkilää ei voitu kuulla asiassa, koska tämä oli Kyrön sisaruksen lapsi ja näin ollen jäävi. Kyrö väitti kuitenkin Heikkilän olleen mukana nuotan nostossa, ja vaati tältä sekä Mannermaalta että Heikkilältä korvauksia menetetyistä saaliista. Heikkilä kiisti olleensa mukana nuotan varastamisessa, jonka jälkeen Matts Mattila myönsi varastaneen nuotan Isak Mannermaan kanssa. Mattilan mukaan nuotta oli hänen aitassaan. Mattila, Mannermaa ja Heikkilä kieltäytyivät maksamasta korvauksia Kyrölle saaliista. Oikeuden mukaan Mannermaan todisteet eivät riittäneet, joten Kyröä ei tuomittu. Mannermaan ja Mattilan piti palauttaa varastettu nuotta Kyrölle, mutta muuten Kyrölle ei maksettu tämän vaatimia korvauksia.²⁹⁶

Eteläisessä Inarissa Kyrön ja Ivalon kylissä laidunkiistoissa osapuolina olivat uudistilalliset ja poroja omistavat uudistilalliset. Myös kalavesiin liittyvissä korvausvaatimuksissa osapuolina olivat uudistilalliset ja talolliset. Yhdessä tapauksessa korvauksen vaatija oli kalastajasaamelainen. Kiistat niityistä ja kalavesistä olivat olleet 1800-luvun alkupuolella uudistilallisten ja kalastajasaamelaisten välisiä.²⁹⁷ Tilanne ei ollut muuttunut vuosisadan loppupuolelle tultaessa, koska uudistilallisista suurin osa oli aikaisemmin ollut kalastajasaamelaisia. Kiistat niityistä ja kalavesistä saattoivat olla sukulaisten välisiä, kun suvun yhteisiä alueita jaettiin uudistilojen kesken. Yhteisomistajuudesta ei ole näyttöä kuin vuoden 1849 käräjillä käsitellystä yhteiskatselmusta, jossa viisi kalastajasaamelaista haki oikeutta katsastaa asuinpaikat, niittyomistukset ja kalavedet, jotka olivat heidän yhteisomistuksessaan lukuun ottamatta jokaisen omaa talvipaikka. Yhteiset kalavedet oli jaettu neljään yhtä suureen osaan, ja osat jaettiin arvalla joka vuosi.²⁹⁸

Laidunkiistoissa vastakkain olivat kaksi eri elinkeinoa. Pohjois-Inarissa vastakkain olivat uudistilalliset ja tunturisaamelaiset. Uudistilallisille niityt olivat tärkeitä lampaiden ja muun karjan ruokinnan takia. Tunturisaamelaisten perinteiset porolaitumet olivat käyneet ahtaiksi Utsjoella, minkä takia paine siirtyä Inarin puolelle oli kasvanut. Tilanne oli uusi kummallekin puolelle, minkä takia yhteisiä pelisääntöjä alettiin vasta rakentaa. Inarin eteläosassa laidunkiistoissa vastakkain oli pohjoisen tavoin eri elinkeinoharjoittajat. Poroahoito oli yleistynyt talollisten joukossa, ja Kyrön kylässä Märten Akujärvestä oli tullut

²⁹⁶ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 28.2.1867 §1; §6 s.5–7; 10–12. LTKA CIVa:4. KA.

²⁹⁷ Nahkiaisaja 2003a, 168.

²⁹⁸ Nahkiaisaja 2003a, 168–169.

suurporonomistaja. Kyrön kylässä oli kuitenkin paljon talollisia ja uudistilallisia, jotka tarvitsivat niittymaitaan omaan käyttöönsä. Kiistoja kalavesistä käytiin sekä uudistilallisten kesken että kalastajasaamelaisten ja uudistilallisten välillä. Kalavesikiistojen taustalla oli pelko kalasaaliiden menettämisestä ja tulojen pienentymisestä.

Karjatalouteen liittyviä korvausvaatimuksia käsiteltiin vain yksi. Vuonna 1865 tunturisaamelaisen leski Carin Panne vaati korvauksia nuoresta naudasta lautamies Olof Aikion vaimolta Magga Pehrdotterilta. Pannen edesmennyt mies Anders Panne oli vuonna 1863 vaihtanut veneen lautamies Olof Aikion kanssa nuoreen nautaan. Aikio oli luovuttanut naudan Pannelle ja Panne sijoitti naudan uudistilallisen Anders Mujon luo Muddusjärven kylään. Tapa oli tavallinen tunturisaamelaisten ja talollisten välillä Utsjoella. Palkkioksi naudan hoidosta talolliset saivat tunturisaamelaисilta porotuotteita.²⁹⁹ Pöytäkirjan mukaan Aikion vaimo Magga oli pyhäinpäivän aikoihin vuonna 1863 noutanut naudan takaisin Mujolta. Carin Panne vaati saada naudan takaisin tai korvauksen annetusta veneestä. Magga Aikio myönsi vieneensä naudan Anders Mujon suostumuksella, mutta Anders Mujo kiisti antaneensa Magga Aikiolle lupaa. Anders Mujon mukaan Magga oli ottanut naudan kielloista huolimatta. Todistajana kuultiin Anders Mujon vaimoa Agneta Aikiota, joka kertoi miehensä antaneen Maggalle luvan. Maggan mies Olof Aikio ei kiistänyt vaimonsa korvausvelvollisuutta, mutta huomautti Anders Pannen ottaneen Aikion naudan omin päin ja antaneen veneen vaihdossa. Magga Aikio velvoitettiin korvamaan Carin Pannelle yhteensä 12 ruplaa.³⁰⁰ Väärtijärjestelmä oli tunnettu myös Inarissa³⁰¹, mutta yleensä asiasta sovittiin. Magga Aikio ei selvästi hyväksynyt Pannen toimia, vaan oli omatoimisesti hakenut naudan takaisin.

Kalastuksen, poronhoidon ja karjatalouden lisäksi metsästys oli kaikille inarilaisille tärkeä elannon tuoja. Erityisesti peuranpyynti oli ollut 1700-luvulla yksi tärkeimmistä elannon tuojista. Peurakannat olivat kuitenkin pienentyneet valtavasti, joten inarilaiset korvasivat peuranpyynnin muilla saaliseläimillä. Lisäksi metsästystapa muuttui. Peuroja oli aikaisemmin pyydetty hangasaidoilla ja peurakuopilla isolla joukolla, mutta muuta 1800-luvulla peuroja metsästettiin muun riistan tavoin pyssyillä.³⁰² Käräjillä käsiteltiin muutamia metsästyksen liittyviä korvausvaatimuksia.

²⁹⁹ V-P Lehtola 2012, 37.

³⁰⁰ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 25.2.1865 §13 s.62–64. LTKA CIa:29. KA.

³⁰¹ Fellman 1980, 172.

³⁰² Nahkiaisaja 2003a, 176.

Padarin kylässä asunut saamelainen Måns Palto vaati vuoden 1857 käräjillä korvauksia uudistilalliselta Johan Paltolta pyssystä. Måns Palto oli lainannut Johan Paltolle pyssyn metsästystä varten edellisenä syksynä. Metsästyksen aikana pyssy oli kadonnut. Johan Palto myönsi asian ja suostui maksamaan Måns Paltolle tämän vaatimat korvaukset.³⁰³ Paltot olivat osapuolina myös toisessa vuoden 1857 käräjillä käsitellyssä asiassa. Måns Palto oli ollut Johan Palton renkinä vuonna 1855, ja oli Johan Palton mukaan uhannut lyödä häntä kairan varrella. Måns Palto myönsi nostaneensa kätensä kerrotussa tilanteessa, mutta koko tapaus oli tapahtunut leikin aikana, jonka Johan Palto oli aloittanut. Todistajana kuultiin Märten Sajetsia, joka kertoi Johan Palton aloittaneen leikin ja pilkannut samalla Måns Paltoa. Måns oli sillä hetkellä tehnyt töitä, minkä takia hänellä oli ollut kaira kädessä. Märten Sajetsin mukaan kyse oli leikistä. Oikeus katsoi uhkauksen sattuneen leikin aikana, joten renki Måns Paltoa ei tuomittu uhkauksesta isäntäänsä vastaan.³⁰⁴

Peuranpyynti oli jakanut inarilaiset kyläkuntiin, joilla jokaisella oli omat metsästysalueensa. Ivalonjoen eli Kyrön kylän metsästys alueet sijaitsivat Saariselän alueella lähellä Sompion rajaa. Peuranpyynti oli ollut 1800-luvulla kannattavaa etenkin Kyrön kylän asukkaille, joiden metsästysalueilla villipeuroja oli vielä jäljellä. Viimeiset peurat tavattiin Inarissa Saariselän alueella lähellä Venäjän rajaa.³⁰⁵ Vuonna 1867 Kyrön kylästä oleva talollinen Pehr Kiviniemi oli ampunut peuranpyynnin yhteydessä myös Kyrön kylästä kotoisin olleen uudistilallisen Jonas Akujärven poron. Kiviniemi myönsi itse käräjillä ampuneensa Akujärven poron Rautatunturin metsäseudulla ja oli heti palattuaan ilmoittanut tapahtuneesta Akujärvelle. Kiviniemi oli myös tarjoutunut korvaamaan ampumansa vaatimen. Kiviniemi oli ollut yksin metsällä, mutta oli tavannut Muteniatunturilla Sombion kylän puolella Johan Suikin ja Pehr Keskitalon. Keskitalo ja Suikki kertoivat tavanneensa Kiviniemen metsästävässä peuroja Saariselän tuntureilla, ja Kiviniemi oli kertonut ampuneensa Märten Akujärven lapselle kuuluneen vaatimen. Kiviniemi veloitettiin joko maksamaan Akujärvelle 24 markkaa tai antamaan ammutun poron tilalle vastaavanlainen poro.³⁰⁶

Peuranpyynnistä oli tehty sopimus Inarissa vuonna 1843. Sopimus koski Ivalonjoen kylää, johon myös Kyrön kylä kuului. Sopimuksessa määriteltiin pyyntiaikoja. Peurapyyntialueet oli jo aikaisemmin jaettu sukujen ja miesten kesken.³⁰⁷ Laidun- ja kalavesikiistoissa

³⁰³ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 16.2.1857 §26 s.53. LTkA CIVa:3. KA.

³⁰⁴ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 16.2.1857 §25 s.52–53. LTkA CIVa:3. KA.

³⁰⁵ Nahkiaisoja 2003a, 176.

³⁰⁶ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 28.2.-1.3.1867 §7;11 s.12–14; s.17-18. LTkA CIVa:4. KA.

³⁰⁷ Nahkiaisoja 2003a, 176.

kunnostautunut talollinen Märten Akujärvi oli toisena osapuolena metsästyksen liittyvässä tapauksessa vuoden 1868 käräjillä. Märten Akujärvi oli ollut yhdessä uudistilallisen Josef Akujärven kanssa etsimässä porojaan edellisenä syksynä. Etsinnän aikana Josef Akujärvi oli ampunut peuran, ja Märten Akujärven mielestä pyynti oli ollut osapuolten yhteistyön tulos, joten puolet peurasta kuului hänelle. Josef Akujärven mukaan sopimusta metsästyksestä ei ollut tehty ja todistaneiden kalastajasaamelaisen Samuel Aikion ja tämän pojan Samuel Samuelsson Aikion mukaan Josef Akujärvi oli ampunut villipeuran omien porojen etsinnän aikana. Märten Akujärven katsottiin väärinkäyttäneen oikeudenkäyntiä, minkä takia Akujärvi tuomittiin sakkoihin. Muuten kanne hylättiin.³⁰⁸

Metsästyksen liittyviä korvausvaatimuksia käsiteltiin Inarin käräjillä vuosina 1855–1869 yhteensä kolme. Metsästys ei ollut 1800-luvulla enää kovin kannattavaa kuin Kyrön kylän asukkaille, joita kaksi tapauksista koski. Molemmissa tapauksissa kantelijana oli aikaisemmin mainittu Märten Akujärvi tai hänen poikansa. Hän oli yksi Kyrön kylän suurmiehistä, minkä takia hän nosti kanteita tuntiessaan kokevansa vääryyttä. Esimerkiksi ensimmäisessä tapauksessa Kiviniemi oli valmis korvaamaan vahingossa ampumansa poron, mutta Akujärvi halusi viedä asian käräjille. Toisessa tapauksessa Akujärvi yritti päästä osingoille ilmeisesti sukulaismiehen ampumalle peuralle. Kolmannessa tapauksessa oli kyse isännän ja rengin välisestä asiasta. Korvausvaatimus saattoi olla rengin näpätys isännälle, joka oli nostanut syytteen tappelusta renkiä vastaan samaisilla käräjillä.

Käräjillä käsiteltiin vain yksi omaisuuteen liittyvä korvausvaatimus. Vuonna 1859 käräjillä käsiteltiin palaneeseen taloon liittyvää korvausvaatimusta. Kalastajasaamelainen Pähl Walle Ivalon kylästä vaati Muddusjärven kylästä kotoisin olleelta kalastajasaamelaiselta Pehr Mustalta korvauksia palaneesta talosta. Musta oli vierailut Wallen asumattomassa tuvassa Inarinjärvellä, mikä ei ollut kiellettyä. Maan tavan mukaan kaikilla taloilla Inarissa oli velvollisuus antaa suojaa matkustavaisille.³⁰⁹ Wallen mukaan Musta oli laiminlyönyt tuvan piisin tulen sammuttamisen, minkä seurauksena tupa oli palanut. Musta myönsi käyneensä tuvassa norjalaisen seuralaisen kanssa ja tehneensä tulen tuvan piisiin. Musta kiisti kuitenkin aiheuttaneensa palon. Walle ei kuitenkaan voinut vahvistaa väitettään, joten kanne hylättiin.³¹⁰ Eläimet ja talon pois lukien kalastajasaamelaisten ja uudistilallisten omaisuus oli usein niin arvoltona, että niistä ei kannattanut lähteä vaatimaan korvauksia käräjillä.

³⁰⁸ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 27.2.1868 §7 s.50–52. LTkA CIVa:4. KA.

³⁰⁹ Nahkiaisaja 2003b, 246.

³¹⁰ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 15.2.1859 §24 s.126. LTkA CIVa:3. KA.

Korvausvaatimuksia vaadittiin pääasiassa suoraan toimeentuloon vaikuttavista asioista. Esimerkiksi korvauksia poroista vaativat tunturisaamelaiset sekä poroja omistavat uudistilalliset. Kalastajasaamelaiset vaativat korvauksia taas kalastukseen ja kuljetuksiin liittyvissä tapauksissa. Uudistilalliset taas vaativat korvauksia erityisen paljon niityistä ja laidunvahingoista. Velkomisasioiden tavoin muutamia ulkopaikkakuntalaisia käräjäo inarilaisia vastaan. He vaativat korvauksia erityisesti kyydityksistä. Ulkopaikkakuntalaiset ja tunturisaamelaiset hakivat korvauksia pääasiassa kalastajasaamelaisilta, jotka olivat kotoisin Padarin, Paatsjoen ja Muddusjärven kylistä. Padarin ja Muddusjärven kylien läpi kulki Inarin ja Kittilän välinen tie, minkä takia tienkäyttäjien oli helppo asioida heidän kanssaan. Lisäksi Utsjoen tunturisaamelaiset paimensivat porojaan talvisin kylien alueella. Paatsjoen kautta kulki toinen reitti Jäämerelle, mitä erityisesti Kuusamosta ja itäisestä Lapista tulevat kulkijat käyttivät. Korvaajina oli pääasiassa kalastajasaamelaisia ja uudistilallisia, joiden toimeentulo perustui monitalouteen. He harjoittivat jonkun verran poronhoitoa, metsästystä, kalastusta ja karjanhoitoa. Lisäksi he hankkivat lisätienestejä kyydityksistä. Inarilaiset käräjäoivät pääasiassa saman kylän asukkaiden kanssa. Erityisesti tämä näkyi Kyrön kylässä. Kyrön kylän suomalaisasutus ja Inarin saamelaisväestö asui pitkään erillään. Tunturisaamelaiset liikkuiivat Inarin pohjoisosissa 1800-luvun puolivälissä ja kalastajasaamelaiset asuivat sukumaillaan kokoontuen vain talvisin kirkonmenoihin, markkinoille tai käräjille. Toimeentulo oli pohjoisen oloissa takia raskasta, joten oman toimeentulon lähteistä haluttiin pitää kiinni.

3. RIKOSTEN JÄLJILLÄ

Inarin kihlakunnankäräjillä vuosina 1855–1869 käsiteltiin yhteensä 60 rikosasiaa. Yleisimpiä rikoksia olivat varkaudet ja erilaiset alkoholiin liittyvät rikokset. Väkivaltarikokset olivat harvinaisia. Lieviä väkivaltarikoksia käsiteltiin kaksi ja vakavia rikoksia, kuten murhia käsiteltiin kolme. Väkivaltarikosten ohella käräjillä käsiteltiin järjestettyjä kuolemansyytutkintoja. Vuosina 1855–1869 järjestettiin viisi kuolemansyytutkintaa. Vielä 1700-luvulla siveellisyys- ja salavuoteusrikokset olivat käräjillä käsitellyimpiä rikosasioita³¹¹, mutta 1800-luvulla niitä käsiteltiin paljon vähemmän. Esimerkiksi Inarin käräjillä käsiteltiin vain pari siveysrikosta tarkasteluajankohtana. Inarin käräjillä käsiteltiin lisäksi vielä pari parjaussyytettä.

Yleisten velvollisuuksien rikkominen ei ollut vakava rikos, mutta niistä voitiin tuomita sakkoihin. Inarin käräjillä annettiin kaksi tuomiota yleisten velvollisuuksien laiminlyönnistä. Kyrön kylästä ollut talollinen Adam Kyrö ei ollut kyydinyt piirilääkäreitä tämän pyynnöstä, joten nimismies Nordberg vaati Kyrölle rangaistusta.³¹² Toisessa tapauksessa suuri joukko Kyrön kylän taloista oli laiminlyönyt yleisen paloavun eikä ollut osallistunut kylän metsässä riehuneen metsäpalon sammutukseen.³¹³

3.1. Porovarkaudet ongelmana

Varkaudet olivat yksiä yleisimpiä rikoksia Inarissa vuosina 1855–1869. Tapauksia käsiteltiin yhteensä 16, mutta osassa tapauksissa käsiteltiin useita varkaussyytteitä. Varkautapausten lisäksi käräjillä käsiteltiin yksi syytös, joka liittyi perättömiin varkauspuheisiin.³¹⁴ Varkauksista pystyi erottamaan kolme eri lajia: porovarkaudet, murtovarkaudet ja muuhun irtaimistoon kohdistuneet varkaudet. Eniten käräjillä käsiteltiin porovarkauksia, jotka muodostivat kaksi kolmasosaa kaikista varkaussyytteistä. Murtovarkauksia käsiteltiin yhteensä kolme ja muita varkauksia kaksi. Suurimmassa osassa tapauksista varkaudesta oli tehnyt ilmoituksen asianomistaja, mutta muutamassa tapauksessa syytteen nosti yleinen syyttäjä eli silloinen nimismies. Syytetyinä oli niin kalastajasaamelaisia, uudistilallisia kuin tunturisaamelaisia kaikista Inarin kylistä sekä myös Utsjoelta.

³¹¹ Lähteenmäki 2004, 228.

³¹² Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 18.2.1856 §19 s.31. LTkA CIVa:3. KA.

³¹³ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 21.2.1860 §14 s. 229–231. LTkA CIa:24. KA.

³¹⁴ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 21.2.1860 §16 s.232–233. LTkA CIa:24. KA.

Porovarkaudet olivat olleet pohjoisen ongelmana vuosisatoja.³¹⁵ Paimennettavat porot merkittiin ikivanhan tavan mukaan korvaan tehdyillä poromerkeillä, joista niiden omistajat saatiin selville.³¹⁶ Porojen varastamiseen oli suhtauduttu vanhastaan eri tavalla kuin muun omaisuuden varastamiseen. Porojen menettämistä pidettiin heikkouden merkinä, koska silloin poromies ei ollut pystynyt huolehtimaan poroistaan. Tällainen asenne oli muun muassa tunturisaamelaisten keskuudessa.³¹⁷ Porovarkauksiin syyllistyivät kuitenkin kaikki sekä porottomat että poronomistajat.³¹⁸ Inarin käräjillä käsiteltiin yhteensä yksitoista porovarkautapausta. Inarissa eniten syytettyinä oli kalastajasaamelaisia. Inarilaisia kalastajasaamelaisia oli syytettyinä neljässä tapauksessa ja yhdessä syytetty oli Utsjoen kalastajasaamelaisia. Kalastajasaamelaisia oli syytettyinä porovarkauksista vuosina 1859–1963.

Ensimmäinen tapaus käsiteltiin vuonna 1859. Syytettyinä oli Utsjoen Outakoskelta kotoisin ollut kalastajasaamelainen nimeltään Nils Outakoski. Hänet oli ilmiantanut Inarin Padarin kylästä kotoisin ollut kalastajasaamelainen Samuel Mattus, joka epäili Outakosken varastaneen hänen ja lautamies Isak Padarin poroja. Mattus kertoi nähneensä Outakoskella talvella 1858 kaksi porontaljaa, joista toisella oli ollut hänen merkkinsä ja toisella Padarin merkki. Mattus yhdessä Isak Padarin kanssa vaativat asiasta tutkintaa sekä Outakoskelle rangaistusta. Outakosken mukaan hän oli ostanut taljat tunturisaamelaiselta Hans Kitiltä. Koska epäilty varkaus oli tapahtunut Utsjoen puolella, ei asiaa otettu käsiteltäväksi Inarin käräjille.³¹⁹ Utsjoen kalastaja- tai jokisaamelaiset hoidattivat yleensä poronsa tunturisaamelaisilta, joilta he saivat muutenkin poronlihaa ja muita porotuotteita.³²⁰ Heillä ei ollut näin ollen varastaa inarilaisten poroja. Myöhemmin kävi ilmi, että Hans Kittiä vastaan nostettiin useita varkaussyytteitä. Voi olla, että Outakoski oli saanut Kitiltä varastettuja taljoja.

Taljat olivat tärkeitä kauppatavaroita, minkä takia niiden laillinen myynti haluttiin pitää järjestyksessä. Jo 1700-luvulla porovarkaudet olivat muodostuneet ongelmaksi, minkä takia varastettujen porojen ja taljojen myynti haluttiin estää. Sovittiin, että porontaljoihin ja peskeihin tuli jättää korvamerkit näkyviin, jotta niitä ei epäiltäisi varastetuiksi. Korvamerkittömien taljojen hallussapidosta saattoi saada sakkoja ja niiden myyminen ja

³¹⁵ Korttesalmi 2008, 343.

³¹⁶ Joona 2000, 712.

³¹⁷ Joona 2000, 710–711.

³¹⁸ Korttesalmi 2008, 343.

³¹⁹ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 16.2.1859 §27 s.139. LTkA CIVa:3. KA.

³²⁰ V-P Lehtola 2012, 38.

ostaminen oli kiellettyä.³²¹ Käräjillä osa porovarkaussyytteistä perustui taljoihin, joita epäiltiin varastetuiksi.

Joulukuussa 1860 nimismies Wallenius oli suorittanut tarkastuksen kalastajasaamelaisen Pehr Padarin aittaan Inarin kirkolla. Muddusjärven kylästä kotoisin olleen Padarin aitasta oli löytynyt seitsemän porontaljaa, joissa kaikissa oli Norjan tunturisaamelaisten korvamerkkejä. Vuoden 1861 käräjillä Padar kertoi saaneensa taljat tunturisaamelaiselta Anders Pannelta, jonka luona Padarin tytär Inga oli ollut piikana. Taljat Panne oli antanut Padarille Ingan palkkana, minkä takia Padar piti esitettyjä syytteitä perusteettomina. Hieman yli 60-vuotiaalla Padarilla oli taustalla kolme juopumustuomiota sekä pari oikeudenkäynnin väärinkäyttöön liittyvää tuomiota. Padarin maine ei ollut siis puhtoinen, minkä takia nimismies Wallenius oletti taljojen olevan varastettuja.³²²

Vuonna 1863 kärjille oli saapunut Norjasta tunturisaamelainen Ivar Germund, joka kertoi viiden taljan olevan varustettu hänen merkillään. Porovarkaaksi Germund ei Padaria syyttänyt, mutta hän halusi Padarin maksavan korvauksia aitasta löytyneistä porontaljoista. Lisäksi Germund vahvisti kahden muun taljan kuuluvan norjalaisille Anders Smokkalle ja Aslak Stallelle, jotka eivät olleet saapuneet Inariin. Padar oli halukas palauttamaan taljat porojen omistajille, mutta Padar kertoi myös aikaisemmin mainitun Anders Pannen tappaneen Germundin ja Smokan porot ja Stallen poron oli tappanut Pehr Länsman. Padarin mukaan Pannen tappamien porojen lihat ja taljat hän oli saanut tyttärensä palkkana, mutta Länsmanin tappaman poron Padar kertoi vaihtaneensa suolaan ja kalaan.³²³

Anders Pannea ja Pehr Länsmania ei saatu kuultavaksi käräjille, koska ensimmäinen oli kuollut hiljattain ja jälkimmäinen oli muuttanut Norjaan. Kalastajasaamelainen Anders Sarre todisti Pannen antaneen Padarille kolme porontaljaa syksyllä 1860 ja tappaneen lisäksi poroja maksaakseen Padarin tyttären palkan. Sarre ei ollut varma siitä, että oliko Padar tiennyt, että tapetut porot eivät olleet Pannen omia. Padar hyväksyi Sarren lausunnon ja tyytyi käräjillä esitettyyn korvaussummaan. Syyttäjänä toiminut nimismies Wickstrand piti Padaria osallisena varkauteen, ja vaati tälle siitä rangaistusta. Oikeus tuomitsi Padarin ensimmäisestä varkaudesta, koska tämä oli itse tunnustanut ottaneensa vastaan salakaadetut porot. Lisäksi Padar joutui korvamaan Germundille varastetut porot ja luovuttamaan niiden taljat hänelle.³²⁴

³²¹ T.I Itkonen 1948b, 291.

³²² Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 23.2.1961 §19 s.361–363. LTkA CIa:25. KA,

³²³ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 28.2.1962 §16 s.60–63. LTkA CIa:26. KA.

³²⁴ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 2.3.1963 §18 s. 78–82. LTkA Cia:27. KA.

Vuonna 1863 käsiteltiin myös porontaljojen perusteella nostettua porovarkaussyytettä. Syytettynä oli Paatsjoelta kotoisin ollut kalastajasaamelainen Anders Sarre. Samassa tapauksessa Sarre syytettiin yhdessä Brita Wallen kanssa huoruudesta. Sarren aitasta oli löytynyt seitsemän porontaljaa joulukuussa 1862, kun nimismies Nordling oli suorittanut huoruusasiaan liittyvää tutkintaa. Löydetyistä taljoista kolmen taljan korvamerkkit olivat koskemattomia ja yhdessä taljassa korvia ei ollut enää ollenkaan. Lopuissa merkkejä oli jonkin verran muokattu. Sarren mukaan korviin oli koskettu, koska hän oli pehmittänyt taljoja. Sarre oli kertonut aikovansa käyttää taljat peskiin.³²⁵

Kolmen poron Sarre sanoi kuuluneen Venäjän puolella asuville kolttasaamelaisille, joiden porolaitumet sijaitsivat heti rajan takana. Kaksi niistä oli ollut Sarren tokassa, mistä Sarre oli omien sanojensa mukaan ilmoittanut porojen omistajille. Kolmannen Sarre kertoi ampuneen itse villipeuralaumasta vuoden 1862 keväällä. Neljäs poro oli kuulunut Johan Padarille Ivalon kylästä. Padarin poro oli ollut loukkaantuneena Sarren talon lähellä, joten Sarre kertoi päästäneen poron kärsimyksistään. Padarin poron lihat olivat vielä Sarren mukaan tallessa. Viides ja kuudes poro olivat olleet Sarren omia. Seitsemännen taljan Sarre kertoi ostaneen Norjasta kolmisen vuotta aikaisemmin. Käräjillä paikalla ollut uudistilallinen Johan Padar kertoi asian olevan sovittu hänen osaltaan. Asiassa todistajina kuullut kalastajasaamelaiset vahvistivat taljojen löytyneen Sarren aitasta sekä Sarren kertomukset taljojen alkuperistä, jotka olivat lähes samat kuin alkuperäisen tutkinnan aikana.³²⁶

Käräjille oli saapunut myös saamelaismies Fedot Romanovits Venäjältä, ja hän kertoi, että pari esitettyä porontaljaa kuului kalastajasaamelaisille Alexej Kristianovitsille ja Sergei Wasiljevitsille. Molemmat asuivat Romanovitsin tavoin lähellä Inarin rajaa Venäjän puolella. Romanovitsillä ei ollut kuitenkaan tietoa siitä, miten taljat olivat päätyneet Sarrelle.³²⁷ Seuraavan vuoden käräjillä kuultiin Alexej Kristianovitsia ja Sergej Wasiljevitsia. Kristianovitsin mukaan kaksi taljoista oli peräisin hänen vaatimistaan, jotka olivat kadonneet laitumelta kesällä 1862. Kristianovits kertoi saaneensa tiedon porojen kohtalosta Sarrelta, mutta kiisti saaneensa korvausta Sarrelta poroista. Wasiljevitsin mukaan yksi taljoista oli hänen porohärkänsä. Wasiljevitsin mukaan poro oli laiduntanut samalla laitumella kuin Kristianovitsin porot kesällä 1862, mistä poro oli myös varastettu. Wasiljevitsin ei tiennyt, kuka oli poron varastanut. Wasiljevitsin ei ollut myöskään saanut mitään tietoa poron

³²⁵ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 2.3.1963 §21 s. 91–99. LTkA CIa:27. KA.

³²⁶ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 2.3.1963 §21 s. 91–99. LTkA CIa:27. KA.

³²⁷ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 2.3.1963 §21 s. 91–99. LTkA CIa:27. KA.

kuolemasta Sarrelta.³²⁸ Vuoden 1865 käräjillä kävi ilmi, että Anders Sarre sekä Brita Walle olivat muuttaneet Norjan puolelle Paatsjokea Etelä-Varangiin., joten tuomion antaminen siirtyi vuoden 1866 käräjille.³²⁹

Vuonna 1866 tuomio pystyttiin lukemaan. Syyttäjänä toiminut nimismies Ångelin piti Anders Sarrea syllisenä porovarkauteen, mutta ei vaatinut Sarrelle eikä Brita Wallelle erillistä rangaistusta huoruusrikoksesta. Sarrea eikä Brita Walle ei tuomittu huoruudesta, mutta Anders Sarren katsottiin syyllistyneen varkauteen. Hän joutui lisäksi maksamaan suuret korvaukset oikeudenkäyntikuluista.³³⁰ Inarilaiset, joita utsjokelaiset pitivät alempiarvoisina, tunsivat vuorostaan ylemmyyttä kolttasaamelaisia kohtaan. Syynä oli kolttien alkeellisemmat asuinolot, ortodoksinen uskonto sekä eri kieli.³³¹ Kolttien alueet olivat kuuluneet Venäjään eikä Ruotsiin, minkä takia venäläisyys oli vaikuttanut vahvasti kolttiin.³³² Hyvin erilaiset kulttuurit aiheuttivat epäluuloisuutta. Lisäksi raja-alueilla valvonta oli muutenkin heikkoa, joten rikoksista kiinni jääminen oli epätodennäköistä.

Epäilyttävät porontaljat eivät olleet ainoa tapa saada syyte porovarkaudesta. Osassa tapauksissa syytetty oli ottanut kiinni toisen omistaman poron, tappanut sen ja käyttänyt lihat ja taljat omaksi hyödykseen. Jotkut eivät tappaneet toisten poroja, vaan muuttivat niiden korvamerkkiä.³³³ Tällaisten tapausten jäljille nimismies pääsi usein huhupuheiden tai ilmiantojen kautta. Vuonna 1860 kalastajasaamelainen Per Musta ilmiantoi lautamiehen toimineen kalastajasaamelaisen Hans Palton siitä, että tämä varastanut pari norjalaista poroa huhtikuussa 1859. Mustan mukaan toinen poroista oli sittemmin teurastettu. Nimismies Wallenius vaati asiasta tutkintaa, koska hän piti esitettyjä väitteitä epäselvinä. Syynä saattoi olla myös ilmiantaja Mustan huono maine. Mustalla oli itsellään taustalla useita varkaustuomioita, ja hän oli ollut syytettynä taas vuoden 1860 käräjillä.³³⁴ Lautamies Hans Palto kertoi olleensa nimismies Walleniuksen mukana Norjan rajalla ja oli havainnut heidän porojen joukossa kaksi tuntemattomalla merkillä varustettua poroa. Porot olivat seuranneet Paltoa Inariin saakka, jossa hän oli ottanut ne kiinni. Palto kertoi tiedustelleensa porojen omistajaa Utsjoella asuvalta tunturisaamelaiselta Anders Pannelta. Panne oli heti ilmoittanut, että toinen poroista kuului hänen norjalaiselle serkulleen Nils Pannelle. Anders Pannella oli

³²⁸ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 25.2.1964 §10 s. 64–67. LTkA CIa:28. KA.

³²⁹ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 27.2.1985 §15 s.67–70. LTkA CIa:29. KA.

³³⁰ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 27.2.1866 §8 s. 66–73. LTkA CIa:30. KA.

³³¹ Lähteenmäki 2004, 292–293.

³³² V-P Lehtola 2012, 254–258.

³³³ Kortessalmi 2008, 343.

³³⁴ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 22.2.1960 §21 s. 238–242. LTkA CIa:24. KA; Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 21.2.1961 §8 s. 318–319. LTkA CIa:25. KA.

ollut omien sanojensa mukaan lupa myydä serkkunsa poro, joten Palton pojat olivat ostaneet Nils Pannen poron. Toinen poro teurastettiin, koska muiden porojen pelättiin lähtevän seuraamaan sitä. Kesällä 1859 Palto kertoi saaneensa tietää, että teurastettu poro kuului norjalaiselle Aslak Tommalle. Palto kertoi käräjäistunnossa maksaneensa porosta korvauksen Tommalle, joten Palto vaati vapautusta asiasta. Asiassa kuultiin liuta todistajia, mutta todisteet eivät riittäneet Palton tuomitsemiseen.³³⁵

Vuonna 1861 käsiteltiin ilmianto, jonka oli tehnyt tunturisaamelainen Nils Länsman Utsjoelta. Hän syytti kalastajasaamelaista Matts Sajetsia Muddusjärven kylästä porovarkaudesta, joka oli tapahtunut helmikuussa 1860. Länsmanin ilmoituksen mukaan Sajets oli varastanut Paksumaan alueen porolaitumilta Nils Länsmanin vaatimen. Ilmoituksen mukaan Sajets oli jo korvannut poron Länsmanille, mutta yleisenä syyttäjänä toiminut nimismies Wallenius vaati asiasta laillista tutkintaa. Länsman myönsi tehneensä asiasta ilmoituksen, mutta kertoi luopuvansa haasteesta, jos saa rahallisen korvauksen varastetusta porosta. Sajets ei ollut läsnä vuoden 1861 käräjillä, koska häntä ei ollut haastettu käräjille. Lisäksi kävi ilmi, että Sajets oli muuttanut talonväkensä kanssa Norjaan. Sajets ei ollut läsnä seuraavan vuoden käräjilläkään, koska kukaan ei tiennyt Sajetsin nykyistä asuinpaikkaa Norjassa. Oikeus päätti lykätä asian käsittelyä siihen asti, kunnes Sajets palaa takaisin Suomeen.³³⁶

Käräjillä Inarin kalastajasaamelaisia syytettiin pääasiassa ulkopaikkakuntalaisten porojen varastamisesta. Pohjoisten kylien eli Muddusjärven ja Padarin kylien asukkaat olivat syyllistyneet Utsjoen tai Norjan tunturisaamelaisten poroja. Idässä Paatsjoella syyllistettiin Venäjän puolella asuvien kolttasaamelaisten porojen varastamiseen. Omien alueiden rajoista oltiin hyvin tietoisia³³⁷, joten rajantakaisten porojen varastaminen oli ainakin osin tietoista. Poroja ajautui yhtenänsä toisten tokkiin, minkä takia kadonneista poroista ei heti herännyt huoli. Pitkien välimatkojen takia eksyneistä poroista oli vaivalloista ilmoittaa, ja tuntemattomien poromerkkien omistajaa oli vaikea lähteä etsimään. Lisäksi rajan takaisten porojen omistaja tuskin nostaisi syytettyä porovarkaudesta Inarin käräjillä, varsinkaan jos hänelle ei ole asiasta ilmoitettu. Suurin osa kalastajasaamelaisten syytteistä oli nimismiehen nostamia ja syytteet perustuivat löydettyihin porontaljoihin. Kalastajasaamelaiset olivat myös

³³⁵ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 22.2.1960 §21 s. 238–242. LTkA CIa:24. KA; Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 21.2.1961 §8 s. 318–319. LTkA CIa:25. KA.

³³⁶ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 23.2.1961 §18 s.360,362. LTkA CIa:25. KA; Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 28.2.1962 §15 s.59–60. LTkA CIa:26. KA.

³³⁷ Lähteenmäki 2004, 293.

saattaneet ostaa varastettuja taljoja tunturisaamelaisilta, koska samat tunturisaamelaiset olivat syytettynä myöhemmin porovarkauksista.

Kalastajasaamelaiset eivät olleet ainoita inarilaisia, jotka syyllistyivät porovarkauksiin. Porot olivat yhtä lailla tärkeitä Inarin uudistilallisille, jotka kalastajasaamelaisten tavoin möivät porotuotteita ja käyttivät poroja rahdinajoon sekä kulkemiseen. Uudistilallisia oli syytettynä porovarkauksesta yhteensä neljässä tapauksessa, joista yhteen liittyi myös murtovarkaussyyte. Varkaussyytteiden lisäksi yhtä uudistilallista syytettiin perättömän varkaussyytöksen levittämisestä. Kolmessa tapauksessa viidestä oli osallisena sama isä-poika-kaksikkoa.

Ensimmäisen kerran uudistilallinen oli syytettynä porovarkauksesta vuonna 1857. Enontekiöltä kotoisin ollut talollinen Erik Peldovuoma syytti Padarin kylästä kotoisin ollutta uudistilallisen poikaa Johan Paltoa porohärän varastamisesta syystalvella 1855. Peldovuoman mukaan poro oli laiduntanut kyseisenä aikana Muotkatunturin alueella muiden Peldovuoman porojen joukossa. Peldovuoma väitti Palton myös teurastaneen porot. Käräjillä läsnä ollut Johan Palto kiisti kaikki esitetyt syytteet. Todistajana kuultiin kalastajasaamelaista Henrik Mattusta, joka kertoi löytäneensä mainitun poron sarvet tunturista piilotettuna. Mattuksen mukaan Peldovuoman porolla oli ollut erikoiset sarvet, minkä takia niiden tunnistaminen oli ollut helppoa. Palto kiisti tappaneensa poron ja väitti tekijäksi renki Matts Sajetsia. Paltolla ei ollut kuitenkaan esittää todisteita Sajetsin syyllisyydestä. Oikeus ei tuominnut Paltoa varkauksesta, mutta hänet katsottiin syyllistyneen varastetun omaisuuden piilottelun.³³⁸ Inarissa oli muodostunut maan tavaksi, että tuntureilla peurojen joukossa olevia poroja sai ampua. Ehtona oli vain, että talja oli luovutettava poron omistajalle.³³⁹ Lisäksi pohjoisessa erityisesti tunturisaamelaisten joukossa oli tapana, että poropaimenilla oli oikeus ottaa syömäporo paimentamastaan tokasta.³⁴⁰ Tämän takia Palto yritti sysätä vastuun renkinä toimineelle Matts Sajetsille. Peldovuoma kävi käräjillä käytyjen tapausten perusteella säännöllisesti Inarissa. Hän oli nostanut Inarin käräjille useampia korvaus- ja velkomishaasteita 1850- ja 1860-luvuilla. Ilmeisesti Peldovuoma kulki Inarin kautta Norjaan käymään kauppaa ja samalla kävi kauppaa myös inarilaisten kanssa.

Vuosina 1858 ja 1860 käsiteltiin kaksi porovarkaussyytettä, joihin kumpaankin liittyivät Padarin kylästä kotoisin olleet isä ja poika, jotka kumpikin oli nimeltään Henrik Mattus. Vuonna 1858 porovarkauksesta oli syytettynä sekä isä että poika. Myös Padarin kylästä kotoisin ollut kalastajasaamelainen Anders Walle syytti nuorempaa Mattusta poronhärän

³³⁸ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 17.2.1857 §33 s.57–60. LTkA CIVa:3. KA.

³³⁹ T Lehtola 1998, 167.

³⁴⁰ Joonas 2000, 716–717.

varastamisesta. Vallen mukaan hän oli saanut tietää kalastajasaamelaiselta Johan Paltolta, että nuoremman Mattuksen kesäpaikan aitasta oli löytynyt Wallen härkäporon talja. Talja oli löytynyt Palton järjestämän tutkinnan yhteydessä joulukuussa 1857. Tutkinnan syynä oli alun perin ollut Palton epäily siitä, että nuorempi Mattus oli tappanut Palton poroja. Järjestetyssä tutkinnassa ei ollut löytynyt mitään siihen viittaavaa. Palto oli itse tuomittu varastetun omaisuuden piilottelusta vuotta aikaisemmin, ja tapauksessa häntä vastaan oli todistanut kalastajasaamelainen Henrik Mattus. Käräjäpöytäkirjojen perusteella ei voi tietää onko kyseinen Mattus ollut jompikumpi isä-poika-kaksikosta. Anders Walle vaati nuorempaa Mattusta selittämään porontaljan alkuperän. Wallen mukaan kyseinen poro oli ollut kateissa yli vuoden.³⁴¹

Nuoremman Mattuksen mukaan hän oli tavannut Wallen poron ollessaan peuranpyynnissä marraskuussa 1857. Porolla oli ollut Wallen korvamerkki, mutta kaulassa oli ollut pyöreä puunpalanen. Puunpalanen eli kilkula oli ollut tapana sitoa ostetun poron kaulaan merkiksi uudesta omistajasta. Kilkulaan kaiverrettiin uuden omistajan puumerkki, nimi tai nimikirjaimet.³⁴² Tässä tapauksessa puunpalasessa oli ollut nimikirjaimet MA. Poro oli ontunut pahasti, joten nuorempi Mattus kertoi tappaneensa sen. Merkkiporoja ei saanut ampua metsissä, kuten tunturissa sai.³⁴³ Nuoremman Mattuksen mukaan poro olisi kuollut omia aikojaan metsään, jolloin Walle ei olisi saanut mitään hyvitystä porostaan. Nuorempi Mattus oli vienyt poronlihat ja taljan mainitulle kesäpaikalle. Nuoremman Mattuksen oli ollut tarkoitus ilmoittaa asiasta Wallelle, mutta hän ei ollut ehtinyt joutuessaan heti kotiin palattuaan lähtemään kolmen viikon metsästysreissulle Inarin itäosiin. Tuon metsästysreissun aikana Johan Palto oli järjestänyt mainitun tutkinnan kesäpaikalla. Vanhemman Mattuksen mukaan hän oli ollut poikansa kanssa metsällä, mutta ei ollut läsnä poron ampumistilanteessa. Asiasta oli kuitenkin keskusteltu, ja he olivat päättäneet vieraila paluumatkalla Wallen luona. Wallen luokse mentäessä oli kuljettava järveä pitkin, mutta järven ollessa sula olivat Mattukset päättäneet odottaa järven jäätymistä. Anders Walle halusi kuulla todistajia ennen tuomion antamista, joten asian käsittely lykkääntyi seuraaville käräjille.³⁴⁴

Vuoden 1858 käsittelyn lopuksi kalastajasaamelainen Anders Palto ilmoitti, että hänen anoppinsa Margareta Mujon nuori poro oli kadonnut syksyllä 1857. Anders Palton mukaan myös tämän poron talja oli löytynyt nuoremman Mattuksen aitasta. Anders Palto vaati

³⁴¹ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisiasiain ptk. 15.2.1858 §18 s.82–83. LTkA CIVa:3. KA

³⁴² T.I Itkonen 1948b, 292.

³⁴³ T Lehtola 1998, 167.

³⁴⁴ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisiasiain ptk. 15.2.1858 §18 s.82–83. LTkA CIVa:3. KA

nuorempaa Mattusta korvaamaan poron. Nuoremman Mattuksen mukaan kyseinen porontalja oli peräisin tunturisaamelaisen Anders Jomppasen porotokasta löytyneeltä porolta. Jomppanen oli olettanut poron olevan Mattuksen merkissä. Poro ei ollut kuitenkaan nuoremman Mattuksen, mutta Mattus oli laittanut merkin näkyville Inarin kirkonpihalle. Saamelainen Matts Morottaja oli ilmoittautunut omistajaksi.³⁴⁵ Ammuttujen porojen taljat oli tapana tuoda kirkolle markkina-aikoina tunnistettaviksi. Lihat ammutuista poroista ampuja sai pitää, koska taljat olivat arvokkaita kauppatavaroita. Jos taljalle ei ilmaantunut omistajaa, sai ampuja pitää myös taljan.³⁴⁶

Tapauksen käsittely jatkui vuoden 1859 käräjillä. Käsittelyn aluksi leski Margareta Mujo ilmoitti luovuttaneensa kaikki poronsa vävyllään Anders Paltolle. Sekä Palto että Mujo myönsivät, että heidän poronsa kantavat hieman erilaista merkkiä, mitä nuoremmalta Mattukselta löytyneillä porontaljoilla oli. Margareta Mujo ei tunnistanut merkkiä omakseen. Paikalla olleen kalastajasaamelaisen Matts Morottajan mukaan merkki oli hänen, ja vaati nyt Mattukselle rangaistusta varkaudesta. Alkuperäiseen varkaussyytteesen kuultiin todistajina kalastajasaamelaista Johan Aikiota, renki Göran Sarrea ja lapinporvari Olof Padaria, jotka olivat olleet Johan Palton mukana suorittamassa tutkintaa nuoremman Mattuksen kesäaunalle. He vahvistivat Palton kertomuksen suoritetusta tutkinnasta ja sieltä löydetyistä taljoista. Lisäksi todistajana kuultiin renki Matts Laitista ja piika Brita Aikiota, jotka olivat tavanneet Mattukset Korvaselän autiotuvalla. Kaksikko oli nähnyt tuvalla jalkaansa ontuvan poron, joka oli kuitenkin hyvissä voimissa. Mattukset olivat saapuneet samalle tuvalle Kittilästä päin ja kyseinen poro oli lähtenyt seuraamaan Mattuksia näiden lähtiessä tuvalta seuraavana aamuna. Aikion mukaan nuorempi Mattus oli käynyt illalla ulkona ja palatessaan tupaan kertonut isälleen ontuvan poron olevan vielä lähettyvillä. Aamulla Aikio oli kuullut nuoremman Mattuksen sanovan isälleen ottavansa poron mukaansa. Matts Morottajan mukaan hänen poronsa oli kadottanut hänen poropaimenensa Johan ja Isak Morottaja. Oikeus katsoi, että Matts Morottajan todisteet eivät riittäneet nuoremman Mattuksen tuomitsemiseen. Myös Margareta Mujon ja Anders Palton todisteet eivät riittäneet. Nuorempi Mattus todettiin kuitenkin syylliseksi Anders Wallen poron varastamiseen, koska oli itse sen myös tunnustanut.³⁴⁷

Nuorempi Henrik Mattus oli syytettynä uudestaan porovarkaudesta heti seuraavana vuonna. Tällä kertaa häntä syytettiin porovarkaudesta sekä murtovarkaudesta. Asianomistajina olivat

³⁴⁵ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisiasiain ptk. 15.2.1858 §18 s.82–83. LTkA CIVa:3. KA

³⁴⁶ T Lehtola 1998, 167.

³⁴⁷ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisiasiain ptk. 15.2.1859 §13 s.105–111. LTkA CIVa:3. KA.

hänen oma isänsä Henrik Mattus vanhempi sekä uudistilallinen Johan Sarre ja lapinporvari Olof Padar, jotka olivat Mattusten tavoin kotoisin Padarin kylästä. Sarre ja Padar syytivät nuorempaa Mattusta murtovarkaudesta, kun taas vanhempi Mattus syytti poikaansa porovarkaudesta. Lapinporvari Olof Padar oli todistanut nuorempaa Mattusta vastaan aikaisemman tapauksessa, joten murron taustalla saattoi olla kauna. Sarren ja Padarin mukaan nuorempi Mattus oli murtautunut Sarren ja Padarin yhteisomistuksessa olleeseen aittaan Lusmaniemessä vuoden 1859 helmikuussa ja varastanut sieltä seitsemän siikaverkkoa, villaa sekä neljä lampaantaljaa. Vanhempi Mattus syytti poikaansa porovasan varastamisesta vuoden 1859 lokakuussa. Vanhemman Mattuksen mukaan hänen poikansa oli aidannut isälleen kuuluneen poronvasan omaan porotokkaansa ja muuttaneen sen merkin omakseen. Poronvasa oli sittemmin teurastettu. Lisäksi nimismies Wallenius vaati nuoremmalle Mattukselle rangaistusta yleisten töiden eli tässä tapauksessa sammutustöiden laiminlyönnistä. Sarren ja Padarin mukaan nuorempi Mattus oli myynyt varastettua tavaraa Utsjoen kirkonväärtille Jonas Högmanin ja Inarin kappalaiselle Edward Borgille. Osan tavaroista he kertoivat saaneensa takaisin, mutta lopuista tavaroista Sarre ja Padar vaativat nuoremmalta Mattukselta korvauksia. Lisäksi Padar ja Sarre vaativat Mattukselle rangaistusta. Porovarkaudesta poikaansa syyttävä vanhempi Mattus vaati pojaltaan ainoastaan korvausta oikeudenkäyntikuluista ja varastetusta poronvasasta. Nuorempi Mattus ei ollut itse läsnä vuoden 1860 käräjillä, joten hänen kantansa jäi kuulematta.³⁴⁸

Vuoden 1860 käräjillä myös vanhempi Henrik Mattus oli syytettynä, mutta syytteenä valheellisen tiedon levittäminen. Myös Padarin kylästä kotoisin olleen kalastajasaamelaisen Isak Padarin mukaan vanhempi Mattus oli syyttänyt häntä perusteettomasti varkaudesta vuoden 1859 syksyllä. Vanhemman Mattuksen mukaan kaksikko oli ollut yhdessä kalastamassa Mattuksen nuotalla. Padar oli saanut kohtuullisen osuuden saadusta saaliista. Yöpymispaikka vanhempi Mattus oli laittanut kattilassa siikaa ja syönyt osan kaloista. Kattilaan oli jäänyt kaksi kalaa. Tämän jälkeen vanhempi Mattus oli lainannut kattilaa Padarille. Aamulla Mattuksen herätessä Padar oli poissa, kuten myös kattilaan jääneet kaksi kalaa. Mattus myönsi puhuneensa tapahtuneesta muille, mutta kiisti väittäneensä Padaria varkaaksi. Mattuksen mukaan hän oli puhunut erehdyksestä. Todistajana kuultiin uudistilallista Göran Morottajaa, jonka mukaan vanhempi Mattus oli puhunut Padarin ottaneen Mattukselta kaksi kalaa kattilasta ja vielä viisi kalaa tuvan ulkopuolelta. Asian käsittely siirtyi seuraaville käräjille, koska Mattus halusi nimetä lisää todistajia.³⁴⁹

³⁴⁸ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 21.2.1860 §13 s.226–229. LTkA CIa:24. KA.

³⁴⁹ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 21.2.1860 §16 s.232–233. LTkA CIa:24. KA.

Vuonna 1861 molempien Mattusten tapausten käsittelyt jatkuivat. Kävi ilmi, että nuorempi Mattus oli muuttanut Pohjois-Norjaan, minkä takia hänen syytteensä käsittely siirtyi taas vuodella eteenpäin vuoden 1862 käräjille.³⁵⁰ Vanhemman Mattuksen syytekäsittelyä jatkettiin kuitenkin vuoden 1861 käräjillä. Käsittelyn aluksi Mattus vetosi yli 60 vuoden ikäänsä, minkä takia hänen ei tarvitse maksaa sakkoja muun muassa osallistumattomuudesta sammutustöihin. Tapauksessa kuultiin todistajan vielä Anna Morottajaa, jonka mukaan vanhempi Mattus oli puhunut kadonneista kaloista syksyllä 1859. Silloin Mattus oli puhunut Morottajan mielestä erehdyksestä. Oikeus ei katsonut Mattuksen syyllistyneen rikokseen puhuessaan tapahtuneesta, joten hänet vapautettiin syytteestä.³⁵¹ Nuoremman Mattuksen syytteen käsittely jäi lyhyeksi myös vuoden 1862 käräjillä, koska hän ei ollut palannut Norjasta Suomen puolelle. Asia jäi odottamaan nuoremman Mattuksen paluuta Suomeen.³⁵²

Viimeisen kerran uudistilallista syytettiin porovarkaudesta vuonna 1864. Väitetty varkaus oli tapahtunut Kyrön kylässä vuoden 1863 Mikkelinä. Syytettynä oli uudistilallisen poika Josef Akujärvi. Syyttäjänä toiminut nimismies Ängelin oli saanut tietoonsa, että Akujärvi oli varastanut ilmoitettuna aikana uudistilallisen Märten Mattilan poron laitumelta Kyrön kylässä, josta myös Mattila oli kotoisin. Nimismies Ängelinin mukaan asia oli sovittu Akujärven ja Mattilan kesken, mutta syyttäjänä hän vaati Akujärvelle rangaistusta. Paikalla ollut Märten Mattila vahvisti syyttäjän kertomat tiedot ja lisäsi poron olleen nelivuotias. Mattila väitti, että Akujärvi ei ollut korvannut varastettua poroa lupaamallaan kaksivuotiaalla porohärällä. Paikalla ollut Akujärvi myönsi rikoksen, mutta kertoi antaneensa luvatus kaksivuotiaan poron Mattilalle. Mattila myönsi Akujärven poron olevan Mattilan porotokassa, mutta poron merkkiä ei ollut vielä muutettu. Todistajaksi nimetyt talollisen pojat Pehr, Anders ja Henrik Kyrö kertoivat Mattilan epäilleen Akujärveä varkaudesta, minkä takia asiasta järjestettiin tutkinta ja kuulustelu Akujärven talonväen luvalla. Kyröjen mukaan osia varastetusta porosta oli löytynyt talon lammassuojasta. Akujärvi oli osallistunut kuulusteluun siskonsa Britan käskystä ja myöntänyt rikoksen. Mattila ei vaatinut Akujärvelle rangaistusta, mutta syyttäjä Ängelin vaati. Oikeus tuomitsi Akujärven ensimmäisestä varkaudesta.³⁵³

Uudistilallisia oli syytettynä kalastajasaamelaisia vähemmän porovarkauksista, vaikka tapauksia oli yhtä monta. Erityisesti Padarin kylästä kotoisin olleet Mattukset olivat usein

³⁵⁰ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 21.2.1861 §7 s. 315–317. LTkA CIa:25. KA.

³⁵¹ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 22.2.1961 §10 s. 320–321. LTkA CIa:25. KA.

³⁵² Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 27.2.1961 §6 s.41–43. LTkA CIa:26. KA.

³⁵³ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 24.2.1964 §9 s. 57–63. LTkA CIa:28. KA.

käräjillä syytettynä. Kun kalastajasaamelaiset olivat syytettynä lähes yksinomaan ulkopaikkakuntalaisten porojenvarastamisesta, olivat uudistilalliset syytettynä pääasiassa saman kylän asukkaiden porojen varastamisesta. Varkauden kohteena olivat muiden uudistilallisten ja kalastajasaamelaisten porot. Tunturisaamelaisten porojen varastamisesta ei ollut syytettynä yksikään uudistilallinen. Ainoastaan yhdessä tapauksessa asianomistaja oli Inarin ulkopuolelta. Uudistilalliset liikkuiivat kalastajasaamelaisia vähemmän, koska tila ja sen eläimet estivät heitä kulkemasta laajoja alueita.

Tunturisaamelaisia oli syytettynä kolmessa tapauksessa. Tunturisaamelaisia ei asunut vakituisesti Inarissa vielä 1850-luvulla, vaan ensimmäiset tunturisaamelaiset muuttivat virallisesti Inariin 1865. Silloin Westin, Högmanin, Länsmanin ja Pautin perhekunnat saivat Inarin pitäjänkokoukselta luvan muuttaa Inariin.³⁵⁴ He liikkuiivat Inarin puolella jo 1860-luvun alussa käräjillä käsiteltyjen tapausten perusteella. Utsjoen tunturisaamelaisia oli syytettynä porovarkaudesta kahdessa tapauksessa. Kummassakin tapauksessa oli osallisena edellä mainittuja perhekuntia.

Vuonna 1861 nimismies Wallenius nosti kuulemiensa huhujen perusteella kanteen tunturisaamelaista Johan Westia vastaan. Huhujen mukaan West oli varastanut helmikuussa 1860 tunturisaamelaisten Nils Länsmanin poron. Westillä ja Länsmanilla oli ollut tietävästi yhteiset porolaitumet Paksumaassa Muddusjärven kylän alueella, josta myös poro oli varastettu. Nimismies Wallenius kertoi tavanneensa Westin maaliskuussa 1860, jolloin West oli myöntänyt varastaneensa Länsmanin poron. Samalla West oli kertonut sopineensa asian. Länsmanin mukaan hän oli luvannut Westille poron, mutta ei sitä, minkä West oli ottanut. Koska West oli hyvittänyt ottamansa poron, ei Länsman halunnut nostaa asiasta syytettä. West vastasi Länsmanin lausuntoon kertomalla Länsmanin luvasta, jonka mukaan West olisi saanut pitää poroa siihen asti, kunnes hän saisi omat poronsa kiinni. Westin mukaan hän oli pantiksi maksanut porosta neljä ruplaa. Länsman myönsi lupauksen lainasta sekä sen, että oli ottanut rahan vastaan. Syyttäjä ei pitänyt Länsmanin ja Westin kertomuksia oikeina, mutta hänellä ei ollut esittää konkreettisia todisteita heitä vastaan. Näin ollen syyttäjä joutui luopumaan rangaistusvaatimuksesta.³⁵⁵ Länsmanilla oli noin 100 poroa³⁵⁶, joten yhdellä porolla ei ollut suurta vaikutusta hänen talouteensa. Länsman itse oli ilmiantanut samoilla käräjillä kalastajasaamelaisten Matts Sajetsin porovarkaudesta. Silloinkin Länsman tyytyi korvaukseen eikä vaatinut rangaistusta syytetyille.

³⁵⁴ Lähteenmäki 2004, 294; Nahkiaisija 2003b, 226.

³⁵⁵ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 23.2.1961 §18 s.360, 362. LTkA CIa:25. KA.

³⁵⁶ Lähteenmäki 2004, 294.

Westin lisäksi Inarin käräjillä oli syytettynä porovarkaudesta Utsjoelta kotoisin ollut Hans Kitti. Hans Kitti oli 1860-luvulla toinen Utsjoen pororuhkinaista ja suvulla oli muutenkin värikäs maine. Hans Kitti tuomittiin useista porovarkauksista vankilaan.³⁵⁷ Inarin käräjillä Kitti oli syytettynä vain yhdestä varkaustapauksesta, johon liittyi useita eri varkaussyytteitä. Vuonna 1862 Kitin oli haastanut käräjille myös Utsjoelta kotoisin olleet uudistilallinen Olof Outakoski ja tunturisaamelainen Jonas Paut. Samaan tapaukseen liitettiin vuonna 1863 Kittiä Padarin kylästä kotoisin olleiden uudistilallisten Samuel Angelin ja Michel Aikion sekä Utsjoen Outakoskelta kotoisin olleen kalastajasaamelaisen Pehr Porsangerin kanteet.³⁵⁸

Utsjoella jokisaamelaisilla, joihin myös uudistilallinen Olof Outakoski kuului, oli tapana hoidattaa poronsa tunturisaamelaisilla, joilta he saivat muutenkin poronlihaa ja porotuotteita. Vastavuoroisesti he toimittivat tunturisaamelaisille esimerkiksi juustoja, lampaanlihaa, lohta ja voita.³⁵⁹ Outakoski oli pitänyt porojaan kevättalvella 1860 Jonas Pautin tokassa, joka oli paimentanut porojaan Inarissa Padarin kylän alueella. Kitti oli samoihin aikoihin paimentanut porojaan samalla laitumella. Outakosken mukaan Kitti oli varastanut hänen poronsa Pautin tokasta. Käräjillä läsnä ollut Kitti myönsi paimentaneensa poroja samalla laitumella Pautin kanssa, mutta kiisti varastaneensa poron. Kitin mukaan Outakosken poro oli jäänyt hänen tokkaansa, kun Paut oli siirtynyt porojensa kanssa uusille alueille. Kitti kertoi Outakosken poron seuranneen tokkaa kesään saakka, kunnes se oli loukannut jalkansa ja jäänyt muista jälkeen. Hans Kitin veli Klemet oli tavannut poron myöhemmin kesällä yksin metsässä ja tappanut sen. Outakoski ei uskonut Kitin selitystä vaan väitti Hans Kitin ottaneen poron kiinni suopungilla. Outakoski kertoi lähettäneensä Jöran Sarren noutamaan poroa, mutta Kitti oli kieltäytynyt luovuttamasta poroa. Kitti kiisti Outakosken väittämät, mutta myönsi Sarren käyneen Outakosken puolesta pyytämässä poroa takaisin.³⁶⁰

Jonas Paut kertoi Kitin anastaneen hänen poronsa samoihin aikoihin kuin Outakosken poron. Paut väitti Kitin ottaneen poron silloin kuin Paut oli poistumasta poroineen yhteisiltä laitumilta. Kitti kiisti varastaneensa Pautin poron. Kitin mukaan kyseinen poro oli kuulunut Kaarasjoella asuneelle tunturisaamelaiselle Pehr Jocksille. Kitti kertoi hoitaneensa asian Jocksin kanssa.³⁶¹ Paut oli pieni poronomistaja verrattuna Hans Kittiin. Pautilla oli hänen muuttaessaan Inariin vuonna 1865 noin 100 poroa, kun taas Kitillä oli vuonna 1861 noin

³⁵⁷ Lähteenmäki 2004, 331–332.

³⁵⁸ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisiasiain ptk. 1.3.1862 §19 s.67–71. LTkA CIa:26. KA; Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisiasiain ptk. 2.3.1863 §19 s.82–91. LTkA CIa:27. KA.

³⁵⁹ V-P Lehtola 2012, 28.

³⁶⁰ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisiasiain ptk. 1.3.1862 §19 s.67–71. LTkA CIa:26. KA.

³⁶¹ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisiasiain ptk. 1.3.1862 §19 s.67–71. LTkA CIa:26. KA.

1500 poroa.³⁶² Pohjoisessa kuten muualla maailmassa yhteiskunnan hierarkia perustui varallisuuteen³⁶³, joten Kitillä oli paljon vaikutusvaltaa. Tämä voi olla osin syynä, miksi häntä vastaan nostettiin kerralla useita varkaussyytteitä.

Varkaussyytteiden tueksi kuultiin useita todistajia. Vuonna 1862 todistajina kuultiin uudistilallista Jöran Sarrea, kalastajasaamelaista Tobias Outakoskea ja uudistilallista Samuel Sajets nuorempaa. Sarre kertoi käyneensä Outakosken puolesta kysymässä poroa takaisin Hans Kitiltä, joka oli kieltäytynyt luovuttamasta poroa. Kitti oli Sarren mukaan perustellut tämän Outakosken maksamattomilla veloilla. Lisäksi Kitti oli sanonut, että Outakoskella oli lainassa yksi Kitin porohärkä. Sarren mukaan Kitti oli sanonut, että palauttaisi poron sitten, kun velat olisi maksettu ja lainassa ollut poro olisi palautettu. Kun Sarre oli ollut Hans Kitin luona, oli tämä hakenut Pautin tokasta porohärän. Härän merkki oli näyttänyt samalta kuin Pautin merkki. Sarren mukaan Kitti oli tiedottanut porosta Jocksille, joka oli noutanut poron samana talvena. Kitin mukaan Pautin ja Jocksin merkit muistuttivat suuresti toisiaan ja vain kokenut katselija erottaisi ne toisistaan, minkä myös Sarre myönsi. Kalastajasaamelainen Tobias Outakoski kertoi olleensa töissä Pautilla kevättalvella 1960, jolloin Pout ja Kitti käyttivät yhteisiä porolaitumia Inarissa. Ennen lähtöään alueelta Paut oli kertonut Tobiakselle, että Kitti oli erottanut ja koonnut omat poronsa. Tobiaksen mukaan Kitti olisi silloin ottanut Olof Outakosken poron. Pautin poron Tobias tiesi Kitin ottaneen Pautin tokasta. Tobias Outakoski ei ollut tiennyt mitä poroille oli tapahtunut sen jälkeen. Nuorempi Samuel Sajets kertoi Pehr Jocksin pysähtyneen Sajetsin talolla paluumatkalla Norjaan. Jocksilla oli mukanaan porohärkä, jonka oli kertonut saaneensa Kitiltä. Kitti oli Jocksin mukaan antanut ymmärtää, että poro kuului hänelle. Sajetsin mukaan Jocks ei kuitenkaan muistanut omistavansa kyseistä poroa, mutta oli kuitenkin ottanut poron vastaan. Sajets oli tunnistanut Pautin merkin poron korvasta.³⁶⁴

Vuonna 1963 uudistilallinen Samuel Angeli väitti Kitin varastaneen hänen porohärkänsä laitumelta Muotkatunturista syksyllä 1862, minkä Kitti kiisti. Outakoskelta kotoisin ollut kalastajasaamelainen Pehr Porsanger kertoi ostaneensa jouluna 1862 norjalaiselta kalastajasaamelaiselta Johan Karasjoelta poron, jonka Kitti oli varastanut joulun jälkeen Riitamaan uudistilalta Padarin kylästä. Kitin mukaan hän oli saanut poron nyljettynä ja antanut sen taljan Utsjoen kyytirättäri Anders Högmanille. Lihoja hän oli tarjonnut Riitamaan asukkaalle Jöran Sarrelle, joka ei ollut ottanut lihoja vastaan. Lihat olivat edelleen Kitillä.

³⁶² Lähteenmäki 2004, 294; 327.

³⁶³ Lähteenmäki 2004, 291–293.

³⁶⁴ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisiasiain ptk. 1.3.1862 §19 s.67–71. LTkA CIa:26. KA.

Uudistilallisen Michel Aikion mukaan Kitti oli muuttanut hänen porojensa merkkejä keväällä 1962 Muotkatunturin alueella. Porot olivat olleet vielä joulun jälkeen elävänä Kitin tokassa, joten Aikio vaati Kittiä palauttamaan porot. Kitti kiisti muuttaneensa merkkejä.³⁶⁵

Todistajien kuuleminen jatkui uudistilallista Samuel Sajets vanhemman ja lautamies Johan Mattuksen kuulemisella. Samuel Sajets kertoi vierailleensa syksyllä 1962 Kitin luona. Siellä ollessaan Sajets oli huomannut porontaljan, jonka yksi korva puuttui ja toista korvaa oli muokattu. Taljan omistajaa Sajets ei tiennyt. Johan Mattus kertoi kulkeneensa Kitin matkaseurassa uudenvuoden aikoihin ohi Riitamaan talon. Silloin Kitti oli kertonut löytäneensä talon läheltä tapetun poron, jonka lihat ja taljan oli ottanut. Mattus kertoi huomanneensa, että poron merkkiä oli muutettu hieman ennen kuolemaa Porsangerin merkiksi. Poron alkuperäisestä omistajasta Mattuksella ei ollut tietoa. Syyttäjänä toiminut nimismies Wickstrand piti Kittiä syyllisenä Olof Outakosken ja Jonas Pautin ilmoittamiin varkauksiin, mutta ei muihin ilmoitettuihin rikoksiin. Kitillä oli taustalla kolme tuomiota juopumuksesta ja yksi tuomio porovarkaudesta. Oikeus piti Kittiä syyllisenä Olof Outakosken ja Jonas Pautin porojen varastamiseen. Tuomio annettiin kuitenkin ensimmäisestä varkaudesta, koska aikaisempi tuomio oli annettu kesken tutkintaprosessin. Muilta osin Kitti vapautettiin. Kitti veloitettiin kuitenkin antamaan Riitamaasta löytyneet lihat ja taljat Pehr Porsangerille tai korvata ne rahalla.³⁶⁶

Tunturisaamelaisten porovarkauksista raportoitiin käräjille pääasiassa muiden kuin tunturisaamelaisten toimesta. Yleensä tunturisaamelaiset selvittivät heidän keskinäiset porovarkaussyytöksensä omassa piirissä eikä niistä ilmoitettu virkavallalle. Ainoastaan talollisten ja porottomien varkauksista saatettiin ilmoittaa viranomaisille.³⁶⁷ Westin ja Länsmanin tapauksesta kanteen nosti huhujen pohjalta nimismies. Kitin tapauksessa alkuperäisen syytteen oli nostanut uudistilallinen Utsjoelta. Tapauksessa oli osallisena myös tunturisaamelainen, joka tuskin olisi yksin lähtenyt syyttämään Kittiä porovarkaudesta käräjillä.

Tunturisaamelaisilla oli paljon omia poroihin liittyviä käytänteitä, joita talollisilla ei ollut. Inarin käräjillä käsitellyissä tapauksissa ei vedottu tarkasteluajankohtana kertaakaan maan tapaan. Esimerkiksi vuonna 1839 käräjillä käsitellyssä tapauksessa oli vedottu tapaan, jossa poron sai ottaa laitumelta, jos sen korvaksi myöhemmin. Lautamiehet olivat vahvistaneet, että tunturisaamelaiset noudattivat tapaa, jonka mukaan hätätilanteessa sai ottaa poron toisen

³⁶⁵ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 2.3.1863 §19 s.82–91. LTkA CIa:27. KA.

³⁶⁶ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 2.3.1863 §19 s.82–91. LTkA CIa:27. KA.

³⁶⁷ Kortessalmi 2008, 344.

tokasta todistajan läsnä ollessa ilman, että sitä katsottiin rikokseksi.³⁶⁸ Viitteitä edellä mainituista tavoista näkyi varkaustapauksissa, mutta niihin ei erikseen vedottu tai mainittu. Talollisilla ja kalastajasaamelaisilla ei ollut yhtä vapaa näkökulma poronomistukseen, koska heillä poroja ei ollut yhtä paljon kuin tunturisaamelaisille. Heille yksittäiset porot olivat tärkeitä, eikä heillä ollut esimerkiksi varaa korvata otettua poroa vastaavanlaisella yksilöllä. Tämän takia vähän poroja omistaneiden talollisten ja kalastajasaamelaisten tekemät porovarkaudet ilmoitettiin virkavallalle.

Porovarkauksien lisäksi käräjillä käsiteltiin muutama murtovarkaus ja irtaimeen omaisuuteen kohdistunut varkaus. Irtaimen omaisuuteen kohdistuneita varkauksia oli kaksi, ja kummassakin niistä syytettynä oli kalastajasaamalainen Per Musta Muddusjärven kylästä. Vuonna 1855 häntä syytti nimismies Nordberg kuorma-ahkion varastamisesta ja vuonna 1860 kalastajasaamalainen Göran Walle syytti Mustaa peskin varastamisesta. Musta oli tuomittu jo ennen vuotta 1855 kahdesti porovarkauksesta. Sekä Nordberg että Walle olivat tavanneet Mustan varastettuiden esineiden kanssa, mutta kysyttäessä Musta oli sanonut omistavansa tavarat. Käräjillä Musta kiisti myöntäneensä varkaukset. Nordbergin ahkion varastamista oikeus tuomitsi Per Mustan kolmannesta varkauksesta raipaniskuihin, kirkonrangaistukseen sekä kolmeksi vuodeksi vankilaan Viaporiin. Tuomio siirtyi hovioikeuden käsiteltäväksi ja tutkinnan ajaksi Musta sijoitettiin Kittilän vankilaan.³⁶⁹ Muun muassa Samuli Paulaharju kirjoittaa teoksessaan *Taka-Lappia*, että naapuripitäjien asukkaat pitivät Inarin kalastajasaamelaisia köyhinä.³⁷⁰ Suomalaisen yhteiskunnan kriteerien mukaan Inarissa ei ollut erityisen paljon köyhiä, mutta köyhyys kuritti Inaria kuten mitä tahansa pitäjää.

Köyhyys saattoi ajaa myös Mustan varkauteen. Huonoihin varallisuusoloihin viittasi myös Mustan lausunto vuoden 1860 käräjillä. Musta kertoi asuneensa talvella 1858 kalastajasaamelaisen Olof Wallen ja tämän vaimon Annan luona. Hän oli juuri palannut Kittilän vankilasta istuttuaan tuomion toisesta varkauksesta. Mustan mukaan hän oli mennyt kesäksi 1858 Norjaan kalastamaan. Musta kertoi tehneensä ennen ahkioita ja veneitä elannoksi, mutta hänen voimansa ei enää riittäneet niiden valmistamiseen. Musta sanoi saavansa elantonsa pääasiassa verkkojen sitomisesta, mikä ei ollut yhtä tuottoisaa kuin ahkioiden ja veneiden valmistaminen. Walleja kuultiin todistajina Göran Wallen peskiin

³⁶⁸ Joona 2000, 716–717.

³⁶⁹ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 15.2.1855 §21 s.342. LTkA CIVa:3. KA; Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 18.2.1856 §15 s.28. LTkA CIVa:3. KA; Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 17.2.1857 s.56–57. LTkA CIVa:3. KA.

³⁷⁰ Paulaharju 1927, 30.

liittyvässä tapauksessa vuoden 1860 käräjillä. He sanoivat peskin olleen heidän pihallaan aitassa, jossa Musta oli säilyttänyt pääasiassa heinää. Olof Walle kertoi maininneensa asiasta Göran Wallelle, joka oli hakenut peskin takaisin. Oikeus katsoi Mustan syyllistyneen varkauteen, joten Musta tuomittiin neljännestä varkaudesta loppuelämäksi vankilaan.³⁷¹

Murtovarkaussyyteitä käsiteltiin Inarin käräjillä vuosina 1855–1869 yhteensä kolme. Ajallisesti murtovarkaudet sijoittuivat pääosin vuosiin 1867–1868. Syytettynä oli kaksi kalastajasaamelaista ja yksi tunturisaamelainen. Vuonna 1867 murtovarkaudesta käräjillä ilmoitti lautamies Pähl Walle, jonka talvipaikalla Pielpaniemessä sijaitsevaan lukittuun aitaan oli murtauduttu 15. heinäkuuta 1866. Aitasta oli varastettu ruokatarvikkeita, kuten poronlihaa, ydinluita ja voita. Walle epäili, että syyllinen oli kalastajasaamelaisen poika Johan Sajets Ivalon kylästä. Wallen mukaan Johan Sajets oli myöntänyt murron aitaan, kun Walle oli murtoa seuraavana päivänä vieraillut Sajetsin luona. Sajets oli tosin sanonut tullessa oven kautta eikä katon kautta, kuten Walle oli aluksi väittänyt. Wallen mukaan Sajets oli sanonut syöneensä ruokatavarat. Paikalla ollut Johan Sajets kertoi isänsä Olof Sajetsin avulla, että oli vieraillut kyseisenä päivänä kappalaisen luona eikä ollut käynyt Pielpaniemessä. Sajets kiisti Wallen esittämät väittämät. Tapauksessa kuultiin todistajia, mutta todistajanlausunnot eikä itse tuomio ole säilynyt.³⁷² Vaikka kalastajasaamelaisilla oli useita asuinkenttiä ja niissä asuttiin vain osan vuotta, ei murtovarkauksia juuri ollut. Edellä mainittu tapaus jäi epäselväksi, mutta aittojen määrään nähden murtoja käsiteltiin Inarin käräjillä vähän.

Vuonna 1868 käräjillä käsiteltiin kahta murtotapausta. Ensimmäisessä syytettynä oli tunturisaamelainen Anders Aikio Utsjoelta. Häntä syytettiin tunturisaamelaisen Gabriel Aikion ahkioon murtautumisesta ja varkaudesta. Aikiot olivat paimentaneet porojaan Muddusjärven kylän alueella keväällä 1866. Gabriel Aikio oli säilyttänyt kotansa vieressä lukittua ahkiota, johon Anders Aikio oli murtautunut. Anders oli varastanut ahkiosta yhteensä 52 Norjan speciedaleria. Osan Anders Aikio oli maksanut takaisin Gabriel Aikiolle, ja loppusummasta oli laadittu velkakirjoja. Anders Aikio myönsi varkauden, mutta Gabriel Aikio ei vaatinut hänelle rangaistusta. Tapauksessa kuultiin syyttäjä Wickstrandin nimeämänä liuta todistajia, jotka olivat kuulleet Anders Aikion tunnustaneen varkauden. Koska Anders Aikio tunnusti itse syyllistyneensä rikokseen, oikeus tuomitsi hänet ensimmäisestä varkaudesta ja murroista sakkoihin ja raipaniskuihin.³⁷³ Käräjäpöytäkirjasta ei käynyt ilmi

³⁷¹ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisiasiain ptk. 21.2.1960 §12 s. 225–226. LTkA CIa:24. KA; Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisiasiain ptk. 21.2.1960 §20 s. 237–238. LTkA CIa:24. KA.

³⁷² Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisiasiain ptk. 1.3.1867 §12 s.18–21. LTkA CIVa:4. KA.

³⁷³ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisiasiain ptk. 28.2.1968 §14 s.60–65. LTkA CIVa:4. KA.

Aikioiden sukulaisuus, mutta yhteinen patronyymi viittaisi heidän olevan veljeksiä. Tapauksesta näkyi myös aikaisemmin mainittu tunturisaamelaiden tapa setviä varkausasiat keskenään ilman virkavaltaa. Aikioidenkin tapauksessa nimismies oli nostanut syytteet.

Toisessa vuonna 1868 käsitellyssä tapauksessa syytettynä oli kalastajasaamelainen Anders Sarre Paatsjoelta. Venäjän Kuolan seurakunnasta kotoisin kalastajasaamelainen Alexej Gavrielloff syytti Sarre murtautumisesta Gavrielloffin aittaaan. Sarre oli Gavrielloffin mukaan varastanut aitasta arkun, joka sisälsi 37 ruplaa seteleinä ja hopearahoina, neljä karttuunikangasta, punaisen silkkihuivin, takin, parit verkahousut, villakankaasta tehdyn neuletakin, 10 kyynärää puuvillakangasta, kullatun hopeasormuksen sekä kukkaron, jossa oli säilytetty seitsemän ruplaa seteleinä. Lisäksi Sarre oli varastanut kuusi poronohjasta. Sarre oli palauttanut varastetut tavarat seitsemää ruplaa ja poronohjaksia lukuun ottamatta, joita Gavrielloff vaati Sarrelta käräjillä. Sarre ei ollut läsnä käräjillä, joten hänen kantansa jäi kuulematta. Koska Gavrielloffin aitta oli sijainnut Venäjän puolelle, ei oikeus ottanut asiaa käsittelyyn.³⁷⁴ Kyseessä saattoi olla sama Anders Sarre, joka oli syylistynyt kolttasaamelaisten porojen varastamiseen aikaisemmin 1860-luvulla. Rajaseudulla oli levotonta varkauksien suhteen, koska varastetut porot oli mahdollista siirtää tarvittaessa rajan toiselle puolelle.³⁷⁵ Tällöin viranomaisten toimivalta ei riittänyt, ja he joutuivat turvautumaan virkaveljiinsä. Prosessi oli kuitenkin hidasta.³⁷⁶

Inarin käräjillä käsiteltiin eniten porovarkauksia. Porovarkauksiin syyllistettiin erityisesti Inarin pohjoisosissa Padarin ja Muddusjärven kylissä. Syytettynä ja asianomistajina oli 1850-luvulla kalastajasaamelaiset ja uudistilalliset, mutta 1860-luvulla tunturisaamelaisia oli sekä asianomistajina että syytettyinä. Inarin poronhoito poikkesi tunturisaamelaisten poronhoidosta. Tunturisaamelaiset paimensivat suuria porotokkia ympärivuotisesti laitumelta toiselle, kun Inarissa poroja paimennettiin talvisin ja ne päästettiin irti kesäisin. Myös suhtautuminen poronomistukseen oli erilainen. Tunturisaamelaiset näkivät poromäärän kuvastavan omistajan taitoa, koska hän oli pystynyt pitämään poronsa kasassa. Inarissa poroihin suhtauduttiin omistushaluisemmin, ja yhdellä porolla oli suuri merkitys esimerkiksi toimeentuloon. Paatsjoella inarilaiset syyllistyivät rajantakaisten kolttasaamelaisten porojen varastamiseen. Inarilaiset suhtautuivat kolttasaamelaisiin yhtä alentuvasti kuin tunturisaamelaiset suhtauivat Inarin kalastajasaamelaisiin ja uudistilallisiin. Muut varkaudet olivat harvinaisia.

³⁷⁴ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 29.2.1968 §23 s. 80–81. LTkA CIVa:4. KA.

³⁷⁵ Joona 2000, 711.

³⁷⁶ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 23.2.1861 §19 s.361–362. LTkA CIa:25. KA.

3.2. Taistelu viinaa vastaan

Saamelaisten alkoholin ja erityisesti viinanjuontia pidettiin ongelmallisena jo 1700-luvulla. Vuonna 1723 viinanmyyntiä rajoitettiin pohjoisessa ensimmäisen kerran, kun viinanmyynti markkinoilla kiellettiin. Paikalliset saamelaiset vastustivat viinanmyyntikielto, koska alkoholia käytettiin lääkkeenä sekä lämmikkeenä erityisesti talvisaikaan. Myyntikielto unohtui vähitellen, mutta viinankäyttöön havahduttiin taas 1800-luvulla. Erityisesti viinankäyttö markkinoilla ja kirkkopyhinä koettiin ongelmalliseksi.³⁷⁷ Erityisesti papisto oli huolissaan nuorison kurittomuudesta.³⁷⁸ Vuonna 1838 viinan tuonti sekä myyminen kiellettiin uudelleen.³⁷⁹ Myyntikiellosta huolimatta viina ei kadonnut pohjoisesta, vaan viinaa salakuljetettiin ja myytiin salaa.

Käräjillä laitton viinanmyynti näkyi kymmenen tapauksen verran. Neljä tapauksista oli tapahtunut jouluna 1858. Lisäksi kaksi tapausta oli tapahtunut vuonna 1859 ja loput neljä tapausta vuonna 1860. Syytteet rikoksista oli nostettu tapauksesta riippuen vuosina 1859–1862. Vuonna 1859 Inarin nimismiehen viransijaisena oli toiminut Utsjoen nimismies Alexander Tillman. Utsjoella viinaa vastaan oli taisteltu Inaria voimakkaammin, kun kirkkoherra Andelin yritti parhaansa mukaan hillitä viinanjuontia ja -kauppaa. Lisäksi Norjan puolelle Vesisaareen oli perustettu raittiusseura, josta muun muassa lääninrovasti Liljeblad halusi utsjokelaisten ottavan mallia.³⁸⁰ Tillman jatkoi oletettavasti Inarissa Utsjoen kovempaa linjaa viinaa vastaan, mikä näkyi nostettujen syytteiden määrässä. Tillmanin jälkeen vuosina 1860 ja 1861 Inarin nimismiehenä toimi Erland Wallenius, joka nosti Tillmanin tavoin useita viinaan liittyviä syytteitä. Wallenius sekaantui itse viinakauppaan siinä määrin, että hänet erotettiin virastaan. Walleniuksen jälkeen virkaan valittu Xenofon Nordling oli myös innokas puuttumaan paikallisten viinankäyttöön³⁸¹, vaikka viinaan liittyviä tapauksia ei käräjillä juuri käsitelty hänen aikanaan.

Vuoden 1858 joulun aikaan Inarissa liikkui useita kittiläläisiä viinakauppiaita, koska kaikissa neljässä kyseiseltä ajalta nostetussa syytteessä syytettynä oli kittiläläinen. Talollisen Johan Tervaniemen väitettiin myyneen kaksi ankkuria³⁸² viinaa Inarin kirkolla 29. joulukuuta. Vähän yli 50-vuotiaalla Tervaniemellä ei ollut aikaisempia tuomioita. Lautamies Märten Sajets ja kalastajasaamelainen Samuel Sajets kertoivat Tervaniemen tulleen joulun jälkeen Norjasta

³⁷⁷ T.I Itkonen 1948a, 296–297.

³⁷⁸ Borg 2019, 80–81; Nahkiaisoja 2003a, 186.

³⁷⁹ Borg 2019, 80; T. I Itkonen 1948a, 297.

³⁸⁰ Kylli 2005, 295.

³⁸¹ Kylli 2005, 290.

³⁸² Ankkuri oli tilavuudeltaan 40 litraa. T.I Itkonen 1948b, 209.

mukanaan ankkuri viinaa, josta he sanoivat ostaneen yhdessä puoli ankkuria viinaa. Kumpikin Sajets vakuuttivat viinan olleen norjalaista. Tervaniemi myönsi rikoksen vuoden 1860 käräjillä, joten hänet tuomittiin yhteensä 50 ruplan sakkoihin laittomasta viinanmyynnistä ja viinanhallussapidosta.³⁸³

Toinen syytetyistä oli itsellinen Eric Niemi, jonka hallusta oli tavattu kuusi ankkuria norjalaista viinaa. Niemen väitettiin myyneen viinaa eteenpäin sekä olleen humalassa kirkossa joulupäivän aamuna. Lautamies Olof Sajets kertoi nähneensä Niemen humalassa kirkossa. Lapinporvari Olof Padarin kertomaan mukaan Niemi oli vieraillut Padarin luona palatessaan Norjasta joulunaikaan. Silloin Niemellä oli ollut mukana kaksi täyttä ankkuria viinaa. Tervaniemen tavoin Niemi ei ollut läsnä vuoden 1859 käräjillä, joten asian käsittely siirtyi vuoden 1860 käräjille.³⁸⁴ Vuonna 1860 läsnä ollut Niemi kiisti esitetyt väitteet, minkä takia todistajana kuultiin lisäksi vielä Olof Padarin vaimoa Margarethia. Margaretha kertoi kyydinneensä Niemeä miehensä kertoman vierailun aikana. Margarethan mukaan Niemellä oli ollut mukana kaksi ankkuria, jotka olivat sisältäneet hajun perusteella viinaa. Niemi myönsi, että hänellä oli ollut mukana kaksi ankkuria, jotka hän oli ostanut Nyborgista Norjasta. Niemen mukaan ankkureissa oli ollut lamppuöljyä, mutta hänellä ei ollut esittää siitä todistusta. Niemi todettiin syylliseksi laittomaan viinan hallussapitoon ja salakuljetukseen. Juopumuksesta Niemeä ei tuomittu. Salakuljetusrikokset käsiteltiin Tornion kaupungin raastuvanoikeudessa, jonka ratkaistavaksi myös Niemen tapaus siirrettiin.³⁸⁵

Kolmannessa tapauksessa syytettynä oli renki Pehr Karhula, jonka väitettiin olleen humalassa ensimmäisenä joulupäivänä Inarin kirkolla sekä myyneen viinaa samassa paikassa 27. joulukuuta. Karhulan hallusta oli löydetty kaksi ankkuria viinaa. Niemen ja Tervaniemen tavoin Karhula ei ollut läsnä vuoden 1859 käräjillä. Vähän yli 50-vuotias Karhula oli saanut aikaisemmin tuomion varkaudesta. Lapinporvari Olof Padar kertoi nähneensä Karhulan humalassa toisena joulupäivänä. Samana päivänä Padar oli nähnyt Karhulan kädessä kaksi viinapulloa. Renki Johan Tanhua ja uudistilallinen Simon Tepsel kertoivat ostaneen Karhulalta viinaa. Tanhua oli vaihtanut viinaa hamppuun ja Tepsel oli ostanut viinan jouluaattona, jolloin Karhula oli ollut Olof Padarin tuvassa.³⁸⁶ Vuonna 1860 käräjillä läsnä ollut Karhula tunnusti syytteet lukuun ottamatta sitä, että oli ollut humalassa sapattina.

³⁸³ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 15.2.1859 §17 s.113–114, 116. LTkA CIVa:3. KA; Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 16.2.1859 §34 s.141–142. LTkA CIVa:3. KA; Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 22.2.1860 §22 s. 241. LTkA CIa:24. KA.

³⁸⁴ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 15.2.1859 §18 s.115–117. LTkA CIVa:3. KA.

³⁸⁵ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 22.2.1860 §22 s. 242–243. LTkA CIa:24. KA.

³⁸⁶ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 15.2.1859 §19 s. 117–118,120. LTkA CIVa:3. KA.

Lautamiehet todistivat yhdessä, että Karhula oli ollut päihtyneenä väenkokouksessa. Karhula tuomittiin sakkoihin juopumuksesta väenkokouksessa sekä laittomasta viinan hallussapidosta ja myynnistä. Karhulan sakkotuomio muutettiin pari vuotta myöhemmin vankilatuomioksi, koska Karhulalla ei ollut varaa maksaa 56 ruplan sakkoja.³⁸⁷

Jouluisin Inarin kirkolla pidettiin Inarin joulumarkkinat, jonne tuli kauppiaiden lisäksi väkeä Ruijasta, Venäjältä ja ympäri Suomen Lappia.³⁸⁸ Muualla Lapissa markkinoiden merkitys hiipui 1860-luvulla, mutta Inarissa ja Kittilässä markkinoita pidettiin vielä 1800-luvun lopullakin.³⁸⁹ Markkinat houkuttelivat myös viinakauppiat Inariin³⁹⁰, koska markkinoille saapuvat tunturisaamelaiset maksoivat viinasta hyvän hinnan poroina. Myös uudistilalliset ja kalastajasaamelaiset hankkivat viinaa pystyäkseen käymään paremmin kauppaa tunturisaamelaisten kanssa.³⁹¹ Jouluna 1858 Inarissa oli ilmeisen paljon väkeä Kittilästä, koska vuonna 1861 nimismies Wallenius haastoi kittiläläisen talollisen pojan käräjille viinanmyynnistä, joka oli tapahtunut Inarin kirkolla vuoden 1858 jouluna. Walleniuksen saamien tietojen mukaan Ollilalla oli ollut kaksi ankkuria suomalaista viinaa, jota hän oli myynyt eteenpäin. Ollila oli tuomittu kerran sakkoihin suuren viinamäärän laittomasta hallussapidosta sekä viinanmyynnistä. Ollila kiisti Walleniuksen esittämät väitteet. Walleniuksella ei ollut esittää todisteita saamiensa tietojen perustaksi, joten Ollila vapautettiin syytteestä.³⁹²

Kittiläläisten laitton viinakauppa Inarissa ei loppunut vuoteen 1858, vaan kittiläläisiä oli syytettynä viinakaupasta vielä vuoden 1860 ja 1861 käräjillä. Vuonna 1860 nimismies Wallenius syytti itsellistä Matts Buljua viinan laittomasta hallussapidosta ja salakuljetuksesta sekä tullipetoksesta. Marraskuussa 1859 Buljun hallusta oli löytynyt Menesjärvellä astia, joka oli sisältänyt 4 ³/₄ kannua norjalaista viinaa. Bulju oli ollut paluumatkalla Norjasta, ja nimismies Wallenius oli takavarikoinut Buljulta löytyneen viina-astian ja muun kuljetusahkiassa olleen omaisuuden. Buljulla oli ollut Varangerin voutikunnan voudin laatima passi, mutta nimismies Walleniuksen mielestä Bulju yritti huijata passilla Suomen viranomaisia. Passissa oli kuitenkin voudin sinetti, ja Bulju vakuutti ottaneensa sen vastaan voudin pyynnöstä. Buljun matkaseurueeseen oli kuulunut kuusi muuta jäsentä, ja Bulju oli valtuutettu hoitamaan asiaa Inarin käräjillä. Buljun mukaan he eivät olleet tuoneet viinaa yli

³⁸⁷ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 22.2.1860 §24 s.243, 245. LTkA CIa:24. KA.

³⁸⁸ Nahkiaisoja 2003a, 183.

³⁸⁹ T.I Itkonen 1948b, 203–204.

³⁹⁰ Nahkiaisoja 2003a, 186.

³⁹¹ Borg 2019, 80–81.

³⁹² Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 23.2.1861 §20 s.363–365. LTkA CIa:25_6. KA; Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 27.2.1862 §7 s.43. LTkA CIa:26. KA.

sallitun määrän, minkä takia hän vaati takavarikoitujen tavaroiden palautusta. Syyttäjä nimesi todistajiksi lautamies Isak Morottajan, uudistilalliset Göran Thulen ja Jon Aikion sekä uudistilallisen pojan Göran Morottajan, jotka olivat avustaneet nimismies Walleniusta Buljun kiinniotossa ja tavaroiden takavarikoinnissa. He totesivat Buljun kuljettaneen viina-asioita, joiden omistajiksi oli ilmoittanut Buljun lisäksi kaksi vierasta henkilöä. Bulju ei ollut paikalla seuraavan vuoden käräjillä, koska hän oli muuttanut muualle. Wallenius anoi, että hän saisi pitää takavarikoidut viinat, mutta muun omaisuuden kohtalosta hän halusi tuomioistuimen päättävän. Koska salakuljetustapaukset olivat Tornion raastuvanoikeuden käsiteltäviä, siirtyi tuomion antaminen Tornioon.³⁹³

Kittilään oli levinnyt 1840-luvulla Pohjois-Ruotsista herätysliike nimeltä lestadiolaisuus, joka suhtautui hyvin kriittisesti alkoholiin. Syynä oli liikkeen perustajan Lars Levi Laestadiuksen oma viha alkoholia kohtaan. Lisäksi raittiusliike oli hyvä väline levittää myös herätys-sanomaa, koska varsinaisten seurojen pito oli kielletty. Liike ajoi omia aatteitaan hyvin näkyvästi ja jopa hyökkäävästi.³⁹⁴ Asiakkaat olivat herätysliikkeen myötä vähentynyt Kittilässä, joten viinaa polttavat talolliset joutuivat enenemissä määrin kuljettamaan viinaa myytäväksi Inariin. Inarissa viinaa myytiin erityisesti tunturisaamelaisille, joiden sanottiin olevan alttiita viinan houkutuksille. Erityisesti viinakauppa oli tuottoisaa talollisille, jotka saattoivat käyttää viinan polttoon hallan turmelemia viljoja.³⁹⁵ Kittilästä oli muutenkin käyty kauppaa Inarissa, minkä lisäksi paljon kittiläläisiä kulki Inarin kautta itäiseen Ruijaan. Ruijan siirtolaisuuden painopiste oli siirtynyt pikku hiljaa 1800-luvun jälkeen kohti muun muassa Vesisaarta, jossa myös kaupankäynti oli vilkastunut.³⁹⁶

Vuonna 1861 talollisen poika Pehr Tervaniemi syytettiin viinan laittomasta kuljettamisesta sekä myöhemmin myös viinanmyynnistä. Hänen väitettiin tuoneen ilman tuontitodistus tai kuormakirjaa Kittilästä jouluna 1860 kaksi astiaa, joista toinen sisälsi 12 ¼ kannua viinaa ja toinen 14 ½ kannua rommia. Tervaniemi oli jäänyt kiinni Padarjärvellä, kun nimismies Wallenius oli ollut matkalla kalastajasaamelaisen Anders Wallen luo selvittämään viinakätköä. Wallenius oli takavarikoinut Tervaniemen omaisuuden. Tervaniemi kiisti kuljettaneensa viinaa. Hän kertoi löytäneensä viina-astian Padarjärven jäältä ollessaan matkalla Kittilästä Inariin. Nimismies Wallenius oli sattumalta tullut paikalle yhdessä kyytirättäri Olof Sajetsin ja uudistilallisen Jöran Kangasniemen kanssa. He olivat kaikki menneet Anders Wallen luo,

³⁹³ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk.22.2.1860 §25 s.245–248. LTkA CIa:24. KA; Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 21.2.1861 §4 s.312–314. LTkA CIa:25. KA.

³⁹⁴ Lähteenmäki 2004, 127; Lohi 2009, 29.

³⁹⁵ Borg 2019, 81; T.I Itkonen 1948a, 296–297.

³⁹⁶ Lähteenmäki 2004, 385.

jonka talon läheltä löytyi lumeen piilotettu viina-astia. Kyytirättärin mukaan Tervaniemi oli itse tiputtanut viina-astian jälle, kun oli huomannut nimismiehen lähestyvän.³⁹⁷

Tervaniemi oli nostanut yhdessä kruununvouti Sandmanin kanssa syytteen nimismies Walleniusta vastaan samoilla vuoden 1861 käräjillä. Tervaniemen mukaan Wallenius oli sallinut uudistilallisen Jöran Kangasniemen myydä häneltä takavarikoitua omaisuutta, vaikka tuomioistuin ei ollut antanut siihen lupaa. Moni inarilainen todisti ostaneensa Kangasniemeltä tai Walleniuksen piialta viinaa tai rommia joulukuussa 1860. Myynti oli tapahtunut kappalaisen puustellissa, jossa myös nimismies Wallenius majoittui. Todistajien mukaan Wallenius oli ollut jollain tavalla tietoinen myymisestä. Walleniuksen mukaan hän oli pyytänyt Kangasniemeä vain mittamaan takavarikoidut viina-astiat. Kangasniemi oli kuitenkin ilman Walleniuksen lupaa myynyt viinaa. Jöran Kangasniemen mukaan Wallenius oli vaatinut takavarikoitujen viinon myymistä, minkä takia hän oli yhdessä piika Karolinan kanssa myynyt viinoja. Wallenius kiisti tämän.³⁹⁸

Sekä Tervaniemen että Walleniuksen syytteiden käsittelyä jatkettiin vuoden 1862 käräjillä. Wallenius oli erotettu tehtävästään vuoden 1861 kesällä, mutta hän oli silti paikalla vastaamassa syytteisiin. Piika Karolina Nieminen kertoi osallistuneensa viinanmyyntiin Jöran Kangasniemen pyynnöstä. Wallenius ei ollut sanonut Karolinalle mitään, mutta piika oli aistinnut Walleniuksen hyväksynnän. Wallenius ilmiantoi Pehr Tervaniemen viinanmyynnistä. Walleniuksen mukaan Tervaniemi oli myynyt viinaa edellisvuoden käräjien aikaan Inarin kirkolla. Syyttäjänä toiminut kruununvouti Sandman nosti uuden syytteen Tervaniemeä vastaan. Tervaniemi kiisti syytteet, mutta useat inarilaiset kertoivat ostaneensa Tervaniemeltä viinaa. Lisäksi talollisen poika Olof Ollila kertoi viinan kuljetukseen liittyen, että Tervaniemi oli saapunut hieman ennen Ollilaa mainitun Anders Wallen talolle joulukuussa 1860. Ollilan mukaan Tervaniemen ahkiassa oli ollut kaksi astiaa, mutta toinen astioista hävisi Ollilan lyhyen vierailun aikana. Tervaniemi oli sanonut Ollilalle astioiden kuuluvan Anders Wallelle, jolta löytyisi myös viinaa. Ollila ei tiennyt oliko mainitut astiat sisältäneet viinaa. Wallenius piti selvänä, että Tervaniemi oli syyllistynyt viinan salakuljetukseen sekä laittomaan viinanmyyntiin.³⁹⁹

Lopulta Pehr Tervaniemeä syytettiin alkoholijuomien laittomasta kuljettamisesta ja myynnistä. Jöran Kangasniemeä ja Karolina Niemistä pidettiin syyllisinä takavarikoidun omaisuuden laittomaan myymiseen, johon Walleniuksen katsottiin myös osaksi syyllistyneen.

³⁹⁷ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 25.2.1861 §27 s. 371–374. LTkA CIa:25. KA.

³⁹⁸ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 25.2.1861 §28 s.374–380. LTkA CIa:25. KA.

³⁹⁹ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 28.2.1862 §14 s. 47–59. LTkA CIa:26.

Tervaniemi, Kangasniemi sekä Wallenius todettiin syyllisiksi viinan laittomaan kuljetukseen ja myymiseen joulukuussa 1860. Heidät kaikki tuomittiin maksamaan 20–40 ruplan sakot. Wallenius sai sakkotuomion myös Utsjoen käräjillä käsitellystä laittomaan tuulastukseen liittyvästä asiasta. Piika Karolina Nieminen ei saanut tuomiota, koska hänen oli kuulunut Walleniuksen talonväkeen ja ollut tämän määräysvallan alainen. Tervaniemen toinen syyte siirtyi käsiteltäväksi vielä seuraaville käräjille. Tervaniemi ehti kuitenkin karata Norjaan ennen kuin syyte saatiin käsiteltyä loppuun, joten tuomiota ei pystytty antamaan.⁴⁰⁰

Lapissa nimismiehet edustivat etelää voimakkaammin kruunun intressejä ja viranomaisia. Muita virkamiehiä ei ollut, koska köyhään Lappiin ei katsottu olevan varaa palkata muita virkamiehiä.⁴⁰¹ Tämä mahdollisti sen, että nimismies saattoi käyttää asemaansa väärin. Nimismiesmiehen katsottiin edustavan esivaltaa eikä kansaa. Nimismies asui kuitenkin kansan keskuudessa, ja erityisesti Lapissa muita virkamiehiä ei juuri ollut pappien keskuudessa.⁴⁰² Saamelaisten tiedettiin suhtautuvan virkamiehiin kunnioittavasti⁴⁰³, joten nimismiesten toimintaa katsottiin läpi sormien, jos se ei vaikuttanut negatiivisesti saamelaisten toimeentuloon. Tervaniemi ei kuitenkaan asunut Inarissa, joten hänen ei tarvinnut pysyä hyvissä väleissä Walleniuksen kanssa. Viinakaupasta saatavat rahat kiinnostivat selvästi Walleniusta. Wallenius keskittyi erityisesti viinan salakuljetukseen, koska sitä kautta hän sai itselleen viinaa kaupattavaksi.

Kittiläläiset eivät olleet ainoita, jotka harjoittivat Inarissa viinanmyyntiä. Vuosina 1861 ja 1862 käsiteltiin yhteensä kolme tapausta, joissa kalastajasaamelaisia syytettiin laittomasta viinanmyynnistä. Vuonna 1861 Henrik Walle Paatsjoen kylästä syytettiin viinamyynnistä, joka oli tapahtunut vuoden 1860 käräjien aikaan Inarin kirkolla. Walle kiisti ensin syytteen, mutta kalastajasaamelaisen Matts Kuuvan todistuksen jälkeen myöntänyt myyneensä Kuuvalle jonkin verran viinaa. Walle sai 20 ruplan sakkotuomion.⁴⁰⁴ Vuonna 1861 syytettynä oli myös Olof Walle Padarin kylästä. Hänen väitettiin myyneen viinaa omalta kotitaloltaan edellistalvena sekä jouluna 1859. Walle kuitenkin kiisti asian, ja nimismiehellä ei ollut esittää todisteita Wallea vastaan, joten Walle vapautettiin syytteestä.⁴⁰⁵

⁴⁰⁰ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 27.2.1866 §16 s.91–93. LTkA CIa:30. KA; Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 29.2.1868 §25 s.83. LTkA CIVa:4. KA.

⁴⁰¹ Ylikangas 1996, 173–174.

⁴⁰² Ylikangas 1996, 210.

⁴⁰³ Lähteenmäki 2004, 292.

⁴⁰⁴ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 23.2.1861 §21 s.365–366. LTkA CIa:25. KA.

⁴⁰⁵ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 23.2.1861 §22 s.366–368. LTkA CIa:25. KA; Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 27.2.1862 §8 s-43–44. LTkA CIa:26. KA.

Vuonna 1862 Kalastajasaamelainen Henrik Walle Paatsjoelta syytti Muddusjärven kylästä kotoisin ollutta Matts Kuuva viinan myymisestä Marianpäivän aikoihin vuonna 1860 Inarin kirkolla. Wallen mukaan Kuuva oli tuonut viinan Norjasta. Kuudesta nimetystä todistajasta ainoastaan kalastajasaamelaisella Anders Sarrella oli jotain tietoa asiasta. Sarre ei tiennyt Kuvuan viinanmyymisestä mitään, mutta Sarre tavanneensa Kuvuan keväällä Mihaljärvellä tämän palatessa Norjasta. Silloin Kuvulla oli ollut mukanaan viisi kannua norjalaista viinaa. Henrik Walle lisäsi, että Kuuva oli myynyt viinaa myös edellisjouluna Inarin kirkolla, minkä Kuuva myös kiisti. Walle nimesi lisäksi vielä viisi todistajaa, joista vain uudistilallisen pojalla Michel Aikiolla oli jotain kerrottavaa. Aikio kertoi ostaneensa Kuvulta Marianpäivän aikaan puoli tuoppia viinaa. Vuoden 1863 Kuuva myönsi myyneensä viinaa Inarin kirkolla vuoden 1860 Marianpäivänä, mutta hän kiisti muut syytteet. Kuuva kertoi sovittaneensa rikoksen Inarin entiselle nimismiehelle Erland Walleniukselle. Uudistilallisen poika Jonas Huhtamalla ja kalastajasaamelainen Matts Walle kertoivat ostaneensa Kuvulta viinan Marianpäivän aikaan vuonna 1860. Matts Kuuva todettiin syylliseksi viinanmyyntiin Marianpäivänä 1860, mutta muista syytteistä hänet vapautettiin. Matts Kuuva joutui maksamaan 20 ruplan sakot rikkomuksestaan.⁴⁰⁶

Vaikka viinanmyynti oli kielletty vuonna 1838, ei kauppa ollut loppunut siihen. Käräjillä oli erityisesti syytettynä kittiläläisiä viinakauppiaita, joista suurin osa oli myös kuljettanut viinat Norjasta. Viinalla oli myös tärkeä rooli paikallisten keskinäisessä kaupassa. Kalastajasaamelaiset toivat Norjan rannikolta jauhoja uudisasukkaille, jotka antoivat vastineeksi viinaa ja ahkioita. Nämä kalastajasaamelaiset myivät eteenpäin tunturisaamelaisille.⁴⁰⁷ Passien ja matkatodistusten valvonta kuului myös nimismiehen työhön⁴⁰⁸, joten hän kaikkia kulkijoita pidettiin silmällä. Viinakauppa oli pohjoisessa hyvin tuottoisaa, koska erityisesti tunturisaamelaiset olivat anteliaita asiakkaita. Tämän takia myös muutamia kalastajasaamelaisia osallistui viinakauppaan. Tunturisaamelaiset eivät olleet kuitenkaan ainoita viinankäyttäjiä, vaan viinan juontiin syyllistyivät kaikki.

Käräjillä viina näkyi myös juopumustapauksina. Yleisillä paikoilla juopuminen oli kriminalisoitu 1700-luvulla⁴⁰⁹, mutta juopumukset työllistivät virkamiehiä vielä 1800-luvullakin. Inarin käräjillä käsiteltiin vuosina 1855–1869 yhteensä 17 juopumustapausta. Vaikka alkoholin myynti oli kielletty 1838 oli viinankäytölle pitkät perinteet. Alkoholin

⁴⁰⁶ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 1.3.1862 §18 s.65–67. LTkA CIa:26. KA; Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 28.2.1863 §12 s.64-67. LTkA CIa:27. KA.

⁴⁰⁷ Nahkiaisoja 2003a, 183.

⁴⁰⁸ Ylikangas 1996, 220.

⁴⁰⁹ Ylikangas 1996, 222.

kohtuullinen käyttö oli ollut pappiloissa vuosisatainen perinne, kun papit tarjosivat viinaa vierailijoille osana sosiaalisia seurustelutapoja. Esimerkiksi Utsjoen kirkkoherra Jacob Fellman tarjoi saamelaisille viinaa heidän käydessään pappilassa. Tavalliset kansalaiset käyttivät viinaa lääketarkoituksena sekä lämmikkeeksi matkustaessaan karuissa Lapin oloissa. Alkoholinkäyttö ei kuitenkaan pysynyt aina kohtuullisuuden rajoissa, vaan alkoholin liikkakäyttöön sortuivat niin tavalliset kansalaiset kuin säätyläiset ja papisto.⁴¹⁰

Juopumustapauksista suurin osa oli tapahtunut väenkokouksissa Inarin kirkolla. Tavallisesti kirkolle kokoonnuttiin kirkollisina juhlapyhinä, markkinoiden ja käräjien aikaan. Samoihin aikoihin myös viinakauppiat liikkuivat alueella.⁴¹¹ Vuoden 1858 jouluna Inarissa oli useita kittiläläisiä viinakauppiaita, mikä näkyi vuoden 1859 käräjillä myös useina juopumusrikoksina. Vuoden 1859 käräjillä käsiteltiin yhteensä kuusi juopumusrikosta.

Vuonna 1859 juopumuksesta syytetyistä kolme oli syytettynä kalastajasaamelaisia. Padarin kylästä kotoisin ollutta Johan Aikiota syytettiin juopumuksesta uudenvuodenpäivänä ja sitä seuranneena yönä. Aikio myönsi itse väitteet oikeiksi, joten hänet tuomittiin sakkoihin.⁴¹² Oman tunnustuksensa kautta myös Matts Walle Paatsjoelta tuomittiin sakkoihin juopumuksesta. Walle oli ollut humalassa käräjäpaikalla 14. helmikuuta.⁴¹³ Kummallakaan ei ollut aikaisempia tuomioita. Syytettynä oli myös Pehr Padar Muddusjärven kylästä, jolla oli taustalla jo kaksi juopumustuomiota ja yksi tuomio oikeudenkäynnin väärinkäytöstä. Padarin väitettiin olleen humalassa Inarin kirkolla edellisvuoden joulukuun 27. päivä. Wallen ja Aikion tavoin Padarin myönsi olleensa humalassa ilmoitettuna aikana sekä aikaisemmat tuomiot. Kalastajasaamelainen Jakob Sarre ja kalastajasaamelaisen vaimo Engel Walle kertoivat nähneensä Padarin humalassa kyseisenä päivän. Padar tuomittiin kolmannesta juopumuksesta sakkoihin.⁴¹⁴

Vuonna 1859 syytettynä oli myös kyytirättäri Olof Saijets, jonka kalastajasaamelainen Pehr Padar oli ilmiantanut. Padarin tekemän ilmoituksen mukaan Saijets oli ollut humalassa ensimmäisenä joulupäivänä 1858. Padar oli ilmeisesti sama Pehr Padar, joka todettiin syylliseksi juopumukseen joulukuun 27. päivä. Padar myönsi tehneensä ilmoituksen, mutta kertoi osapuolten sopineen asian. Saijets kiisti väitteet. Todisteita Saijetsia vastaan ei ollut,

⁴¹⁰ Lohi 2009, 17–18; Borg 2019, 80–81; Kylli 2005, 282.

⁴¹¹ Nahkiaisoja 2003a, 186.

⁴¹² Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 15.2.1859 §20 s.119–121. LTkA CIVa:3. KA.

⁴¹³ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 15.2.1859 §28 s.136, 139–140. LTkA CIVa:3. KA.

⁴¹⁴ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 15.2.1859 §23 s.123–125. LTkA CIVa:3. KA.

joten hänet vapautettiin syytteestä. Padar joutui maksamaan sakkoja rankaisemattomasta ilmoituksesta.⁴¹⁵

Myös yksi uudistilallinen ja yksi tunturisaamelainen oli syytettynä vuoden 1859 käräjillä juopumuksesta. Syytettynä oli Johan Palto, jota syytettiin juopumuksesta vuoden 1858 käräjien jälkeisenä päivänä. Palto oli pari vuotta aikaisemmin ilmiantanut Henrik Mattuksen juopumuksesta ja tappelusta käräjille. Palto oli ollut itsekin samaisessa tilanteessa juopunut. Lisäksi hänet oli tuomittu kerran aikaisemmin juopumuksesta ja sapatinrikkomisesta. Paltolla oli myös tuomio varastetun omaisuuden hyväksikäytöstä, kun hän oli hyödyntänyt Erik Peldovuomalta varastettua poroa. Vuonna 1859 lautamiehet Johan Aikio ja Märten Walle todistivat Palton olleen vahvassa humalassa ilmoitettuna aikana kirkkotuvassa Inarin kirkolla, jonne oli ollut kokoontunut paljon väkeä. Paltoa ei pystytty tuomitsemaan, koska hän oli muuttanut Norjaan eikä hän palannut Suomeen.⁴¹⁶ Utsjoelta kotoisin ollut tunturisaamelainen Nils Jomppanen oli nähty Palton tavoin päihtyneenä markkina-alueella käräjien aikaan. Tapauksen oli todistaneet tunturisaamelaisveljekset Matts ja Gabriel Morottaja. Jomppasella ei ollut aikaisempia tuomiota, joten hänet tuomittiin ensimmäisestä juopumuksesta sakkoihin.⁴¹⁷

Muina vuosina juopumustapauksia ei käsitelty yhtä paljon kuin vuonna 1859. Syynä saattoi olla nimismies Tillmanin asenne viinaa kohtaa. Utsjoella, jossa Tillman päänsääntöisesti oli vaikuttanut, oli ollut kovempi linja laitonta viinanmyyntiä ja muutenkin viinankäyttöä vastaan.⁴¹⁸ Useat viinanmyyntisyytteet kertoivat, että Inariin oli myös tuotu paljon viinaa. Viinan suurempi määrä heijastui juopumustapausten määrään. Ainoastaan kahdella syytetyistä oli aikaisempi tuomio juopumuksesta. Pääsääntöisesti syytetyt myönsivät juopumuksen.

Kalastajasaamelaisia oli eniten syytettynä vuoden 1859 käräjillä, mutta heitä ei ollut enää syytettynä 1860-luvulla. Yksi kalastajasaamelainen oli syytettynä vuoden 1857 käräjillä juopumuksesta. Kalastajasaamelaista Henrik Mattusta Padarin kylästä syytettiin juopumuksesta kolmantena adventtina vuoden 1856 joulukuussa. Paikkana oli ollut uudistilallisen Johan Palton Teno niminen uudistila. Ilmoituksen asiasta oli tehnyt Johan

⁴¹⁵ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasian ptk. 16.2.1859 §35 s.137, 142–143. LTkA CIVa:3. KA.

⁴¹⁶ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 15.2.1859 §20 s.119–120. LTkA CIVa:3. KA; Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 20.2.1860 §7 s. 202–203. LTkA CIa:24. KA; Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 21.2.1861 §3 s.312. LTkA CIa:25. KA.

⁴¹⁷ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 15.2.1859 §22 s.123. LTkA CIVa:3. KA; Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 20.2.1860 §8 s. 203–204. LTkA CIa:24. KA.

⁴¹⁸ Kylli 2005, 289.

Palto, jonka mukaan Mattus oli humalapäissään lyönyt Paltoa kolme kertaa. Palto vaati Mattukselle rangaistusta juopumuksesta sekä tappelusta. Mattus kiisti Palton esittämät väitteet. Todistajana kuultiin saamelaisvaimoa Margareta Padaria, joka oli nähnyt Palton ja Mattuksen keskustelemassa ilmoitettuna aikana. Padar ei ollut nähnyt mitään väkivaltaa tai vihamielisyyttä osapuolten välillä. Padarin mukaan sekä Palto että Mattus oli juonut. Koska Mattus kiisti esitetyt syytökset ja todisteita ei ollut, vapautettiin Mattus syytteestä.⁴¹⁹ Aikalaiskuvauksissa inarilaisia kutsuttiin raittiiksi väeksi.⁴²⁰ Heidän sanottiin vain innostuvan väenkokouksissa juomaan itsensä humalaan, mutta muuten he eivät koskeneet viinaa. Siksi Inarin kalastajasaamelaisia saattoi kutsua raittiiksi väeksi.⁴²¹

Vaikka kalastajasaamelaisia ei ollut enää syytettynä juopumuksista 1860-luvulla, ei inarilaiset olleet täysin raitistuneet. Vuonna 1863 kyytirättäri Olof Sajets oli uudestaan syytettynä juopumuksesta. Hänen väitettiin kyydinneen matkustajaa vahvassa humalatilassa tammikuussa 1863 Kyrön kylässä. Sajets tunnusti itse olleensa päihtynyt ilmoitetussa tilanteessa, minkä takia hänet tuomittiin ensimmäisestä juopumuksesta sakkoihin.⁴²² Kyytirättäri liikkui paljon talvisaikaan, joten hän saattoi lämmikkeeksi nauttia viinaa. Poromiehillä tiedettiin olleen povessa tinapullo, josta kovilla pakkasilla otettiin muutama ryyppy lämmikkeeksi.⁴²³

Kyytirättäriin lisäksi 1860-luvulla käsiteltiin kolme uudistilallisten juopumussyytettä. Yhdessä tapauksissa syytettynä oli myös suomalainen kalastaja Norjasta. Vuonna 1864 uudistilallisen poikaa Adam Tepseliä Muddusjärven kylästä syytettiin sekä juopumuksesta että metelöinnistä, joka oli tapahtunut sunnuntaina 27. joulukuuta 1863 Inarin kirkolla. Todistajina olivat kalastajasaamelainen Pehr Walle, lautamies Michel Mikkola, herastuomari Pehr Sajets ja lapinporvari Olof Padar, jotka kaikki olivat nähneet Tepselin nauttivan alkoholia ilmoitettuna sunnuntaina. Todistajat eivät olleet varmoja oliko Tepsel ollut humalassa ennen kello yhdeksää. Kukaan todistajista ei ollut kuullut Tepselin metelöivän. Tepsel myönsi vuoden 1864 käräjillä olleensa humalassa 27. ja 28. päivän välisenä yönä, mutta kiisti aiheuttaneensa melua. Tepsel tuomittiin sakkoihin ensimmäisestä juopumuksesta. Todisteiden perusteella Tepseliä ei tuomittu sapatin rikkomisesta.⁴²⁴

⁴¹⁹ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 16.2.1857 §18 s.44. LTkA CIVa:3. KA.

⁴²⁰ Fellman 1980, 172.

⁴²¹ Kylli 2005, 289.

⁴²² Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 27.2.1863 §6 s.53–55. LTkA CIa:27. KA.

⁴²³ Paulaharju 1927, 112.

⁴²⁴ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 24.2.1864 §7 s.52–54. LTkA CIa:28. KA; Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 24.2.1865 §2 s.50–51. LTkA CIa:29. KA.

Vuonna 1864 syytettynä oli myös uudistilallinen Jöran Kangasniemi Muddusjärven kylästä. Samassa tapauksessa syytettynä oli myös kalastaja Petter Kiurujärvi Norjan Wadsöstä. Kaksikkoa syytettiin juopumuksesta käräjäpaikalla, joka oli tapahtunut käräjäistuntoa edeltävänä päivänä. Kumpikin kiisti heitä vastaan esitetyt syytteet. Tapauksessa kuultiin poikkeuksellisen paljon todistajia. Uudistilallisen pojat Gabriel ja Thomas Tepsel sekä renki Henrik Mattus olivat nähneet Kangasniemen ja Kiurujärven käräjäpaikalla, mutta eivät heidän mielestään olleet humalassa. Lautamies Michel Mikkola, piika Kaisa Wiekonelo, katekeetta Aslak Laiti ja kalastajasaamelainen Gabriel Morottaja olivat nähneet Kiurujärven ja Kangasniemen nauttivan alkoholia ja heidän olemuksestaan oli nähnyt heidän humalatilansa. Kangasniemi oli saanut sakkotuomion laittomasta viinanmyynnistä vuonna 1862, mutta Sodankylästä Norjaan muuttaneella Kiurujärvellä ei ollut tuomioita Suomessa eikä Norjassa. Kummatkin todettiin syyllisiksi ensimmäiseen juopumukseen käräjäpaikalla, ja he saivat sakkotuomion.⁴²⁵

Viimeisen kerran uudistilallisia oli syytettynä juopumuksesta vuonna 1865. Silloin syytettynä oli Padarin kylästä kotoisin olleet uudistilallinen Samuel Sajets ja hänen poikansa Samuel Sajets nuorempi. Heidän väitettiin olleen lauantaina 26. marraskuuta 1864 päihtyneenä pappilassa Inarissa. Nuorempi Sajets myönsi olleensa humalassa, mutta vanhempi Sajets kiisti olleensa humalassa. Vanhempi Sajets myönsi kuitenkin nauttineensa alkoholia ilmoitettuna päivänä. Uudistilallisen poika Adam Tepsel ja neljännesmies Pähl Walle kertoivat nähneensä kummankin Sajetsin humalassa ilmoitettuna aikana, minkä jälkeen myös vanhempi Sajets myönsi olleensa humalassa. Kummallakaan Sajetsilla ei ollut aikaisempia tuomiota, joten heidät todettiin syylliseksi ensimmäiseen juopumukseen. Kumpikin joutui maksamaan kolmen ruplan sakot.⁴²⁶

Uudistilallisten tapauksissa kuultiin enemmän todistajia kuin kalastajasaamelaisten tapauksissa. Todistajina oli usein samoja henkilöitä, kuten lautamies Michel Mikkola ja neljännesmies Pähl Walle. Kansan siveys oli ollut Inarissa hyvä jo ikimuistoisista ajoista lähtien, mutta muutamat ihmiset aiheuttivat pahennusta.⁴²⁷ Yksittäiset juopumustapaukset kiinnittävät väen huomion, minkä takia tapauksiin löytyi useita todistajia.

Jos inarilaisia kuvailtiin aikalaiskuvauksissa raittiiksi, kuvailtiin tunturisaamelaisten olevan persoja viinalle.⁴²⁸ Inarin käräjillä käsiteltiin yhteensä kuusi tunturisaamelaisen

⁴²⁵ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk.25.2.1864 §12 s.68–71. LTkA CIa:28. KA.

⁴²⁶ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 24.2.1865 §1 s.47–50. LTkA CIa:29. KA.

⁴²⁷ Nahkiaisaja 2003a, 205

⁴²⁸ Fellman 1980, 172.

juopumussyytettä, joista yksi oli aikaisemmin mainittu Nils Jomppasen tapaus vuodelta 1859. Muut tapaukset käsiteltiin käräjillä 1860-luvulla.

Vuonna 1862 inarilainen herastuomari Pehr Sajets oli ilmiantanut Utsjoelta kotoisin olleen Jonas Kittin juopumuksesta ja metelöinnistä. Sajetsin mukaan Kitti oli riehunut edellisyönä Sajetsin tuvassa. Humaltunutta Kittiiä ei ollut päästetty sisään tupaan, minkä jälkeen Kitti oli riehunut ulkona ja tullut väkisin sisälle. Ulosajon jälkeen Kitti oli hajottanut tuvan kuusiruutuisen ikkunan. Kitti myönsi olleensa humalassa, mutta hänellä ei ollut mitään muistikuvia illan kulusta. Kalastajasaamelainen Pehr Aikio ja uudistilallisen leski Ingrid Kuuva toimivat asiassa todistajina. Kitillä ei ollut taustalla muita tuomiota, mutta hän oli syytettynä murtovarkaudesta Utsjoen käräjillä. Kitti todettiin syylliseksi ensimmäiseen juopumukseen, kiroiluun sekä ikkunan rikkomiseen. Rangaistus riippui Utsjoella käsiteltävästä tapauksesta, joten Kitti kuuli rangaistuksensa Utsjoen käräjillä.⁴²⁹ Tunturisaamelaisilla oli tapana yöpyä Inariin tullessaan inarilaisten tuvissa. Vaikka Inarissa ei alkoholiin suhtauduttu kielteisesti, tunturisaamelaisten juominen hyväksyttiin hiljaa. Tunturisaamelaiset nimittäin maksoivat kestitsijälle runsaasti.⁴³⁰ Kitin humalatila oli saattanut olla niin vahva, että hän häiritsi kaikkia muita. Lisäksi ikkunan rikkoutuminen oli syynä siihen, että asia vietiin käräjille.

Vuonna 1866 tunturisaamelaista Nils Pannea syytettiin kahdesta eri juopumusrikoksesta. Ensimmäisessä tapauksessa häntä syytettiin osallistumisesta ehtoolliselle ilman rippiä sekä juopumuksesta kirkon lähellä pyhäpäivänä vuoden 1865 käräjien aikaan. Ilmoituksen asiasta oli tehnyt Utsjoen nimismies Wickstrand. Panne itse kiisti syytökset, mutta myönsi osallistuneensa ehtoolliselle. Käsitelyn edetessä kävi ilmi, että alun perin ilmoituksen oli tehnyt kalastajasaamelainen Gabriel Aikio. Todistajina kuultiin uudistilallista Pehr Helanderia ja tunturisaamelaisen poikaa Olof Nuorgamia, jotka eivät kuitenkaan olleet nähneet Pannen syyllistyneen kumpaankaan rikokseen.⁴³¹

Toisessa tapauksessa Pannea syytettiin juopumuksesta Simulan uudistilalla ennen keskipäivää sunnuntaina 25. helmikuuta 1866. Panne väitti kärsineensä kyseisenä päivänä vatsakivuista, ja nauttinut viinaa lääkkeenä. Panne kiisti olleensa humalassa. Uudistilallinen Olof Padar ja kalastajasaamelainen Henrik Mattus kertoivat Pannen todella nauttineen viinaa, mutta

⁴²⁹ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 1.3.1862 §23 s.74–75. LTkA CIa:26. KA; Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 28.2.1863 §13 s.68–70. LTkA CIa:27. KA.

⁴³⁰ Fellman 1980, 172.

⁴³¹ Inarin kärjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 28.2.1866 §13 s.79–82. LTkA CIa:30. KA.

Pannen olemuksesta sitä ei ollut juuri huomannut.⁴³² Vuonna 1867 kuultiin todistajina vielä uudistilallisen poikia Adam ja Thomas Tepseliä, joista Thomas oli nähnyt Pannen humalassa Simulan uudistilalla. Thomas ei muistanut oliko nähnyt Pannen ennen vai jälkeen keskipäivän. Adam Tepselillä ei ollut tietoa kummastakaan tapauksesta. Ilmiantajaksi nimetty Gabriel Aikio yritti päästä irti ilmiantajan roolista, koska perättömästä ilmiannosta joutui maksamaan korvauksia. Oikeus vapautti Pannen alun perin Aikion ilmoittamista syyteistä, mutta Pannen tuomittiin Simulan uudistilalla tapahtumien takia ensimmäisestä juopumuksesta ja sapatinrikkomisesta sakkoihin. Ilmiantaja Gabriel Aikio joutui maksamaan matkakulukorvauksia Pehr Helanderille yli 14 markkaa.⁴³³

Vuonna 1867 syytettynä oli pari vuotta aikaisemmin Inariin muuttanut tunturisaamelainen Johan West. Häntä väitettiin olleen humalassa käräjillä edellisenä päivänä. West myönsi nauttineensa edellispäivänä vahvoja juomia käräjäpaikalla, mutta kiisti olleensa päihtynyt. Noin nelikymppisellä Westillä oli taustallaan kaksi juopumustuomiota, joista toiseen liittyi myös tuomio rauhanrikkomisesta ja törkeästä tappelusta. Lautamies Matts Sarre, talollisen poika Johan Loukinen ja uudistilallinen Jonas Weskoniemi todistivat Westin olleen humalassa käräjäpaikalla. West todettiin syylliseksi juopumukseen käräjäpaikalla, ja hänet tuomittiin 15 ruplan tai 60 markan sakkoihin. Lisäksi hän menetti oikeuden osallistua vaaleihin tai tulla valituksi kansalaisluottamusta vaativiin tehtäviin.⁴³⁴ Samalla tavoin syytettiin tunturisaamelaista Isak Padaria juopumuksesta käräjäpaikalla vuonna 1868. Padar kiisti syytökset eikä hänellä ollut taustalla aikaisempia tuomioita. Uudistilallisen vävy Jonas Huhtamalla ja uudistilallinen Adam Kyrö todistivat nähneensä Padarin humalassa edellispäivänä. Padar tuomittiin sakkoihin juopumuksesta väenkokouksessa, ja sakkojen suuruus oli kuusi ruplaa tai 24 markkaa.⁴³⁵

Aikalaiskuvauksissa juuri tunturisaamelaisten kuvailtiin olevan persoja viinalle. Inarin käräjillä heitä oli kaikista väestöryhmistä eniten syytettynä juopumuksista. Raittiiksi kuvattujen inarilaisten kerrottiin paheksuneen turhamaisia ja äänekkäimpiä tunturisaamelaisia.⁴³⁶ Inarilaiset kuitenkin käyttivät muiden kauppiaiden tavoin hyödyksi tunturisaamelaisten alttiutta viinalle. Viinalla kauppiat ja muut inarilaiset ostivat tunturisaamelaisilta

⁴³² Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 1.3.1866 §16 s. 91–93. LTkA CIa:30. KA.

⁴³³ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 1.3.1867 §17 s. 25–28. LTkA CIVa:4. KA.

⁴³⁴ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 2.3.1867 §20 s. 36–37. LTkA CIVa:4. KA.

⁴³⁵ Inarin käräjäkunnan vuosikäräjien varsinaisasiain ptk. 29.2.1868 §22 s.78–80. LTkA CIVa:4. KA.

⁴³⁶ Fellman 1980, 171.

porotuotteita, kuten taljoja ja lihaa.⁴³⁷ Inarilaisten kuitenkin osoittivat paheksuntansa todistamalla käräjillä tunturisaamelaisia vastaan.

Juopumukset olivat yleisimpiä rikoksia Inarin käräjillä. Yleisimmin juopumukseen oli syyllistynyt käräjien aikaan Inarin kirkolla. Eniten syytettynä oli tunturisaamelaisia, mutta myös kalastajasaamelaisia ja uudistilallisia syytettiin juopumuksista. Kalastajasaamelaiset olivat syytettynä 1850-luvulla, kun taas uudistilalliset ja tunturisaamelaiset olivat syytettyinä pääasiassa 1860-luvulla. Juopumustapauksista ei käynyt erityisesti ilmi inarilaisten raittius tai tunturisaamelaisten persous viinalle, mutta muissa tapauksissa aikalaiskuvausten todenperäisyys kävi ilmi.

Tunturisaamelaisten viinankäyttö näkyi myös parissa kuolemansyytutkinnassa. Vuonna 1856 kuolleen tunturisaamelaisen Anders Nuorgamin kuoleman katsottiin osittain johtuneen liiasta alkoholinkäytöstä. Nuorgam oli juopotellut yhdessä tunturisaamelaisen Klemen Kitin ja Norjan saamelaisten Johan Henriksson ja Samuel Pehrssonin kanssa ulkona talvisaikaan. Nuorgam oli sammunut ulos, josta hänet oli löydetty kuolleena.⁴³⁸ Myös vuonna 1859 kuolleen tunturisaamelaisen Olof Pieskin kuolema liittyi alkoholin liikakäyttöön. Hän oli kuollut Inarissa, kun häntä oltiin kuljettamassa Kittilän vankilaan. Pieskin oli tiedetty olevan juoppo, mutta hänelle oli kielloista huolimatta tarjottu viinaa Inarissa. Pieski oli mennyt päihtyneenä nukkumaan ja kuollut yön aikana.⁴³⁹ Osalla tunturisaamelaisista oli siis taipumus juoda itsensä humalaan. Inarilaisten liiallinen viinankäyttö ei näkynyt juopumustapausten ja viinanmyyntitapausten lisäksi muissa käräjillä käsitellyissä tapauksissa.

Viina oli kirous ympäri Suomea, mutta saamelaisten viinankäyttöön oli kiinnitetty erityisesti huomiota jo 1700-luvulta lähtien.⁴⁴⁰ Viinakauppa oli tuottoisaa erityisesti talollisille, jotka pystyivät polttamaan osan viljastaan viinaksi. Inarissa käräjillä oli eniten syytettynä Kittilän talollisia. Kittilässä viinanmyyntiä vaikeutti Ruotsista levinnyt lestadiolaisuus liike, joka toimi samalla raittiusliikkeenä. Myös kalastajasaamelaiset syyllistyivät viinanmyyntiin, koska viina oli tärkeää kauppatarvina tunturisaamelaisten kanssa. Viinanjuonti keskittyi pääsääntöisesti väenkokouksiin, ja erityisesti käräjien aikaan. Juoppoudesta oli eniten syytettynä tunturisaamelaisia, mutta myös uudistilallisia ja kalastajasaamelaisia syytettiin juopumuksesta Inarin kirkolla. Julkisella paikalla juopottelulle oli usein paljon todistajia. Tunturisaamelaisten viinankäyttö näkyi kuitenkin useissa kuolemansyytutkinnoissa, joten tunturisaamelaisten

⁴³⁷ Fellman 1980, 171–172; T.I Itkonen 1948a, 296–297.

⁴³⁸ Inarin käräjäkunnan välikäräjien varsinaisasiaan ptk. 18.9.1856 §1 s. 134–140. LTkA CIVa:4. KA.

⁴³⁹ Inarin käräjäkunnan välikäräjien varsinaisasiaan ptk. 19.9.1859 §1 s.151–152. LTkA CIVa:4. KA.

⁴⁴⁰ Borg 2019, 80.

joukossa viinan oli osittain ongelma. Sekä viinanmyynti että juopumustapaukset keskittyivät 1850-luvun ja 1860-luvun taitteeseen, jolloin nimismiehinä toimineet Alexander Tillman ja Erland Wallenius taistelivat viinaa vastaan erityisen voimakkaasti. Wallenius sotkeentui kuitenkin itse viinanmyyntiin menettäen virkansa.

LOPPULAUSE

Tämä pro gradu-tutkielman tehtävänä oli selvittää eri väestöryhmien kohtaamisia Inarin käräjillä vuosina 1855–1869. Inarin väestö oli jakaantunut elinkeinojen ja ammattien perusteella neljään ryhmään: kalastajasaamelaisiin, tunturisaamelaisiin, uudistilallisiin ja viranomaisiin, joihin lukeutui nimismiehen lisäksi muun muassa lautamiehet ja kyytirättärit. Lisäksi oman ryhmänsä muodostivat käräjille osallistuneet naapuripitäjien asukkaat. Käräjillä käsiteltiin yhteensä yli 300 erilaista tapausta, joissa oli osallisena kymmeniä ihmisiä. Samat nimet pyörivät käräjäpöytäkirjoissa, mikä johtui osin siitä, että Inarissa oli paljon samannimisiä ihmisiä.

Eniten käräjillä käsiteltiin paikallistason kiistoja veloista ja korvausvaatimuksista. Velkojen ja erityisesti lainojen taustoja ei käräjäpöytäkirjoissa käsiteltyä. Ainoastaan kaupankäynti mainittiin yhtenä velkaantumisen syynä. Kauppa oli suuntautunut Inarista pohjoiseen Ruijaan, mutta käräjillä näkyi kauppa Kittilän talollisten kanssa. Yhteydet Kittilään näkyivät myös muissa velkasuhteissa. Ongelmia velkojen maksussa oli erityisesti Inarin kalastajasaamelaisilla ja uudistilallisilla. Kalastajasaamelaiset ja uudistilalliset kuuluivat niihin väestöryhmiin, jotka olivat murroksessa 1800-luvulla. Kalansaaliit ja pohjoista koettelivat useat katovuodet. Kalastajasaamelaiset olivat ryhtyneet perustamaan uudistiloja, jotka vaativat ensimmäisinä vuosina paljon työtä. Lisäksi Kittilän ja Inarin välisen postitien kunnostamistyöt rasittivat Padarin ja Muddusjärven kylän uudistilallisia. Kittilässä uudisasutus oli alkanut aikaisemmin, joten heidän taloudellinen tilanteensa oli vakiintunut. Inarilaisten keskinäisiä velkasuhteita ei tuotu juuri käräjille käsiteltäväksi. Asioiden hoitaminen oli nopeampaa ilman käräjiä, koska käräjät järjestettiin vain kerran vuodessa.

Toimeentulolähteet olivat myös korvausvaatimusten taustalla. Inarilaisten Ruijan matkat olivat tulleet tunnetuiksi koko Suomessa 1850-luvun jälkeen, minkä takia Inarin läpi kulki paljon matkailijoita ja kauppiaita. Kalastajasaamelaiset hankkivat erityisesti talvisin lisätienestejä kuljettamalla tavaraa ja matkailijoita Jäämerelle. Kulkijoiden ja kalastajasaamelaisten välillä käytiin kiistoja sopimuksista, joiden rikkomisista matkaajat vaativat korvauksia. Kyyditsijöille kuten muillekin poro oli tärkeä toimeentuloperusta. Tunturisaamelaisten koko toimeentulo perustui poronhoitoon, minkä takia he vaativat herkästi korvauksia menetetyistä poroista uudistilallisilta ja kalastajasaamelaisilta, joille heillä oli tapana lainata poroja. Myös uudistilallisilla oli enenemässä määrin poroja, koska muun muassa kyyditykset ja rahdinajo tuottivat hyvin rahaa. Uudistilallisille poronhoidon mahdollisti niityt ja niiltä saatavat heinät, minkä takia he vaativat herkästi tunturisaamelaisia

korvaamaan porojen aiheuttamia tuhoja. Tunturisaamelaiset paimensivat porojaan laajemmalla alueella kuin uudistilalliset, jotka pitivät poroja pienellä alueella. Kyrön kylän uudistilalliset käräjäivät myös keskenään parissa metsästysasiassa. Metsästyksi oli enää 1800-luvulla kannattavaa Kyrön kylän alueella peurakantojen pienennettyä. Kalastajasaamelaiset taas vaativat korvauksia kalavesioikeuksien loukkaamisesta.

Rikosasioissa viranomaisilla oli suuri merkitys, vaikkakin viranomaiset nostivat rikossyytteet yleensä saamiensa vihjeiden perusteella. Käräjillä huhujen tai vihjeiden alkuperää ei useinkaan mainittu, koska väärästä ilmiannosta sai myös huomattavan sakkorangaistuksen. Varkaudet ja erityisesti porovarkaudet olivat olleet pohjoisessa ongelma jo vuosisatoja. Ongelman juuret olivat poron omistukseen liittyvässä ajattelumallissa. Poro oli puoliksi villieläin, joten tunturisaamelaisten joukossa suuria porotokkia pidettiin merkinä vahvuudesta ja viisaudesta. Jos porojensa perään ei pystynyt katsomaan, katsottiin omistajan menettäneen poronsa heikkouden tähden. Tunturisaamelaiset käsittelivät porovarkaudet keskenään, mutta Inarin kalastajasaamelaisilta ja uudistilallisilta haettiin oikeutta käräjiltä. Kalastajasaamelaiset ja uudistilalliset syyllistyivät tunturisaamelaisten tavoin porovarkauksiin, poikkeuksena oli vain se, että kalastajasaamelaisia ja uudistilallisia syytettiin varkauksista löydettyjen taljojen perusteella. He ostivat porotuotteet päänsääntöisesti tunturisaamelaisilta, joten tunturisaamelaiset saattoivat myydä epäilyttäviä taljoja inarilaisille. Muut varkaudet olivat Inarissa harvinaisia.

Porovarkauksien tavoin viina oli nähty ongelmallisena Lapissa vuosikymmeniä, mikä oli johtanut viinanmyynnin sekä julkisella paikalla juopottelun kriminalisointiin. Viinankäyttö oli ongelma erityisesti väenkokouksissa käräjien ja kirkkopyhien aikaan. Paikalliset vastustivat myyntikieltoa 1700-luvulla, mutta 1800-luvulla Inarin markkinat olivat raitistumaan päin. Viinanmyyntiin ja juopotteluun oli kiinnittänyt erityisesti huomiota kaksi nimismiestä: Alexander Tillman ja Erland Wallenius. Heidän virkakausina käsiteltiin kaikki viinanmyyntitapaukset sekä lähes puolet kaikista juopumussyytteistä. Viinanmyyntiin Inarissa syyllistyivät Kittilästä kotoisin olleet talolliset ja itselliset, joiden kanssa inarilaiset olivat muutenkin käyneet kauppaa. Myös kalastajasaamelaiset harjoittivat viinanmyyntiä, koska tunturisaamelaisten välisessä kaupassa viina oli yksi tuottavimmista kauppatavaroista. Ostaminen ei ollut kriminalisoitua, joten viinaa ostivat kaikki. Juopottelusta olivat syytettynä niin kalastajasaamelaiset, uudistilalliset kuin tunturisaamelaiset, mutta vain tunturisaamelaisilla viinanjuonti näytti riistäytyneen käsistä.

Tutkielma osoitti sen, että väestöryhmien kohtaamisten taustalla oli toimeentulo. Toimeentulon vaarantuminen aiheutti pelkoa selviytymisestä, minkä takia sen takia uskallettiin ottaa riski. Käräjöinti oli kallista suurimmalle osalle kansalaisista ja jutun hävitessä joutui maksamaan myös vastapuolen oikeudenkäyntikulut. Tämän takia käräjillä esiintyi vain tietyt henkilöt, ja suurin osa inarilaisista jäi tarkastelun ulkopuolelle. Käräjille päätyivät vain ääritapaukset tai muuten erikoiset tapaukset. Myöskään naiset eivät näkyneet juuri käräjillä, koska holhouksen alaisia naisia edustivat heidän holhoojansa tai miehensä.

Kohtaamisen tematiikkaa on tukittu jonkin verran suomalaisten ja saamelaisten sekä kirkon ja saamelaisten välillä. Saamelaisten keskinäisiin suhteisiin ei ole kiinnitetty huomiota kuin jonkin verran. Tässä tutkimuksessa raapaistaan vain pintaa liittyen väestöryhmien kohtaamisiin Inariin 1800-luvulla. Laajentamalla ajanjaksoa koko 1800-luvulle selviäisi rajasulkujen vaikutus väestöön. Nyt tarkastelu jäi rajasulun jälkeisen ajan tilanteen selvittämiseen, ja vertailua ei pystynyt tekemään. Myös yhdessä muiden lähdeaineistojen kanssa kohtaamisiin saisi enemmän syvyyttä. Esimerkiksi holhoustapaukset jäivät tässä tutkielmassa käsittelemättä kuten väkivaltarikokset. Tutkielman ongelmana oli usein tuomiokirjoista saadun tiedon rajallisuus, minkä takia muiden lähdeaineistojen käyttö toisi aiheeseen syvyyttä. Saamelaisten historia kaipaa uusia näkökulmia sekä uusia tutkimussuuntia.

LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS

I Painamattomat lähteet

KANSALLISARKISTO, Oulu (KA)

Lapin tuomiokunnan arkisto (LTkA)

Inarin käräjäkunnan varsinaisasioiden pöytäkirjat 1855–1869

Perukirjat 1869–1878

Inarin seurakunnan arkisto (Inarin SkA)

Muuttaneiden luettelot 1838–1889

II Painetut lähteet

Aurén, P.W 2012 (1894): *Matkani Lapinmaassa 1867. Inari, Utsjoki, Sodankylä, Jäämeren rata*. Ruotsinkielinen laitos *Uleåborgs län. Första delen. Anteckningar om Utsjoki, Enare och Sodankylä af P.W. Aurén* ilmestyi 1894. Suomentanut Leif Rantala. Kieliasun tarkistanut Keijo Hopeavuori. Hipputeos.

Fellman, Jaakko 1980 (1906): *Poimintoja muistiinpanoista Lapissa*. Ruotsinkielinen laitos *Anteckningar under min vistelse i Lappmarken* ilmestyi 1906. Teoksen suomentanut ja koonnut Agathon Meurman. Kolmas painos. WSOY.

Paulaharju, Samuli 1927: *Taka-Lappia*. Toinen painos. WSOY.

III Sanakirjat ja hakuteokset

Kielitoimiston sanakirja. 2020. Helsinki: Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisu 35. <http://www.kielitoimistonsanakirja.fi>. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 24.2.2020. (Luettu 31.3.2020).

Kotivuori, Yrjö, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Jacob Alexander Tillman*. Verkkojulkaisu 2005. <https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=15542> (Luettu 19.2.2020)

Kotivuori, Yrjö, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Karl Erik Nordberg*. Verkkojulkaisu 2005. <https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=15870> (Luettu 19.2.2020)

IV Tutkimuskirjallisuus

Beronka, Johan 2010: ”Norjan suomalaiset”. *Jäämeren suomalaiset. Kirja Ruijasta*, s.23–30. Toim. Thor Robertsen. Norsk-finsk forbund/Norjalais-suomalainen liitto.

Borg, Pekka 2019: *Lapin pappi ja saamelaiset*. Suomen ympäristösuunnittelu Oy.

Enbuske, Matti 2008: *Vanhan Lapin valtamailla. Asutus ja maankäyttö Kemian Lapin ja Enontekiön alueella 1500-luvulta 1900-luvun alkuun*. Bibliotheca Historica 113. SKS.

Gadd, Erik 1935: *Kihlakunnanoikeuden pöytäkirjat*. Werner Söderström Osakeyhtiö.

Haapala, Pertti 1989: *Sosiaalihistoria. Jobdatus tutkimukseen*. SHS.

Holmberg, Håkon; Eriksson, Jerker A. ja Blomstedt, Yrjö 1959: *Suomen tuomiokunnat ja kihlakunnantuomarit*. Suomen kihlakunnantuomarien yhdistys.

Häkkinen, Antti 2005: ”Kiertäminen, kulkeminen ja muukalaisuuden kohtaaminen 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun maalaisyhteisöissä”. *Vieraat kulkijat – tutut talot: Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa*, s. 225–262. Toimittanut Antti Häkkinen, Panu Pulma ja Miika Tervonen. SKS.

Itkonen, T. I. 1948a: *Suomen lappalaiset vuoteen 1945*. Ensimmäinen osa. Werner Söderström Osakeyhtiö.

Itkonen, T. I. 1948b: *Suomen lappalaiset vuoteen 1945*. Toinen osa. Werner Söderström Osakeyhtiö.

Itkonen, Tuomo 1952: *Inari. Inarin kirkkojen ja paimenten muisto*. Kustannus-Osakeyhtiö Kotimaa.

Joona, Juha 2000: ”Porovarkaus”. *Lakimies* 5/2000, s.710–733. Suomalainen lakimiesyhdistys.

Koivisto, Hanne 1993: ”Kulttuurisen vuorovaikutuksen tutkimus”. *Metodikirja. Näkökulmia kulttuurihistorian tutkimukseen*, s.34–48. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus.

Korpijaakko, Kaisa 1989: *Saamelaisten oikeusasemasta Ruotsi-Suomesta*. Lapin korkeakoulun oikeustieteellisiä julkaisuja Sarja A, 3. Lakimiesliiton kustannus.

Korpijaakko-Labba, Kaisa 2000: *Saamelaisten oikeusasemasta Suomessa – kehityksen pääpiirteet Ruotsin vallan lopulta itsenäisyyden ajan alkuun*. Dieđut No 1/1999. Sámi Instituhtta.

- Korttesalmi, J. Juhani 2008: *Poronhoidon synty ja kehitys Suomessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kylli, Ritva 2005: *Kirkon ja saamelaisten kohtaaminen Utsjoella ja Inarissa 1742–1886*. *Studia historica Septentrionalia* 47. Gummerus.
- Lassi, Maiju 2005: ”Karjalaisten ja kantaväestön kohtaaminen Kangasalla”. *Vieraat kulkijat – tutut talot: Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa*, s. 296–341. Toimittanut Antti Häkkinen, Panu Pulma ja Miika Tervonen. SKS.
- Lehtola, Teuvo 1996: *Lapinmaan vuosituhanet. Saamelaisten ja Lapin historia kivikaudelta 1930-luvulle*. Kustannus-Puntsi.
- Lehtola, Teuvo 1998: *Kolmen kuninkaan maa. Inarin historia 1500-luvulta jälleennakennusaikaan*. Kustannus-Puntsi.
- Lehtola, Veli-Pekka 1997: *Saamelaiset – historia, yhteiskunta, taide*. Kustannus-Puntsi.
- Lehtola, Veli-Pekka 2012: *Saamelaiset Suomalaiset: kohtaamisia 1896–1953*. SKS.
- Lehtola, Veli-Pekka 2015: *Saamelaiset – historia, yhteiskunta, taide*. Päivitetty laitos. Puntsi.fi.
- Lohi, Seppo 2009: ”Lars Levi Laestadius ja viina”. *Rajua, Rujoa ja raitista. Alkoholien käyttöä Lapissa*, s.17–34. Toim. Tarja Orjasniemi & Olli Tiuraniemi. Lapin yliopistokustannus.
- Lähtenmäki, Maria 2004: *Kalotin kansaa. Rajakäynnit ja vuorovaikutus Pohjoiskalotilla 1808–1889*. Suomen Kirjallisuuden Seura.
- Lähtenmäki, Maria 2006: *Terra Ultima. Matka Lapin historiaan*. Otava.
- Miettunen, Olli 2019: ”Vallesmannin puisto herätettiin henkiin Inarissa”. Lapin kansa 5.9.2019.
- Nahkiaisola, Tarja 2003a: ”Uudisasuttajien aika (1750–1876)”. *Inari Aanaar – Inarin historia jääkaudesta nykypäivään*, s.165–215. Toim. Veli-Pekka Lehtola. Inarin kunta.
- Nahkiaisola, Tarja 2003b: ”Inarilaisyhteisön murroksen aika”. *Inari Aanaar – Inarin historia jääkaudesta nykypäivään*, s.217–287. Toim. Veli-Pekka Lehtola. Inarin kunta.
- Nahkiaisola, Tarja 2016: *Saamelaisten maat ja vedet kruunun uudistiloiksi. Asutus ja maankäyttö Inarissa ja Utsjoella vuosina 1749–1925*. *Acta universitatis ouluensis, B Humaniora* 134. Oulun yliopisto.

- Nickul, Karl 1970: *Saamelaiset kansana ja kansalaisina*. SKS.
- Onnela, Samuli 2006: *Suur-Sodankylän historia 2. Suurpitäjä saamelaisten ja suomalaisten maana 1747–1916*. WS Bookwell oy.
- Onnela, Samuli 2010: ”Suomalaiset Ruijan asuttajina”. *Jäämeren suomalaiset. Kirja Ruijasta*, s.12–22. Toim. Thor Robertsen. Norsk-finsk forbund/Norjalais-suomalainen liitto.
- Saarenheimo, Juhani 1994: ”Tuomioistuinten asiakirjat”. *Suomen historian asiakirjalähteet*, s. 151–169. Toim. Eljas Orrman ja Elisa Pispala. Kansallisarkisto ja WSOY.
- Thuen, Trond 1995: *Quest for Equity: Norway and the Saami Challenge*. Social and Economics Studies no. 55. Institute for Social and Economic Research. Memoriaalia Univ. of Newfoundland.
- Tervonen, Miika 2005: ”Elämä veitsen terällä: Kiertävien romaneiden ja maanviljelijöiden väliset suhteet muistelokerronnassa 1920–1960”. *Vieraat kulkeijat – tutut talot: Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa*, s. 263–295. Toimittanut Antti Häkkinen, Panu Pulma ja Miika Tervonen. SKS.
- Tuulentie, Seija 1997: *Kansallinen identiteetti ja saamelaiskysymys. Suomalaisuuden ja saamelaisuuden rakentuminen saamelaisten oikeuksia koskevista lakiehdotuksista käydyissä keskusteluissa 1980- ja 1990-luvulla*. Sosiologian lisensiaatin työ. Lapin yliopisto.
- Tuulentie, Seija 2001: *Meidän vähemmistömmä. Valtaväestön retoriikat saamelaisten oikeuksista käydyissä keskusteluissa*. SKS.
- Virrankoski, Pentti 1970: ”Tuomiokirjojen käyttö historiantutkimuksessa”. Eripainossarja. Turun yliopiston Suomen historian laitos.
- Virtanen Keijo 1993: ”Kulttuurihistoria humanistisena tieteenä”. *Metodikirja. Näkökulmia kulttuurihistorian tutkimukseen*, s.9–18. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus.
- Vuorimies, Heikki 2015: *Suuren Pohjan sodan jälkeen Hämeeseen siirretyt ruotsalaissotilaat noin vuoteen 1760*. Jyväskylä Studies in Humanities 258. Jyväskylän yliopisto.
- Ylikangas, Heikki 1996: *Wallesmanni - Kuusi vuosisataa kansan ja esivallan välissä*. Gummerus Kirjapaino Oy.